

**DİNİM İSLAM TEMEL BİLGİLER DERS KİTABI
SİYER BÖLÜMÜNÜN SİYER YAZICILIĞI AÇISINDAN
İNCELENMESİ VE DEĞERLENDİRİLMESİ**

Seda TÜRKOĞLU
Yüksek Lisans Tezi
Danışman: Doç. Dr. Eyüp KURT
Şubat, 2024
Afyonkarahisar

T.C.
AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

DİNİM İSLAM TEMEL BİLGİLER DERS KİTABI SİYER
BÖLÜMÜNÜN SİYER YAZICILIĞI AÇISINDAN
İNCELENMESİ VE DEĞERLENDİRİLMESİ

Hazırlayan
Seda TÜRKOĞLU

Danışman
Doç. Dr. Eyüp KURT

AFYONKARAHİSAR 2024

ETİK VE BİLİMSEL İLKELER SORUMLULUK BEYANI

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “**Dinim İslam Temel Bilgiler Ders Kitabı Siyer Bölümünün Siyer Yazıcılığı Açısından İncelenmesi ve Değerlendirilmesi**” adlı çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde bilimsel etik kurallara ve atıf gösterme ilkelerine riayet ettiğimi belirterek aksi bir durumun tespiti hâlinde sorumluluğun tamamen bana ait olduğunu kabul, beyan ve taahhüt ederim.

19/02/2024

İmza

Seda TÜRKOĞLU

T.C.
AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ENSTİTÜ ONAYI

Öğrencinin	Adı- Soyadı	Seda TÜRKOĞLU
	Numarası	190697106
	Anabilim Dalı	İslam Tarihi ve Sanatları
	Programı	İslam Tarihi ve Sanatları
	Program Düzeyi	☒ Yüksek Lisans ☐ Doktora ☐ Sanatta Yeterlik
Tezin Başlığı		Dinim İslam Temel Bilgiler Ders Kitabı Siyer Bölümünün Siyer Yazıcılığı Açısından İncelenmesi ve Değerlendirilmesi
Tez Savunma Sınav Tarihi		19.02.2024
Tez Savunma Sınav Saati		11:00

Yukarıda bilgileri verilen öğrenciye ait tez, Afyon Kocatepe Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği'nin ilgili maddeleri uyarınca jüri üyeleri tarafından değerlendirilerek ☒ oy birliği - ☐ oy çokluğu ile kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Hacı İbrahim DELİCE
MÜDÜR

Bu tez, Enstitü Müdürlüğünce kontrol edilerek, elektronik imza kullanılarak onaylanmıştır.

ÖZET

DİNİM İSLAM TEMEL BİLGİLER DERS KİTABI SİYER BÖLÜMÜNÜN SİYER YAZICILIĞI AÇISINDAN İNCELENMESİ VE DEĞERLENDİRİLMESİ

Seda TÜRKOĞLU

AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI

Şubat, 2024

Danışman: Doç. Dr. Eyüp KURT

Bu araştırmanın amacı, 2014 yılından beri Diyanet İşleri Başkanlığı'na bağlı Kur'an kurslarında ders kitabı olarak 15 yaş üstü gençler ve yetişkinler tarafından okunan "Dinim İslam Temel Bilgiler" ders kitabını tarihi süreç içinde ortaya çıkan farklı peygamber algılarına göre incelemektir. Bununla birlikte bu araştırmanın bir diğer amacı da bu ders kitabının peygamberimiz Hz. Muhammed'i (s.a.v) örnek almaya katkı sağlayıp sağlamadığını araştırmaktır. Bu konuya cevap bulmak maksadı ile Afyonkarahisar İl Müftülüğü Kur'an kurslarında Kur'an kursu öğreticileri ve öğrencilerle görüşmeler yapılmıştır. Araştırmaya, bu kitabı okumuş ve incelemiş toplam 16 gönüllü öğretici ve öğrenci katılmıştır. Katılımcılara yüceltmeci, indirgemeci ve beşer-peygamber algılarıyla ilgili sorular yöneltilmiştir. Araştırma sonucunda, incelenen ders kitabının Kur'an temelli bir peygamber algısı oluşturduğu fakat eksik yönlerinin bulunduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Siyer, siyer yazıcılığı, peygamber algısı, Dinim İslam Temel Bilgiler ders kitabı

ABSTRACT

EXAMINATION OF MY RELIGION ISLAM BASIC INFORMATION TEXTBOOK IN TERMS OF SIYER WRITING

Seda TÜRKOĞLU

**AFYON KOCATEPE UNIVERSITY
INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES
DEPARTMENT OF ISLAMIC HISTORY AND ISLAMIC ARTS**

February, 2024

Advisor: Assoc. Prof. Dr. Eyüp KURT

The aim of this research is to examine the “My Religion Islam Basic Knowledge” textbook, which has been read by young people over the age of 15 and adults as a textbook in the Quran courses affiliated with the Presidency of Religious Affairs since 2014, according to the different sīra writings that emerged throughout the historical process. However, another purpose of this research is to investigate whether this textbook contributes to taking Muhammad (pbuh) as an example. In order to find an answer to this issue, interviews were held with Quran course instructors and students in Afyonkarahisar Provincial Quran courses. 16 participants who had read and reviewed this book participated in the research. The participants were asked questions about exaltationist, reductionist and human-prophet perceptions by making use of studies on the subject. As a result of the research, it was determined that the book examined created a perception of the prophet based on the Quran, but it had some shortcomings.

Keywords: Siyar, siyar writing, perception of the prophet, My Religion Islam Basic Knowledge textbook.

ÖNSÖZ

İslam dini, tevhit inancını esas alan ilahi bir dindir. Peygamberlere iman, İslam dininin en önemli inanç esaslarındandır. Allah-u Teala tevhit inancını insanlara ulaştırabilmek için insanların arasından elçiler seçmiştir. Hz. Muhammed (s.a.v) de İslam dininin peygamberidir ve Allah-u Teala kendisine iman ve itaat yanında Hz. Muhammed'e (s.a.v) iman ve itaati de öne çıkarmıştır. Hz. Peygamber'in (s.a.v) hayatını bilmek, onu tanımak, ona itaat etmek ve onu örnek almak, Allah'ın sevgisini kazanmak isteyen bir Müslüman için her zaman çok önemli olmuştur. Bu sebeple Hz. Peygamber'in vefatı ile risaleler şeklinde başlayan Hz. Peygamber'in hayatını anlatan siyer ilmi, asırlar boyunca gelişerek devam etmiştir. Yazılan siyer metinleri çağının peygamber tasavvurlarından da etkilenmiştir. Diğer din mensuplarının peygamber tasavvurlarından da etkilenen siyer metinleri, bazen tevhit inancını da etkileyecek şekilde aşırı yüceltmeci bir peygamber algısı oluştururken bazen de diğer zıt kutba kayarak peygamberi basite alan indirgemeci bir algıya sebebiyet vermiştir. Bu iki algıyı dengeleyecek olan ise Hz. Peygamber'i Rasul olarak gönderen İlâhi kaynağa yönelmek yani Kur'an-ı Kerim'e dayanmak olacaktır.

Araştırmaya konu teşkil eden “Dinim İslam Temel Bilgiler” ders kitabı içinde bulunan üniteler hasebiyle, aynı zamanda bir siyer kitabıdır. Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından yetişkinlere yönelik açılan Kur'an kurslarında topluma tevhit inancına dayalı sahih bilgiler verilmek amacıyla ders kitabı olarak okutulmaktadır. Araştırmada kitabın siyer üniteleri, siyer yazıcılığı sonucunda okurda oluşan peygamber algıları yönüyle incelenmiştir.

Çalışmamın her aşamasında bana yol gösteren değerli hocam Doç. Dr. Eyüp KURT'a, Afyonkarahisar İl Müftülüğü kapsamında araştırmama katılan, incelemeleri ile bana yol gösteren Kur'an Kursu Öğreticisi arkadaşlarıma, öğrenci hanımlara, bana manevi desteklerini esirgemeyen anneme, babama, eşime ve evlatlarıma çok teşekkür ederim.

Seda TÜRKOĞLU

2024, Afyonkarahisar

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
ETİK VE BİLİMSEL İLKELER SORUMLULUK BEYANI.....	i
ENSTİTÜ ONAYI	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ.....	v
İÇİNDEKİLER.....	vi
GİRİŞ.....	1
1. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ.....	1
2. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ	2
2.1. VERİLERİN TOPLANMASI VE ANALİZİ.....	4
2.2 ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI.....	5

BİRİNCİ BÖLÜM

SİYER KAVRAMLARI VE KAYNAKLARI

1. SİYER İLMİ.....	6
2. SİYER VE MEĞAZİ KAVRAMLARI	6
2.1. SİYER’İN KELİME VE İSTİLAH ANLAMI	7
2.2. MEĞAZİ’NİN KELİME VE İSTİLAH ANLAMI	8
3. SİYER İLMİNİN ÖNEMİ.....	8
4. SİYER İLE İLGİLİ DİĞER KAVRAMLAR	9
4.1. ŞEMÂİL	9
4.2. HİLYE	11
4.3.DELÂ’İLÜ’N-NÜBÜVVE	12
5. SİYER İLMİNİN KAYNAKLARI	13
5.1. KUR’AN-I KERİM	13
5.2. HADİS	16
5.3. MÜRACAAT ESERLERİ.....	17

İKİNCİ BÖLÜM

SİYER YAZICILIĞI VE PEYGAMBER ALGILARI

1.SİYER YAZICILIĞININ DOĞUŞU.....	22
2. SİYER YAZICILIĞININ DÖNEMLERİ.....	25
3. SİYER MALZEMESİNİN GENİŞLEMESİ	26
4. SİYER YAZICILIĞINDA PEYGAMBER TASAVVURLARI.....	28
4.1. PEYGAMBER	28
4.2. TASAVVUR	31
4.2.1. Yüceltmeci Peygamber Algısı	32
4.2.2. İndirgemeci Peygamber Algısı	35
4.2.3. Vahiy Alan Beşer Peygamber Algısı	38

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR-DİNİM İSLAM TEMEL BİLGİLER DERS KİTABI SİYER BÖLÜMÜNÜN İNCELENMESİ

1. KİTABIN KÜNYESİ.....	43
2. KİTAPTA YER ALAN SİYER KONULARI.....	43
3. KİTABIN MUHTEVA ANALİZİ	45
3.1. KİTAPTAKİ SİYER BİLGİLERİNİN SİYER KAYNAKLARINA GÖRE İNCELENMESİ.....	45
3.2. KİTAPTAKİ SİYER BİLGİLERİNİN GELENEKSEL SİYER YAZICILIĞINA GÖRE İNCELENMESİ	48
3.3. KİTABIN SİYER BÖLÜMÜNDEKİ UYUMUN İNCELENMESİ.....	49
3.4. KİTABIN SİYER BÖLÜMÜNDEKİ GEREKSİZ BİLGİLERİN TETKİK EDİLMESİ	49
3.5. KİTABIN SİYER BÖLÜMÜNDEKİ KAYNAĞI BELİRSİZ BİLGİLERİN İNCELENMESİ	51
3.6. KİTABIN SİYER BÖLÜMÜNÜN DİL VE ÜSLUP BAKIMINDAN İNCELENMESİ	52
3.7. KİTABIN SİYER BÖLÜMÜNDEKİ İMLA YÖNÜYLE İNCELENMESİ.....	53
3.8. KİTABIN SİYER ÜNİTELERİNDEKİ KAPSAM-GÖRSEL MATERYAL UYUMUNUN İNCELENMESİ.....	53
3.9. KİTABIN SİYER BÖLÜMÜNÜN ÖĞRENCİLERİN HAZIR BULUNUŞLUK SEVİYESİNE GÖRE İNCELENMESİ	55
3.10. KİTABIN SİYER BÖLÜMÜNÜN KAVRAM HATALARI YÖNÜNDEN İNCELENMESİ	56
3.11. KİTABIN SİYER BÖLÜMÜNDE TESPİT EDİLEN HATALARIN SEBEPLERİNİN İNCELENMESİ	57
4. KİTABIN AMAÇ ANALİZİ.....	57
5. KİTABIN İÇERİK VE AMAÇ UYUMU BAKIMINDAN İNCELENMESİ.....	61
5.1. KİTABIN SİYER BÖLÜMÜNÜN İTİKADİ HUSUSLAR BAKIMINDAN İNCELENMESİ	61
5.2. KİTABIN SİYER BÖLÜMÜNÜN HURAFELER BAKIMINDAN İNCELENMESİ	61
5.3. KİTABIN SİYER BÖLÜMÜNDE YER ALMAYAN KONULARIN SEBEP OLABİLECEĞİ HUSUSLARIN İNCELENMESİ.....	62
5.4. KİTABIN SİYER BÖLÜMÜNÜN OKUYUCU ÜZERİNDEKİ ETKİLERİNİN İNCELENMESİ	64
5.5. KİTABIN SİYER BÖLÜMÜNÜN HEDEF KİTLEYE UYGUNLUĞUNUN İNCELENMESİ	65
6. KATILIMCI GÖRÜŞLERİNE İLİŞKİN BULGULAR.....	66
SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER.....	94
KAYNAKÇA.....	101
EKLER.....	105

GİRİŞ

İslam dininin Peygamberi, Hz. Muhammed'i (s.a.v) tanımak ve gelecek nesillere tanıtmak gayesi ile yüzyıllar boyunca pek çok çalışma yapılmıştır. Bu çalışmalar, çağının sosyal, kültürel, ekonomik ve dini yapılarından etkilenmiş ve farklı peygamber algıları oluşmasına sebep olmuştur. Oysa Hz. Muhammed (s.a.v), Allah (c.c) tarafından gönderilmiş ve ilahi kaynak tarafından beslenen bir peygamberdir. Onun siretini gelecek nesillere ulaştırmayı amaç edinen çalışmaların da öncelikli olarak Kur'an-ı Kerim'e dayanması gerekmektedir.

Diyanet İşleri Başkanlığı'na bağlı Kur'an kurslarında okutulan "Dinim İslam Temel Bilgiler" ders kitabında nasıl bir siyer anlayışının tercih edildiğini anlamanın bu kurslarda eğitim alan yetişkin öğrencilerin doğru bir peygamber algısına sahip olup olmadıkları bu çalışmanın problem durumunu teşkil etmektedir. Bu sebeple kitabın, Kur'an kurslarında görev yapan öğretici ve öğrencilerin de görüşlerinden yararlanılarak nasıl bir peygamber algısı oluşmasına sebep olduğu araştırılmıştır. Bu süreçte, katılımcıların Hz. Peygamber'in (s.a.v) hayatından ne anladıkları, nasıl bir peygamber algısına sahip oldukları görüşmelerden elde edilen bulgular neticesinde değerlendirilmiştir.

Bu araştırma giriş, literatür, yöntem, bulgular, sonuç ve kaynakçadan oluşmaktadır. Giriş bölümünde tezin konusu, tezin amacı ve öneminden bahsedilmiştir. Literatür bölümünde, Hz. Peygamber'in vefatı ile teşekkül etmeye başlayan siyer ilmi ve siyer ile ilgili kaynaklara değinilmiş ve siyer yazıcılığına sebep olan faktörler ile siyer yazıcılığı sonucunda oluşan peygamber algılarına yer verilmiştir. Ayrıca, "Dinim İslam Temel Bilgiler" ders kitabı Siyer bölümü incelenmiş ve bu ders kitabından faydalanan Kur'an kursu öğretmenlerinin ve öğrencilerin kitap hakkındaki görüşlerine yer verilmiştir. Daha sonra ise tezin yöntemi, araştırma bulguları ve sonuç yer almaktadır.

1. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

Siyer ilminin en önemli öznesi olan Hz. Muhammed (s.a.v.) son peygamberdir. Vahiy O'na gelmiş ve O, vahyin yaşayan şekli olmuştur. Kur'an-ı Kerim Hz. Muhammed'i (s.a.v.) "üsve-i hasene", 'en güzel ahlak sahibi' olarak tanıtmakta ve ayetler O'nun, Müslümanlara en güzel örnek olduğunu beyan etmektedir. Bundan dolayı Hz. Peygamber'in (s.a.v) vefatı ile Müslümanlar O'nu tanımak ve sonraki nesillere tanıtmak için büyük gayret göstermişler ve bunun sonucunda siyer yazıcılığı

ortaya çıkmıştır. Siyer yazıcılığı yüzyıllar içinde değişik etkiler altında kalarak bazen Hz. Peygamber'i (s.a.v.) aşırı yücelterek, bazen de basite indirgeyerek tanıtmıştır. Siyer yazıcılığında olması gereken asıl mihenk, Hz. Muhammed'i (s.a.v.) yaratan O'nu terbiye eden Yaratıcının Kur'an-ı Kerim'de tanıttığı şekle riayet etmektir.

Bu çalışmada, Diyanet İşleri Başkanlığı'na bağlı Kur'an kurslarında okutulan "Dinim İslam Temel Bilgiler" ders kitabının siyer bölümündeki peygamber algısı araştırılmıştır. Bu çalışmanın önemi, bu ders kitabının siyer bölümü üzerinde yapılan ilk çalışma olmasından ileri gelmektedir. Çalışmada, peygamber algısını değerlendirmek için farklı katılımcılarla görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Bu görüşmeler sonucunda daha nitelikli bulgulara erişmek mümkün olmuştur. Çalışmanın sonuç, tartışma ve öneriler bölümlerindeki bilgilerin Kur'an kurslarında okutulacak kitapların yazımında ve tercihinde niteliğin artırılmasına ve doğru peygamber algısının oluşturulmasına katkı sağlayabileceği düşünülmektedir.

2. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Bu araştırmada, bir ders kitabının siyer bölümünün öğrenciler ve öğretmenler üzerinde nasıl bir peygamber algısı oluşmasına katkı sağladığını tespit etmek için nitel araştırma yöntemi kullanmış ve yarı yapılandırılmış sorularla görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Nitel araştırmanın temel özelliği, bireylerin gerçeği sosyal dünyaları ile etkileşimleri içinde nasıl inşa ettiği üzerine yoğunlaşmasıdır. İnşa etmek bu yüzden temel nitel araştırmanın altında yatmaktadır (Merriam, 2015:22). Ayrıca, araştırma bağlamında incelenen "Dinim İslam Temel Bilgiler" ders kitabının siyer bölümü doküman incelemesine tabi tutulmuştur. Doküman incelemesi nitel araştırmalarda farklı veri kaynakları kullanarak araştırma bulgularının niteliğini ve inanadıcılığını artırmak için kullanılmaktadır. Araştırmacı öncelikle ilgili dokümanları defalarca okuyarak bir içgörüye ulaşır. Ardından okuduğu metinleri sistematik olarak değerlendirir (Bowen, 2009).

Öte yandan araştırmada görüşme yöntemi de kullanılmıştır. Görüşme, kişilerden belli bir konudaki duygu ve düşüncelerini öğrenmeye yarayan bir nitel ve nicel araştırma tekniğidir (Sönmez ve Alacapınar, 2013:108). Görüşme, araştırmada cevabı aranan sorular çerçevesinde ilgili kişilerden veri toplama yöntemidir. Ayrıca "görüşme belirli bir araştırma konusu hakkında derinlemesine bilgi sağlar. İyi bir görüşme bireysel düşünceler ve inanışlar hakkında tarafsız bilgi edinme sanatıdır." (Büyüköztürk vd., 2023:158). Görüşme tekniği sözel ve yazılı şekillerde yapılabilmekte ve hem

birebir görüşmeye hem de grup görüşmesine uygun olan bir araştırma yöntemidir. Görüşme yöntemini kullanarak katılımcıların kitap hakkındaki görüşlerinin öğrenilmesi amaçlanmıştır. Bu doğrultuda katılımcılara aşağıdaki sorulara yöneltilmiş ve alınan cevaplar analiz edilerek bulgulara ulaşılmıştır:

Soru 1: “Dinim İslam Temel Bilgiler” kitabında yer alan Siyer ünitelerinin girişlerinde bulunan Yunus Emre’ye ait olan dörtlükler, Hz. Peygamber’i nasıl tasvir etmektedir?

Soru 2: Peygamberlik öncesi Hz. Muhammed ünitesinde yer alan “Fil Olayı” nasıl tasvir edilmiştir?

Soru 3: Peygamberlik Öncesi Hz. Muhammed ünitesinde; “Hz. Peygamber’in Doğumu, Çocukluk Yılları” konusunda gerek anlatım gerekse kullanılan görsel ile Hz. Peygamber’in doğduğu ortam ve zaman nasıl tasvir edilmektedir?

Soru 4: Peygamberlik Öncesi Hz. Muhammed ünitesinde; “Hz. Peygamber’in katıldığı erdemliler cemiyeti ve ticaretler” konularının anlatımı esnasında Hz. Peygamber’in örnek alınabilecek hangi özelliklerine vurgu yapılmıştır?

Soru 5: “Peygamberlik Öncesi Hz. Muhammed” ünitesinde “Kâbe Hakemliği” okuma parçası ve görselinde Hz. Peygamber tasavvuru nasıl ifade edilmiştir?

Soru 6: “Hz. Muhammed’in Peygamberliği: Mekke Dönemi” ünitesinde yer alan “İlk Vahiy” konusu nasıl bir Peygamber tasavvuru oluşturmayı amaçlamıştır?

Soru 7: ‘Hz. Muhammed’in Peygamberliği: Mekke Dönemi ünitesinde işlenen “Hz. Peygamber’in daveti, Hz. Ömer ve Hz. Hamza’nın Müslüman oluşları ve Habeşistan’a hicret” konuları görseller nasıl bir Peygamber tasavvuru oluşturmaktadır?

Soru 8: “Hz. Muhammed’in Peygamberliği: Mekke Dönemi” ünitesinde işlenen “Boykot, Hüzün yılı, Taif’e yolculuk, İsra ve Miraç” konuları anlatımında nasıl bir peygamber tasavvuru oluşturulmuştur?

Soru 9: “Hz. Muhammed’in Peygamberliği: Mekke Dönemi” ünitesinde Yesriplilerle görüşme ve davet konularının anlatımında Hz. Peygamber’i nasıl tasvir etmiştir?

Soru 10: “Hz. Muhammed’in Peygamberliği: Medine Dönemi” ünitesinde; “Hicret” konularının anlatımı esnasında nasıl bir peygamber tasavvuru oluşturulmuştur?

Soru 11: “Hz. Muhammed’in Peygamberliği: Medine Dönemi” ünitesinde; “Bedir, Uhud, Hendek savaşları ve Hudeybiye Antlaşması”nın anlatımı ile nasıl bir Peygamber tasavvuru kazandırılmaya çalışılmıştır?

Soru 12: “Hz. Muhammed’in Peygamberliği: Medine Dönemi” ünitesinde Feth-i Mübin ve İslam’a Davet Mektupları konularında nasıl bir Peygamber tasavvuru verilmeye çalışılmıştır?

Soru 13: “Hz. Muhammed’in Peygamberliği: Medine Dönemi” ünitesinde kaza umresi, Mute savaşı, Mekke’nin fethi ve Tebuk seferi anlatımları Hz. Peygamber’i doğru tasvir ediyor mu?

Soru 14: “Hz. Muhammed’in Peygamberliği: Medine Dönemi” ünitesinde; “Veda hacı, Veda Hutbesi, Görev Tamamlanıyor” konuları, zihninizde Kur’an’ın tanıttığı peygamber algısına uygun mudur?

Soru 15: “Hz. Muhammed’in Kişiliği ve Örnekliliği” ünitesinde; “Hz. Peygamber’in insani yönü, peygamberlik yönü ve ahlaki yönü” nasıl bir tasavvur oluşturmaktadır?

Soru 16: “Hz. Muhammed’in Kişiliği ve Örnekliliği” ünitesinde; ibadetlerini yapması ya da ahlaki özellikleri itibarı ile nasıl bir tasavvur oluşturulmaktadır?

Soru 17: Hz. Peygamberden davranış örnekleri ünitesinde Hz. Muhammet baba, dede, eş, akraba, komşu, arkadaş ve eğitimci olarak tanıtılırken kullanılanlar Hz. Peygamber’i doğru tanımak, örnek almak için yeterli midir?

Soru 18: Ders kitabının siyer konularının işlenişi sonrasında öğrencilerinizin/sizin Peygamberimizle ilgili duygularınızda ve davranışlarınızda ne gibi değişiklikler oldu?

Soru 19: “Dinim İslam Temel Bilgiler” ders kitabı genel olarak nasıl bir Peygamber tasavvuru oluşturmaktadır?

2.1. VERİLERİN TOPLANMASI VE ANALİZİ

Kitap, 4 kurdan oluşmaktadır. Her kur içerisinde iman, ibadet, siyer ve ahlak konuları üniteler halinde okuyucuya sunulmaktadır. Kitabın siyer bölümü ise 5 ünite çerçevesinde ele almaktadır. Bu doğrultuda her bir ünite konusunu kapsayan, siyer yazıcılığında peygamber tasavvurlarını ölçmeyi amaçlayan 19 soru hazırlanmıştır. Araştırma, amaçlı örnekleme yöntemi ile seçilen, gönüllü olduğunu ifade eden, 12 Kur’an kursu öğreticisi ve 4 Kur’an kursu öğrencisi ile gerçekleştirilmiştir.

Katılımcılar amaçlı örnekleme yönetimi ile seçilmiştir. Amaçlı örnekleme belli kriterlere uygun, çalışmanın amacına uygun olarak seçilen katılımcılarla gerçekleştirilmektedir (Neuman, 2009). Kitabın siyer bölümünün tamamını okumuş 25-55 yaş gurubu bayanlardan oluşmaktadır. Katılımcılar lisans mezunu kadrolu ve 2014 yılından beri bu kitabı okutmuş Afyonkarahisar İl Müftülüğüne bağlı Kur'an kurslarında görev yapan öğretmenlerden seçilmiştir. Görüşmeye katılan öğrenciler ise 2020 yılında Diyanet İşleri Başkanlığı yetişkin kurslarına devam eden en az ilkokul mezunu öğrencilerden oluşmaktadır. Katılımcıların muvafakatını alarak Covid 19 pandemisi sebebi ile yüz yüze görüşme mümkün olmadığı için görüşmeler "Zoom" çevirim içi programı üzerinden yapılmıştır. Katılımcıların izni ile görüşmelerin ses kaydı alınmıştır. Görüşmeler, etik izin sınırları çerçevesinde 04.01.2021- 28.05.2021 tarihleri arasında tamamlanmıştır. Görüşme verileri esas alınarak her ünite kendi içinde değerlendirilmiştir. Daha sonra, 16 katılımcı ile yapılan görüşmelerden elde edilen veriler analiz edilip tartışılmıştır.

Araştırmada, görüşmeye katılan kişiler gerçek isimleri ile yer almamaktadır. Katılımcı 1, Katılımcı 2 gibi numaralandırma yapılmıştır. Araştırma konusu bağlamında katılımcılara ilgili kitap sonucunda okuyucuda oluşan Peygamber algılarına yönelik sorular sorulmuştur. Bu sorular, Peygamber algısının Kur'an-ı Kerim temelli mi, yoksa indirgemeci veya aşırı yüceltmeci mi olduğunu tespit etmeye yönelik olarak hazırlanmıştır. Sorular katılımcılara yöneltilip ses kaydı alınmış ve kayıtlar analiz edilmiştir. Analiz sonucunda tüm sorular tek tek katılımcılardan alıntı yapılarak yorumlanmıştır.

2.2 ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI

Bu çalışma, 04.01.2021- 28.05.2021 tarihleri arasında, Afyonkarahisar ilinde görev yapmakta olan 12 Kur'an kursu öğreticisi ve kurslarda öğretim görmekte olan 4 öğrencinin peygamber algılarına dair görüşleri ile sınırlıdır.

BİRİNCİ BÖLÜM

SİYER KAVRAMLARI VE KAYNAKLARI

1. SİYER İLMİ

İlim “bir şeyi gerçek yönü ile kavramak, gerçeğe örtüşen kesin inanç (itikad), bir nesnenin şeklinin zihinde oluşması, nesneyi olduğu gibi bilmek, nesnedeki gizliliğin ortadan kalkması, tümel ve tekillerin kavranmasını sağlayan bir sıfat anlamlarına gelmektedir (Kutluer, 2000:109-114). Siyer ise kelime anlamı olarak davranış, hal, yol, adet, bir kimsenin ahlakı seciyesi hayat hikayesi anlamına gelen siret kelimesinin çoğuludur. Siret ve siyer Hz. Peygamberin (s.a.v) hayatını konu edinen bilgi dalı olarak kullanılmaktadır (Fayda, 2010:319-324). Dini ilimlerde kullanılan bir ıstılah olarak Siyer aynı zamanda fıkıh literatüründe de kullanılmış ve fıkıh kitaplarının devletler hukuku ile ilgili bölümleri de bu isimle anılmıştır. Hz. Peygamber’in hayatını anlatan, Hz. Peygamber’i konu edinen Siyer yazıcılığı araştırmamıza konu teşkil etmektedir.

2. SİYER VE MEĞAZİ KAVRAMLARI

İnsanlık tarihi boyunca Allah, peygamberler ve kitaplar göndermiştir. Onlar vasıtası ile insanları uyarmış, müjdelemiş ve doğru yolu göstermiştir. Hz. Muhammed (s.a.v) de peygamberlerin sonuncusudur. Evrensel ve en kâmil kitap kendisine nazil olmuştur. Onun vasıtası ile hayata geçirilmiştir. İlk vahyin 610 yılında nazil olmaya başlaması ve Kur’an-ı Kerim’in pek çok ayetinin okumaya, araştırmaya, öğrenmeye teşvik etmesi sonucunda Müslümanların hayatında İslamî ilimler teşekkül etmeye başlamıştır. Hadis, fıkıh, tefsir ve siyer Hz. Peygamber’in (s.av) vefatı ile ihtiyaca binaen oluşmaya başlayan ilimlerden bazılarıdır. Dolayısıyla tüm bu ilimler Kur’an-ı Kerim’den etkilenmişlerdir. Kimisi bizzat konu olarak Kur’an-ı Kerim’i ele almış, kimisi de kaynak olarak Kur’an-ı Kerim’den faydalanmıştır. Neticede, İslamî ilimler Kur’an-ı Kerim’e dayandığı ölçüde sahih kabul edilmiştir.

Hz. Peygamber’in vefatından sonra onun insanlığa tanıtılması uğruna pek çok çalışma yapılmış, bu konuda yüzyıllar boyunca geniş bir literatür oluşmuştur. İnsanlık tarihinde, hakkında Hz. Peygamber (s.a.v) kadar çalışma yapılmış kimse yoktur. Hz. Peygamber’i (s.a.v) tanıma, tanıtma ve örnek alma ihtiyacı hiç bitmeyecek, sayısız pek çok eser meydana getirilecektir.

2.1. SİYER'İN KELİME VE İSTILAH ANLAMI

Siyer, davranış, hal, yol, adet, bir kimsenin ahlakı ve seciyyesi manalarına gelen ve Hz. Peygamber'in hayatını konu edinen bir bilim dalıdır. Bu alanda yazılan eserler için de Siyer kelimesi kullanılmaktadır. İslam dini ve Kur'an-ı Kerim Hz. Peygamber'e büyük önem verdiği için, İslam dünyasında Hz. Peygamber'in hayatına da yoğun ilgi oluşmuştur. Kur'an-ı Kerim bir iman esası olan Peygambere imanı esas alarak pek çok ayeti ile Hz. Peygamber'i muhataplarına tanıtmıştır. Kur'an muhtevasında Hz. Peygamber'in önemli bir yer teşkil ettiği fark eden ashap, Hz. Peygamber'in hayatını araştırıp bilmenin, Kur'an-ı Kerim'i doğru anlayıp yaşamaktaki önemini fark etmişlerdir. Bu da Hz. Peygamber'i muhataplarına tanıtmayı amaç edinen Siyer ilminin doğmasına zemin hazırlamıştır (Fayda, 2009:319-324)

Sire kelimesinin çoğulu olan siyer, davranış, hal, yol gibi anlamlar taşımasının yanı sıra hayat hikayesi, bir kişinin ahlakı anlamlarına da gelmektedir (Demircan, 2022:15).

İstilah olarak Siyer kelimesi ilk defa Hz. Peygamber'in (s.a.v) hayat hikayesi anlamında kullanılmış ve zamanla Hz. Peygamber'in hayat hikayesini anlatan ilim dalının ve yazılı kaynakların genel adına dönüşmüştür (Özdemir, 2007:129). Kur'an-ı Kerim'in Hz. Peygamber'i (s.av) en güzel örnek olarak vasfetmesi ona uymayı ve yasakladıklarından kaçınmayı emretmesi Müslümanların onun hayatını öğrenmeleri arzusunu doğurmuştur. Siyer, Müslümanların ve tarihçilerin nazarında diğer hayat hikayelerinden daha değerli bir yere sahiptir. Çünkü siyer, konu olarak peygamberler halkasının sonuncusu olan ve en son, en kâmil din olan İslam dininin peygamberinin hayatını ele almaktadır. Hz. Muhammed'in (s.av) biyografisine yönelik ilgi sonucunda İslam tarihi kaynakları geniş bir kültür oluşturmuştur (Şahin Utku, 2013:263). Bu ilgi neticesinde yüzyıllardan beri Hz. Peygamber'in (s.a.v) hayatının her yönü ile ilgili çalışmalar yapılmakta ve Siyer yazıcılığı gelişmeye devam etmektedir.

Siyer, İslam tarihinin ilk kaynağı ve Hz. Peygamber'in hayatını konu alması sebebi ile diğer İslamî ilimler içinde değerli bir yere sahiptir. Siyer öyle bir ilimdir ki İslam tarihi siyer ile başlamıştır denilebilir. Siyer aynı zamanda Hz. Peygamber'in (s.a.v) söz, fiil ve takrirlerini içermesi itibarı ile de Hadis ilmi ile bağlantılıdır. Siyer ilminin önemini anlamak için onun diğer ilimler nazarında hangi konumda olduğunu tespit etmek büyük önem arz etmektedir (Öz, 2019:19).

2.2. MEĞAZİ'NİN KELİME VE İSTİLAH ANLAMİ

Meğazi, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) hayatını araştıran ilimlerden biridir. Sözlük anlamı olarak “savaş ve savaş yeri” anlamlarına gelmektedir. Meğazi, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) savaşlarını anlatan eserlere verilen addır. Zaman içinde bu siyer ve meğazi birbirinin yerine de kullanılmıştır (Fayda, 2009:324-326).

Meğazi kelimesinin mastarı “Gazv” “bir şeyi irade etmek ve talep etmek, kast etmek ve düşmanla savaşa gitmek” anlamlarına gelmektedir. Savaş yeri, savaş hikayeleri anlamına gelen “Meğzat” kelimesinin çoğulu olan El Meğazi, Hz. Peygamber'in gazve ve seriyyelerini konu alan eserlere isim olmuştur (Fayda, 2009:324-326). Bu kelime Hz. Peygamber'in zamanında gerçekleşen askeri faaliyetleri ifade eder. Siyer ilminde Meğazi, Hz. Peygamber'in (s.a.v) şahsen idare ettiği veya yönlendirdiği bir orduyla kafirlerle savaşması sonucunda oluşan olayların ismidir (Şulul, 2021:29). Bu iki isim, zaman içinde birbirinin yerine kullanılmışlar. Ancak Siyer, Hz. Peygamber'in (s.a.v) hayatı, heyeti ve bu konuyu ele alan ilim dalına isim olurken Meğazi ise, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) askeri faaliyetlerini konu alan eserlerin adı olmuştur. Buna göre Siyer, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) tüm hayatını konu alması Mekke-Medine dönemini kapsaması yönü ile Peygamber efendimizin (s.a.v.) savaşlarını konu alan Meğazi eserlerine göre daha kapsamlıdır (Şulul, 2021:31).

Siyer ve Meğazi kavramları Siyer literatürünün en önemli kavramlarıdır. Megazi müellifleri, Hz. Peygamber'in hayatını anlatırken dünya tarihi meselelerine, geçmiş peygamberler ve yaratılış meselelerine de değinmişlerdir. (Demircan, 2022:16). Zaman içinde Megazi ismi Siyer ismi içinde mündemiç olmuş ve Megazi ile Siyer kastedilmiştir.

3. SİYER İLMİNİN ÖNEMİ

Peygamberler, Allah tarafından seçilen en özel insanlardır. Onların hayatları, kendilerine iman edenler için mutlaka takip edilmesi ve örnek alınması gereken en önemli hayatlardır. Onların yaşamı, Peygamberlere iman etmeyenlerin de olumlu ya da olumsuz ilgilerini çekmiştir. Bunun gibi, Peygamber efendimizin hayatı da tüm Müslümanlar için mukaddestir. Ve Hz. Peygamber'e hürmet göstermek dinen hassas olmayı gerektirir (Kabakcı, 2016:viii).

Hız. Muhammed (s.a.v) tüm insanlığın istikamet üzere yaşaması için gönderilmiş ilahi mesajı tebliğ eden son peygamberdir. Ona iman etmek hem Müslüman

olmanın şiarı hem de onun öğrettiği yolda yaşamaya çalışmak dünya ve ahiret kurtuluşudur. Bu da Hz. Muhammed'in hayatını öğrenmeyi zorunlu kılmaktadır (Demircan, 2019b:118). Siyer ilmini tarif ederken aslında önemini de ortaya konulmaktadır. Siyer ilminin öznesi Hz. Peygamber'(s.a.v) dir. Siyer ilmi doğumundan ölümüne kadar beşer, kul ve peygamber olarak Hz. Peygamber'in (s.a.v.) hayatını anlatmaktadır.

Siyer, Hz. Muhammed'in (s.a.v.) dinin ikinci en önemli kaynağı olduğunu, Kur'an-ı Kerim'de Allah'ın (c.c) Hz. Muhammed'e (s.a.v.) verdiği öneme binaen ona ittiba etmenin, onu tanıyıp sevmenin ne demek olduğunu öğretir. Hz. Peygamber'in (s.a.v.) İslam dininin tebliğcisi, müjdeleyicisi ve uyarıcısı olması sebebi ile diğer İslamî ilimler de Siyer ilmi sayesinde anlam kazanır. Ayrıca Siyer, İslam dininin peygamber anlayışını, peygamber algısını da öğrenmeye katkı sağlar (Erşahin, 2017:64-65). Bunlardan yola çıkarak konusu Hz. Peygamber'in (s.a.v.) yaşayışı olan ve onu tanıyıp bilmemize katkı sağlayan Siyer ilmi diğer ilimler içinde çok kıymetlidir. Siyer ilmi sayesinde diğer İslamî ilimleri anlamlandırmak, Kur'an-ı Kerim'i anlamak ve yaşamak kolaylaşır.

Hz. Peygamber'in (s.a.v.) getirdiği evrensel mesajı daha iyi anlamak, İslam medeniyetini çok yönlü değerlendirebilmek için İslam'ın doğduğu ortamı, Hz. Peygamber'in hayatını iyi bilmek gerekir (Demircan, 2019:1). Siyer ilmi hem bir Müslümanın yaşayışında hem de İslamî ilimlerin odak noktasında olduğu için, sürekli araştırılması öğrenilmesi ve faydalanılması gereken bir ilimdir.

4. SİYER İLE İLGİLİ DİĞER KAVRAMLAR

4.1. ŞEMÂİL

Şemail, konusu Hz. Peygamber olan bir ilimdir. Hz. Peygamber'i (s.a.v.) insanî yönü ile tanıtmayı amaçlayan, bu amaçla yazılan eserlere şemâil denir. Şemâil'in amacı, tüm insanlık için Hz. Peygamber'in (s.a.v.) örnek alınabilmesini sağlamak ve bu amaçla onun davranış şekillerini, hayat tarzını araştırıp insanların faydasına sunmaktır. Hadis, siyer, megazî, delail ilimleri gibi Şemâil de Hz. Peygamber'i (s.a.v.) konu edinmektedir (Sonpeygamber.info, t.y.) Konusu Hz. Peygamber'in (s.a.v.) hayatı olan bu ilimler Hz. Peygamber'i (s.a.v) farklı yönleri ile tanıtmayı amaç edinmişlerdir. Bu sebeple de birbirlerinden farklılaşmaktadırlar.

Şemâil kelimesi, şimal kelimesinin çoğulu olup sözlükte “huy, tabiat, seciye, ahlâk” gibi anlamlara gelmektedir. Peygamber efendimizin (s.a.v) beşerî yönünü, dış görünüşünü ve ahlâkını ifade eden bir terimdir (Kandemir, 2010). Peygamber efendimizin (s.a.v) özel ve genel hayatını anlatmak maksadı kaleme alınan eserler şemâil eserleridir (Demircan, 2019a:16). Kur’an-ı Kerim Hz. Peygamber’i (s.a.v) en güzel örnek olarak tanıtmakta “İçinizden Allah’ın lutfuna ve âhiret gününe umut bağlayanlar, Allah’ı çokça ananlar için hiç şüphe yok ki, Resûlullah’ta güzel bir örneklik vardır.” (el-Ahzâb 33/21) ve Allah’ın sevgisini kazanmanın şartlarından biri olarak Hz. Peygamber’e (s.a.v) uymayı “De ki: “Allah’a ve resule itaat edin” (el-Al-i İmran 3/32,132; en-Nisâ 4/13, 59) önelemektedir. Bunun için Kur’an-ı Kerim’de Hz. Peygamber’in (s.a.v.) ahlakının nasıl olduğunu anlatan pek çok ayet vardır. “Andolsun, size içinizden öyle bir peygamber gelmiştir ki, sizin sıkıntıya uğramanız ona ağır gelir, size çok düşkündür, müminlere karşı şefkat ve merhamet doludur.” (Et-Tevbe 9/128)

Şemâil eserleri, diğer İslamî ilimlerde olduğu gibi ilk ve en önemli kaynak olarak Kur’an-ı Kerim’e dayandığı gibi aynı zamanda da Hz. Peygamber’in (s.a.v) sözleri olan Hadis ilminden de faydalanır. Hadis kitaplarının “Fezâil, Menâkıb, Edeb, Libâs, Et’ime, Eşribe, Zînet, Zikir, Duâ” gibi bölümlerinde şemâil kitaplarına konu teşkil eden hadisler bulunur. Kur’an-ı Kerim’in Hz. Peygamber’i (s.a.v) en güzel örnek olarak nitelemesi, Allah-u Teala’nın onu sevmeyi, ona ittiba etmeyi emretmesi, peygamberler halkasının sonuncusu olarak en son en kâmil dinin peygamberi olması sahabe döneminden beri onun hayatına, yaşayışına, ahlakına, dış görünüşüne, kişilik özelliklerine duyulan ilgiyi arttırmış, sahabe-i kiram birbirlerine Hz. Peygamber’in (s.a.v) şemâilini sorup öğrenmişler ve bu bilgileri nakletmişlerdir. Şemâil’e dair eserlerde farklı konulara da değinilmiştir. Hz. Peygamber’in (s.a.v) sırtında nübüvvet mührü bulunduğu, ileri yaşlarda saçında ve sakalında kaç beyaz kıl olduğu belirtilmiş, gözlerine sürme çektiği, giydiği elbiselerin, mestlerin, pabuçların, parmağına taktığı yüzüğün, kullandığı kılıçların, zırh ve miğferlerin, başına sardığı sarıkların nasıl olduğu, onu rüyada görmenin mahiyetiyle ilgili rivayetlerden de söz edilmiştir (Kandemir, 2010:497-500). Sahabe döneminde ahlaki özellikleri, yaşayışı, örnek alınacak tavırları konu alınırken, İslam coğrafyasına yeni katılımlar oldukça konular çeşitlenmiş, Hz. Peygamber’in (s.a.v) fiziki yapısı, mucizeleri ilgi odağı haline gelmiştir. İlk dönemlerde Hz. Peygamber’i (s.a.v) ahlakını, kişilik özelliklerini tanıyıp onu hayata geçirmek ön plandayken, zaman geçtikçe Hz. Peygamber’i (s.a.v) dış görünüş olarak tanımak

öğrenmek, insanların ilgisini çeker hale gelmiştir. İlk beş asırda Hz. Peygamber'in (s.a.v) beşerî yönünü anlatmak için kullanılan tabirler arasında “Şemâil” ifadesi bulunmasa da zamanla kavramlar yerine oturmuş ve “Şemâil” kelimesi Hz. Peygamber'in (s.a.v) beşerî yönünü yaşama üslubunu, şahsî hayatını anlatan eserlere isim olmuştur. “Şemâil” kelimesini ilk kullanan ve onu sistemleştiren Tirmizi'dir. (Yardım, 2011:43). Kur'an-ı Kerim'de Hz. Peygamber (s.a.v) insanlara tanıtılırken ısrarla onun beşer yönüne vurgu yapılmıştır. “De ki: “Ben, yalnızca sizin gibi bir insanım. Şu var ki bana, ilâhınızın, sadece bir ilâh olduğu vahyolunuyor.” (El-Kehf 18/110); “De ki: “Ben sadece sizin gibi bir beşerim; bana tanrınızın tek tanrı olduğu vahyedilmiştir, doğruca O'na yönelin, O'ndan bağışlanma dileyin. Allah'a ortak koşanların vay haline!” (el- Fussilet 41/6).

Kendisi hakkında yadırganan bir şey olduğunda kendisi de beşer yönünü öne çıkarmıştır. “Ben de sizin gibi bir beşerim ancak bana vahyolunuyor” (el-Kehf 18/110) ayetinin birinci bölümü şemâilin ikinci bölümü de delail ilimlerinin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır (Yardım, 2011:43). Doğuşunu Kur'an'ı Kerim'deki ilgili ayetlere ve ashabın Hz. Peygamber'i (s.a.v) sonraki nesillere tanıtmak için onun hakkında verdiği bilgilere borçlu olan şemâil eserleri, yüzyıllar boyunca Hz. Peygamber'in (s.a.v) beşerî hayatının örnek alınması için kaleme alınmıştır.

4.2. HİLYE

“Süs, ziynet, kolye” gibi manalara gelen hilye; “yaratılış, sûret ve güzel vasıflar” demektir. Osmanlı kültüründe Hz. Peygamber'in vasıflarının, fiziksel özelliklerinin ve güzelliklerinin anlatıldığı eserlere de Hilye ismi verilmiştir. (Uzun, 1998:44-47). Şemâil kitaplarında, Resulullah'ın vücut yapısı, hilye konularının işlendiği bölümler Halk-u Resulillah olarak adlandırılmıştır. Hilye ve şemâil tarzı eserler uzun yüzyıllar boyunca Hz. Peygamber'i (s.a.v.) sonraki nesillere tanıtabilmek için hazırlanan eserlerden olmuşlardır. Şemâil eserleri Hz. Peygamber'in (s.a.v.) yaşama üslubu, beşerî yönünü ele alırken Hilye eserleri ise, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) fiziki yapısını esas almaktadırlar. Bunun yanında şemâiller daha kapsamlı olarak hazırlanırken konu olarak benzeseler de Hilyeler ise levha şeklindeki eserler olarak şemâillerden ayrılmışlardır. Hz. Ali'den rivayetle “Hz. Peygamber hilyemi gören beni görmüş gibidir. Beni gören insan bana muhabbetle bağlanırsa Allah ona cehennemi haram kılar; o kişi kabir azabından emin olur, mahşer günü çıplak olarak haşredilmez.” hadisi Müslümanların hilye tarzında eserler vermelerine sebep olmuştur (Uzun, 1998:44-47). Ashabın Hz. Peygamber'in

(s.a.v) vasıflarını kendi ilim ve idrakleri nispetinde tespit etmeye çalışması hilye konusunda değişik rivayetlerin ortaya çıkarmasına zemin hazırlamıştır. Hz. Peygamber'i (s.a.v) rüyada gören bir kimsenin onu gerçekten görmüş sayılacağı ile ilgili hadis, Türklerin Peygamber sevgisi ile bu sevgiyi edebiyata aktarmaları ve içinde hilye bulunan ya da üzerinde taşıyanın felakete uğramayacağına olan inanç, Hilye türündeki eserleri teşvik eden sebeplerden olmuştur. Hilyelerde genellikle Resûl-i Ekrem'in (s.a.v) her vasfı ayrı ayrı ele alınarak önce bunu ifade eden ibarenin Arapça aslı verilmiş, ardından on beş- yirmi beyit halinde tercüme ve şerhi yapılmıştır (Uzun, 1998:44-47). Dolayısı ile Hz. Peygamber'e olan muhabbet onu fiziki olarak da tanımaya da teşvik etmiş ve bu tarzda eserler neşredilmiştir.

4.3.DELÂ'İLÜ'N-NÜBÜVVE

Delâ'ilü'n-nübüvve, bir şeyin öğrenilmesini sağlayan bilgi anlamındaki “delil” kelimesinin çoğulu olan “delâil” ve peygamberlik anlamındaki “nübüvvet” kelimelerinden oluşmaktadır. Hz. Peygamber'in (s.a.v) peygamber oluşunu deliller vasıtası ile ispat etmek için yazılan eserlere “Delâil” denir. Farklı bir ifade ile Delâ'ilü'n-nübüvve, bir peygamberin iradesi dışında ortaya çıkan, ilahi kaynaklı, peygamberliğinin alameti, ispatı sayılan olayları ele alan eserlere verilen isimdir (Yavuz, 1994:115-117). Peygamberin, muhataplarını aciz bırakacak şekilde gerçekleştirdiği bu olaylara mucize ve peygamberliğini de ispatı sayıldığı için “delâil” denir. Şemâil ve delâil bir elmanın yarısı gibi birbirini tamamlar. Şemâil, Hz. Peygamber'in (s.a.v) beşerî yönünü ele alırken delâil ise nebevi yönünü ispat için yazılan eserlerdir. Delâil, Hz. Peygamber'in (s.a.v) diğer insanlarda olmayan özel yeteneklerini, harikulade hallerini, mucizelerini ve peygamber olduğu için Allah tarafından kendisine verilen özelliklerini konu edinir.

Şemâil, hilye ve delâ'il-ün-nübüvve tarzı eserler siyer yazıcılığında siyer malzemelerinin genişlemesinin sebebi olmuşlardır. Hz. Peygamber'in (s.a.v) vefatından sonra ilk dönem ravilerinin, edebi olarak anlattığı rivayetlerin gerçekten olmuş gibi algılanması ile siyer malzemelerine mübalağalı anlatımlar girmiştir. Fetihlerle beraber farklı kültürlerden Müslüman olanlara ve ehl-i kitaba karşı Hz. Peygamber'in (s.a.v) peygamberliğini ispatlama ihtiyacı mucizelerle süslü siyer eserlerinin doğmasına zemin hazırlamıştır. Hz. Peygamber (s.a.v) dönemine yakın siyer kaynaklarında mucizeleri anlatan rivayetler sınırlı sayıda olmakla beraber, geçen zamanla doğru orantılı olarak mucize kaynaklı rivayetler artış göstermiştir. Bu tarz rivayetlerin ortaya çıkıp

yaygınlaşması da siyer malzemelerini arttırırken, Müslümanların peygamber algılarında da değişime yol açmıştır (Son Peygamber.info, t.y.).

5. SİYER İLMİNİN KAYNAKLARI

Siyer ilmi, Hicri ilk yüzyılda sahabe dönemi ile beraber Hz. Peygamber'i (s.a.v) tanıma, tanıtmaya, araştırma çalışmaları başlamıştır. Hz. Peygamber'i (s.a.v) tanıma ve tanıtmaya ihtiyacı, Müslümanları ondan bilgi alabilecekleri kaynaklara yönlendirmiştir. Hz. Peygamber'i (s.a.v) doğru tanıyabilmek ancak sahih, güvenilir kaynaklara müracaat etmekle mümkündür. Bu kaynakların başında da ilahi kaynağın keliması Kur'an-ı Kerim gelmektedir. Hz. Peygamber'in (s.a.v) vefatı sonrasında yeni Müslüman olanların sayısının büyük bir hızla artması, Hz. Peygamber'i (s.a.v) göremeyip terbiyesinden geçemeyenlerin onu tanıma iştiafına sebep olmuştur.

5.1. KUR'AN-I KERİM

İslamî ilimlerin en önemli kaynağı, son İlahî kelam olan Kur'an-ı Kerim'dir. Diğer İslamî ilimler gibi Siyer ilmi de birincil kaynak olarak Kur'an-ı Kerim'e dayanmaktadır. Çünkü Kur'an-ı Kerim, verdiği haberler, hükümler ve muhtevasında bulunan tarihi olaylarla son peygamberin hayatına ışık tutmaktadır. Kur'an insanların hayatını düzenleyen, geleceklerini aydınlatan örnekler verir. Bu yönüyle bir ahbar kitabı gibi Siyer ve tarih çalışmaları için kaynaklık teşkil eder (Hizmetli, 1991:154-155).

Allah-u Teala tarafından gönderilen semavî kitapların sonuncusu olan Kur'an-ı Kerim, siyer araştırmaları için en güvenilir kaynaktır. Kur'an-ı Kerim ayetleri ve sahih kaynaklardaki rivayetler temel alınarak, Hz. Peygamber'in (s.a.v) sireti doğru bir şekilde anlaşılabilir. Böylece yanlış bilgilerden uzak doğru peygamber algısı da oluşabilir (Salih, 2011:272). Peygamberi doğru tanımak için Kur'an-ı Kerim'in Hz. Peygamber'i (s.a.v.) tanıttığı şekile uygun algılar oluşturmak önemlidir.

Bir kişiyi göreve atayan makam o kişinin taşıdığı özellikleri bilir ve buna göre o kişinin görevinin kapsamını belirler. Hz. Muhammed (s.a.v) de Allah-u Teala tarafından peygamber olarak seçilmiş ve görevlendirilmiştir. Hz. Muhammed'i (s.a.v) en doğru tanıtan kaynak da O'nu göreve atayan makamdır. Kur'an-ı Kerim insani hissi ve indi yaklaşımlardan uzak olması yönü ile objektif, Hz. Peygamber (s.a.v) ile arasına herhangi bir mesafe girmemesi yönü ile orijinal ve bir mümin için içerisinde herhangi bir kuşku barındırmaması yönü ile sahih bir kaynaktır. Kur'an-ı Kerim bize Hz. Muhammed (s.a.v) kanalı ile ulaştırılmış ve tanıtılmıştır. Hz. Muhammed (s.a.v) nasıl

Kur'an'ı insanlara öğretmişse, Hz. Muhammed'i (s.a.v) insanlara öğretip tanıtacak en önemli kaynak da Kur'an-ı Kerim'dir (Apak, 2011:9-18).

Kur'an-ı Kerim, bir İslamî ilimler araştırmacısının dayanacağı en güvenilir, en doğru ve en eski kaynaktır. Kur'an-ı kerim, nüzulünden hemen sonra yazıya geçirilmiş, herhangi bir tahrife uğramamış Allah (c.c.) kelimidir ve her türlü şüpheden uzaktır. Siret kitaplarında yer alan bilgilerse daha geç zamanlarda yazıya geçtiği için sağlıklı bir şekilde sonraki nesle ulaşamama ihtimali taşımaktadır (Derveze, 2021:13-14).

Hız. Peygamber'in (s.a.v), Kur'an-ı Kerim'in çizdiği sınırlar çerçevesinde tanıtılması anlaşılması önemli meseledir. Çünkü Kur'an'ı Kerim Hız. Peygamber'i (s.a.v) bir yandan beşer olarak tanıtırken bir yandan da risalet yönüne vurgu yapmakta, Allah katındaki ve insanlar nezdindeki özel durumuna işaret etmektedir. Böylece Hız. Peygamber'in (s.a.v) doğru anlaşılıp algılanmasına en önemli katkıyı yapmaktadır (Sarıçam, 2006:9-13).

Kur'an-ı Kerim, siyer alanında çalışmak isteyen her araştırmacının mutlaka yararlanması gereken ana kaynaktır. Siyer araştırmacısının bulduğu her rivayeti, her bilgiyi Kur'an'a arz etmesi hayati önemdedir (Öz, 2019:19). Bu yönüyle Kur'an-ı Kerim, Siyer için her bakımdan öncelikli sarıh ve kat'i bir bilgi kaynağıdır. Kur'an-ı Kerim ilahî kelam olması sebebi ile verdiği bilgiler kesinlik ifade etmektedir. Hız. Peygamber (s.a.v) ve onun dönemi ile ilgili doğru bilgi almak isteyen herkesin başvurması gereken bir kaynaktır. Kur'an-ı Kerim Hız. Peygamber'in (s.a.v) hayatının hicri takvime göre 23, miladi takvime göre ise 22 küsur yılını kapsamakta ve bu dönemde yaşanan olaylara ışık tutmaktadır. Siyeri doğru okumak için Kur'an'a, Kur'an'ı doğru anlamak için Hız. Muhammed (s.a.v)' in hayatına arz edilmelidir. Kur'an, Hız. Muhammed'in (s.a.v) 23 yıllık peygamberliğini öz olarak takdim ederken Siyer ise detayları vermektedir. Siyer, Kur'an'ın Hız. Muhammed (s.a.v) tarafından yaşanarak tefsir edilmiş halidir. Siyer' i doğru öğrenebilmek için her zaman Kur'an'ın rehberliğine ihtiyaç vardır.

Kur'an-ı Kerim Siyer ilminin en önemli kaynağıdır. Siyer, Kur'an'ın rehberliğinde öğrenilmelidir. Kur'an-ı Kerim Hız. Muhammed'e (s.a.v) "De ki: Allah'a ve resule itaat edin. Eğer yüz çevirirlerse bilsinler ki Allah kâfirleri sevmez" (el-Al-i İmran 3/32) ile itaati emretmekte, herkesten daha çok sevilmesini "Peygamber müminlere kendilerinden daha yakındır, eşleri de onların anneleridir." (el-Ahzab 33/6)

ile istemekte, Allah ve meleklerinin Hz. Muhammed'e (s.a.v) salat ve selam ettiğini yine “ Allah ve melekler peygambere salât ediyorlar; ey iman edenler, siz de ona salât ve selâm okuyun.” (el-Ahzab 33/56) ayetinde beyan etmektedir. Ayet-i kerimelerle Hz. Muhammed'in (s.a.v) Allah katındaki değeri ifade edilmektedir. Bunun yanında Kur'an-ı Kerim, Hz. Peygamber'i (s.a.v) kul, beşer, üsve-i hasene “İçinizden Allah'ın lutfuna ve âhiret gününe umut bağlayanlar, Allah'ı çokça ananlar için hiç şüphe yok ki, Resûlullah'ta güzel bir örneklik vardır.” (el-Ahzab 33/21) hatemü'n nebiyyin “Muhammed sizin adamlarınızdan hiçbirinin babası değildir, fakat o Allah'ın elçisidir ve peygamberlerin sonuncusudur. Allah her şeyi bilmektedir.” (el-Ahzab 33/40), mübeşşir, nezir, siracen münir “ Ey peygamber! Seni tanık, müjdeci, uyarıcı, izniyle Allah'a çağırıcı ve etrafını aydınlatan bir ışık olarak gönderdik” (el-Ahzab 33/45,46) olarak tanıtmakta, onun görev ve yetkilerini ise “Andolsun ki içlerinden, kendilerine Allah'ın âyetlerini okuyan, onları arındıran, onlara kitap ve hikmeti öğreten bir peygamber göndermekle Allah, müminlere büyük bir lütufta bulunmuştur. Hâlbuki daha önce onlar, apaçık bir sapkınlık içinde bulunuyorlardı.” (el-Al-i İmran 3/164), “ Nitekim aranızdan size bir peygamber gönderdik: O size âyetlerimizi okuyor, sizi arıtıp temizliyor, size kitabı ve hikmeti öğretiyor; yine size daha önce bilmediklerinizi öğretiyor.” (el-Bakara 2/151) ayetlerinde sıralamaktadır. Vahyin ilk muhatabı olduğu için vahyin Onu nasıl yetiştirip terbiye ettiğini “Yaratan rabbinin adıyla oku! O, insanı alaktan (asılıp tutunan zigottan) yaratmıştır. Oku! Kalemle (yazmayı) öğreten, (böylece) insana bilmediğini bildiren rabbın sonsuz kerem sahibidir.”(el-Alak 96/1,3); “Geceleyin -birazı dışında- namaza kalk! Gecenin yarısında bu vakti biraz öne veya biraz ileri de alabilirsin. Kur'an'ı tane tane, hakkını vererek oku.” (el-Müzzemmil73/2); “Kalk ve uyar!” (el-Müddessir 74/2) ayeti kerimelerinde beyan edilmiş ve vahyin gelişi ile beraber bir beşer olarak yaşamış olduğu durumlar “ Onların sözleri seni üzmesin. Biz onların gizlediklerini de açığa vurduklarını da elbette biliyoruz.” (el-Yasin 36/ 76), “İman etmiyorlar diye neredeyse kendini helâk edeceksin!” (eş-Şuara 26/3), “ Rabbın seni bırakmadı ve sana darılmadı” (ed-Duha 93/3) ayetlerinde anlatılmaktadır. Hz. Peygamber (s.a.v)'in sahabe neslini nasıl yetiştirdiği “Nitekim aranızdan size bir peygamber gönderdik: O size âyetlerimizi okuyor, sizi arıtıp temizliyor, size kitabı ve hikmeti öğretiyor; yine size daha önce bilmediklerinizi öğretiyor.” (el-Bakara 2/151) “Kolaylığı seç, iyi olanı emret, cahillere aldırma!” (el-A'raf 7/199) “Sen onlara sırf Allah'ın lütfettiği merhamet sayesinde yumuşak davrandın. Eğer kaba, katı kalpli olsaydın, hiç şüphesiz etraftan dağılır giderlerdi. Onları affet, onların bağışlanmasını

dile, iş hakkında onlara danış, karar verince de Allah’a güven, doğrusu Allah kendisine güvenenleri sever.” (el-Al-i İmran 3/159) ayetlerinde ifade edilmektedir. Kur’an-ı Kerim bu ve nice ayetlerle Hz. Peygamber (s.a.v) hakkında bilinmesi gerekenleri ihtiva etmektedir (Yıldırım, 2018:41-46).

Kur’an-ı Kerim 23 yıla yakın bir zaman zarfında Hz. Peygamber’e (s.a.v) nazil olmuş ve Hz. Peygamber (s.a.v) onu vahiy katipleri aracılığı ile yazıya kaydettirmiştir. Bunun yanında kendi hayatında da en ince ayrıntısına kadar yaşayarak Kur’an’ın vücut bulmuş şekli olmuştur. Hz. Peygamber (s.a.v) olmaksızın Kur’an’ın anlaşılıp yaşanması mümkün olmadığı gibi Kur’an kaynak olarak kabul edilmeden de Hz. Muhammed’in (s.a.v) hayatını öğrenmeye çalışmak son derece güçtür. Bu iki kaynağa, birbirlerini daha iyi anlamak için yöneldiğimizde bir yap-bozun eksik parçaları tamamlanır. Kur’an ve Hz. Peygamber’in (s.a.v) hayatı birbirinin mütemmim cüzüdür.

5.2. HADİS

Hadis, haber vermek manasındaki “tahdis” mastarından türetilmiş bir isimdir. Hz. Peygamberin söz, fiil, takrir ve sıfatlarıyla ilgili haberlerin tümüne ve onları tespit, nakil ve anlamayı konu edinen ilme denir. Hadis âlimleri Hz. Peygamber’in (s.a.v) siyer ve megazisini, yaratılışla ilgili özelliklerini, ahlaki vasıflarını da hadisin kapsamı içinde değerlendirmişlerdir (Şulul, 2021:149). Hadis alimleri arasında siyer ilminin hadis bünyesinde değerlendirilmesi şeklinde bir anlayış olsa da aslında siyer ve hadis aynı zaman zarfında ortaya çıkmış iki ilimdir. Konu olarak her iki ilim de Hz. Peygamber’in (s.a.v) hayatını araştırmakta fakat yöntem olarak birbirlerinden ayrılmaktadırlar (Öz, 2006:41-42). Hz. Peygamber’in (s.a.v) gündelik yaşantısı, bir ayetle ilgili açıklaması, insanlarla ilişkileri, savaşları, Hz. Peygamber’in (s.a.v) hayatının her anı, ilk dönemlerden beri tüm Müslümanların ilgisini çekmiştir ve çekmeye devam edecektir.

Hadis, Siyer ilminin ikinci önemli kaynağıdır. Hicretin ilk dönemindeki siyer yazmaları, bakıyye ve içerik olarak hadisin içinde barınmıştır. Hz. Peygamber’in (s.a.v) hayatı, şahsiyeti, söz fiil ve takrirleri, şemail, ahlakı, talim- terbiyesi, giyim- kuşamı, ilmi, ailevi, idari, adli, iktisadi, ticari, siyasi faaliyetleri ve dönemin sosyal yapısı hadisten takip edilebilir (Şulul, 2021:149).

Hicri birinci yüzyılda siyer-megazi eserlerini çoğunlukla muhaddis kimliği ile ön plana çıkmış şahıslar oluşturmuşlardır. Bu bağlamda İslam ilim tarihinde telif edilmiş

her hadis külliyyatı aynı zamanda siyer-megazi örneği olarak kabul edilmelidir (Şulul, 2021:150). İki ilim de Hz. Peygamber'in (s.a.v) hayatını, sözlerini, yapıp ettiklerini konu olarak aldığı için malzeme yönü ile benzeşmeler de haberi nakletmede uyguladıkları farklı metodolojilerle birbirlerinden ayrılmakta, ortak kaynak ve rivayet hususunda benzemektedirler (Demircan, 2019a:43). Hadisçilerin haberi ele alma biçimleri ile siyeri arasında fark vardır. Hadisçi hadise rivayet olarak bakarken, siyeri ise bir olay ile ilgili veri olarak görmektedir. Bu bakış farklılığı haberin değerlendirilmesinde de farklılıklara sebep olmuştur. Hadis ilmi, siyer yazıcılığında en önemli kaynaklardan olduğu için bir siyeri aynı zamanda hadis ilmi ile ilgili bilgileri de bilmelidir.

Sahabe döneminde Hz. Peygamber'in (s.a.v) hayatının çeşitli yönlerini ele alan "Sahifeler" oluşturulmaya başlanmıştır. Fakat asıl ivme Tabiun döneminde yapılan çalışmalarla artmış ve Hz. Peygamber'in (s.a.v) hayatının son senelerinin geçtiği Medine şehri hem hadis hem de siyer ilminin temellerinin atıldığı şehir olmuştur. Buna Hz. Peygamber'i (s.a.v) görmemiş onu tanıma aşkıyla yanan Tabiunun çalışmaları sebep olmuştur. Başlangıçta, Siyer-Meğazî ile Hadis birbiri ile iç içe geçmiş durumdayken hicrî birinci yüzyıl ortalarından itibaren Siyer-Meğazî, hadis ilminden ayrılarak kendine özel bir yol takip etmiştir (Özdemir, 2007:200). Kur'an'ın yaşanan şekli olan Hadis ve Sünnet, Siyer ilmi açısından Kur'an-ı Kerim gibi Siyer ilmi için en önemli kaynaklardandır.

5.3. MÜRACAAT ESERLERİ

Hz. Peygamber'in (s.a.v) hayatını ele alacak bir eserin, Allah'ın kelamı Kur'an-ı Kerim ve onun hayata geçen, uygulanan şekli olan hadisleri kendisine kaynak olarak kullanmasından daha doğal bir şey yoktur. Bu kaynaklar, ilahi kaynaklı oldukları için son derece güvenilir kaynaklardır. Siyer ilmi bu önemli kaynaklardan yararlandığı gibi başka kaynaklardan da yararlanır.

Siyer ilmi malzemelerinin toplanmasından önce, bazı sahabe-i kiram tarafından Hz. Peygamber'in (s.a.v.) hayatına dair bilgiler "sahife ve risalelere" kaydedilmiştir. Sahabe sonrası tabiun nesli de bu sahifelerden yararlanarak kendilerine ait Hz. Peygamber'i (s.a.v.) konu alan sahifeler oluşturmuşlardır. Hz. Peygamber'e (s.a.v) en yakın nesiler tarafından kaydedilen bu bilgiler de siyer ilminde Kur'an ve hadisten sonra önemli kaynaklar arasında kabul edilmiştir.

Hız. Peygamber (s.a.v) döneminde devlet adamlarına ve kabile başkanlarına gönderilen “İslama davet mektupları” gibi vesikalar da Siyer ilminin yazılı kaynaklara geçirilmesi esnasında kullandığı kaynaklardan olmuştur.

Cahiliye döneminden beri Arap toplumunun ayırıcı vasfı olan “Şiir” Hız. Peygamber’in (s.a.v) hayatının öncesi ve hayatta olduğu dönem ile ilgili önemli bilgiler vermektedir. Cahiliye dönemi şiiri İslamiyet öncesi Arap toplumun yaşayış, inanış, ahlakına ışık tuttuğu gibi gerek İslam şairleri tarafından söylenen gerekse İslam düşmanları tarafından dile getirilen şiirler, siyer araştırmacılarına siyer yazıcılarına kaynak malzeme teşkil etmektedir. Hadis ve şiir gibi o dönem için sözlü olarak gelişen kaynaklar, daha sonraki dönemlerde yazıya geçirilmiş ve yazıya geçirilmesi esnasında belli kriterlere göre değerlendirilerek Siyer ilmi için de daha muteber kaynaklar hale gelmişlerdir.

Tarihte yaşanmış olan bir dönemi anlayabilmek için o dönemin yaşandığı coğrafyanın yerinde görülmesi de lazımdır. Her ne kadar Hız. Peygamber (s.a.v) yüzlerce yıl öncesinde yaşasa da Siyer ilmi Hız. Peygamber (s.a.v) dönemine ait “arkeolojik bulgulardan ve kalıntılardan” o dönemden kalan Hız. Peygamber’in (s.a.v) ve sahabe-i kiramın eşyalarından da yararlanılır. Arkeolojik bulgular, kalıntılar o döneme ait eşyalar, daha çok soyut bilgiler olarak Siyer yazıcısının karşısına çıkan bilgilerin somutlaşmasına, anlamlandırılmasına ve siyer malzemesinin gerektiği şekilde değerlendirilmesine hizmet eder (Demircan, 2022:31). Bu kaynaklardan beslenerek te’lif edilen siyer eserleri, siyer yazıcılığı ilerledikçe hazırlanan diğer eserler için de müracaat eserleri olarak kabul edilmektedirler. Bu eserlerin müelliflerinden İbn İshak, Vakidi, İbn Hişam, İbn Sad, Belazüri ve Taberi öne çıkmaktadır.

Bir tasnif ve te’lif dönemi müellifi olan İbn İshak hicri 80 yılında Medine’de doğmuştur. İlk müstakil siyer eserlerinin ortaya çıkmaya başladığı bu dönemde öne çıkan isimlerden biri İbn İshak’ tır. İbn İshak’ın siyer alanındaki en önemli eseri, *Kitâb-ül Megazî*’ dir. Bu eser; 3 kısma ayrılır. Eserde El- Mübtede, yaratılış, insan, peygamberler tarihi, Peygamber efendimizin doğumu öncesindeki Arap kabileleri ve inançları ile Mekke’nin yapısına; el- Meb’as ise Hız. Peygamber’in Medine dönemine kadar hayatına el- Megazî ise Hız. Peygamber’in savaşlarına yer verilmektedir. Bu kitap neşr edildiği ilk dönemlerde El-Megazî olarak bilinmektedir. Fakat İbn Hişam eserinde İbn İshak’ın bu kitabından yararlandıktan sonra Es- Sire olarak tanınmıştır. Bu eser, Hız.

Peygamber'in hayatını müstakil bir tarzda anlatmaktan ziyade peygamberler halkasının devamı olarak anlatmıştır (Demircan, 2022:33).

İbn İshak'ın hadis ve siyer alanında hocası olan İbn Şihâb ez-Zuhrî "Megazî öğrenmek isteyen İbn İshak'a müracaat etsin" demiş, aynı zamanda Onu siyer alanında en büyük alim olarak kabul etmiştir. İbn Sa'd ilk defa Megazîyi toplayıp bu alanda ilk eser neşreden kişinin İbn-i İshak olduğunu söyler. İbn İshak eseriyle Hz. Peygamber ve Müslümanları insanlık tarihi ile birleştirerek siyeri tarihin bir parçası haline gelmesine katkıda bulunmuştur. İbn İshak tüm siyer yazarların hocası, şeyhi olarak kabul edilmektedir (Fayda, 1999:93-94).

İbn İshak'ın siyeri, elimizde bulunan ilk siyer kitabı olması ve siyer alanında yazılmış pek çok eserin bu kitaptan nakilde bulunması sebebiyle Hz. Peygamber'in hayatını ele alan kitapların en önemlilerinden biridir (Eser, 2009:261). İbn İshak siyer alanında kalıcı bir eser bırakmıştır ve bu alanda öne çıkmıştır. Dünya tarihini peygamberler tarihi şeklinde algılamış ve Hz. Peygamberi de bu halkanın son zinciri kabul eden anlayışla eserini meydana getirmiştir. İbn İshak Cahiliye Araplarındaki kıssa ve şiirlere de eserinde yer verdiği için Medine'deki hadisçiler tarafından tenkit edilmiştir (Özdemir, 2007:133).

Bir diğer tasnif ve te'lif dönemi müellifi olan İbn İshak'tan sonra Vâkıdî, Hz. Peygamber'in Medine dönemi ve yaptığı savaşlar üzerinde duran ve hadisçilerin tarzına daha yakın olan Kitab'ul Megazî isimli kitabını yazmıştır (Özdemir, 2007:134). Vakidi, hicri. 2. yüzyılda yaşayıp tabiin alimlerinden ilim tahsil etmiştir. İbn Sa'd gibi büyük alimler yetiştirmiştir. Kırkı aşkın eseri bulunmaktadır. Pek çok eseri olan Vâkıdî'nin günümüze ulaşan Kitab'ul Megazî adlı bir kitabı vardır. Bu eseri kendisinden sonra yazılan Megazî eserlerine kaynak olmuştur (Demircan, 2022:35).

Öte yandan, klasik nakil dönemi müelliflerinden İbn Hişam Basra'da doğmuş ve hicri 218 yılında vefat etmiştir. Dil bilim ve tarih alanında önemli çalışmaları vardır. İbn İshak'ın eserine yaptığı düzenlemelerle neşrettiği eserin es-S'îretü'n-Nebeviyye, Cahiliye ve Peygamber Efendimiz dönemlerini anlatan ve kendisinden sonra gelen alimler tarafından mutlaka yararlanılması gereken çok önemli bir çalışmadır. En sağlam siyer kaynağı olarak ifade edilmiştir. İbn İshak'ın eserinde garip kelimeleri açıklamış, bazı rivayetleri çıkarmış, bazı şahısların nesepleri konusunda bilgiler vermiştir. (Demircan, 2022:36). İbn Hişâm, İbn İshak'a yöneltilen eleştirileri dikkate alarak İbn

İshak'ın eserinden İsrâîliyat tarzı rivayetleri, Kur'an'da yer almayan Hz. Peygamberle ilgili olmayan haberleri çıkararak kendisi bazı ilavelerde bulunmuş ve İbn İshak'ın bu eseri İbn Hişâm'ın eseri olarak kabul görmüştür. Ve siyer araştırmalarında temel eser olarak kabul edilmiştir (Özdemir, 2007:134).

İbn Hişâm şöhretini İbn İshak'ın eserini temel alarak yapmış olduğu çalışmasına borçludur. Bu eser, Hz. Peygamber'in hayatına dair ve zamanımıza kadar intikal eden en eski eserdir. Bu eser manzum şekilleri ve özetleri de olmak üzere defalarca kez neşredilmiştir (Fayda, 1999:71-73).

Bir diğer dönem ise karşılaştırmalı nakil dönemidir. Siyer yazıcılığındaki en uzun dönem olarak kabul edilmektedir. Bu dönem İbn Sa'd ile başlamıştır. Kendilerinden önceki eserleri karşılaştırmalı olarak neşrettikleri bu dönemde İbn Sa'd, Vâkıdî'nin eserini nakleder. Haberleri karşılaştırmalı olarak nakletmesi ile siyer yazıcılığında çığır açmıştır. Siyer yazıcılığı İbn Sa'd ile zirveye çıkmıştır. (Öz, 2012:19). Vâkıdî'nin talebesi ve kâtibi olan İbn Sa'd, İbn İshak'tan sonra siyer yazıcılığı için en kalıcı ve etkili değişikliği meydana getirmiştir. İbn Sa'd, İbn İshak tarafından oluşturulan siyerin iskeletine Hz. Peygamber'in fiziki ve ahlaki özellikleri olan Şemail'i de ekleyerek bu kalıcı değişikliği sağlamıştır. İbn Sa'd'ın yapmış olduğu bu katkı ile bir siyer kitabında hangi bölüm ve konuların olacağı kesinleşmiş olmuştur (Özdemir, 2007:134).

İbn Sa'd'ın Kitâbü't- Tabakâti'l Kebîr adlı eseri İslam'ın ilk 2 yüzyılını anlatan bir hazine değerindedir. İbn Sa'd eserinde Hz. Peygamber'in soyu, ailesi, Mekke ve Medine dönemleri ile ilgili rivayetlerin yanında Hz. Peygamber'in ahlakı ve kişiliği konusuna da yer vermiştir. Eserinde aynı zamanda Hz. Peygamber'in ailesi, ashab ve tabiin ve tebeî tabiine de yer vermiş ve eserinin son cildini hanımlara tahsis etmiştir (Demircan, 2022:36).

İbn Sa'd'ın bu eseri zamanımıza kadar ulaşmış olan en eski tabakat kitabı olması yönüyle önem arz etmektedir. Eser, siyer, megazî ve tabakat bölümlerinden meydana gelmektedir. İbn İshak'ın İbn Hişâm vasıtası ile günümüze ulaşan es-Sîretü'n-Nebeviyyesi, Vâkıdî'nin Kitâbü'l Megazîsi ve İbn Sa'd'ın Kitâbü't- Tabakat'ı Hz. Peygamber'in hayatı ile ilgili elimize ulaşan en eski 3 eserdir. İbn Sa'd Hz. Peygamber'in Medine dönemini hazırlarken İbn İshak'tan farklı olarak kronolojik sıra takip etmeyip aynı konuları bir arada zikretmiştir. İbn Sa'd kitabında Hz. Peygamber'in

kişilik ve ahlakı özelliklerine de yer vererek şemâil ve delâil konularına da eserinde yer vermiştir (Fayda, 1999:294-297).

El-Belazuri, hicri 3. Yüzyılda yaşamış olan karşılaştırmalı nakil dönemi müelliflerindendir. Yazmış olduğu “Ensâb-ül Eşrâf” İslam tarihinin ilk üç asrına ışık tutmaktadır. Bu kitap Cahiliye dönemi, Hz. Peygamber’in hayatı ve şahsiyeti, Raşit Halifeler ile Emevi ve Abbasi dönemleri için önemli bir kaynak konumundadır. (Demircan, 2022:57). Günümüze gelebilen diğeri önemli eseri “Fütûhu’l Bıldân” Hz. Peygamber zamanından hicri 3. Yüzyıla kadar yapılan fetihleri bölge ve şehir esasına göre anlatan bir eserdir (Fayda, 1992:392-393).

Taberi, tefsir, hadis, tarih, fıkıh ve kıraat alanlarında otorite olan önemli bir müelliftir. Taberi, günümüze ulaşan tarih alanında yazdığı eseri Tarîhu’r- Rusûl ve’l Mülûk’ta (Tarîhu’l- Ümem ve’l- Mülûk) Hz. Âdem ile eserine başlamıştır. Tevrat’taki sıraya göre ele aldığı nebi ve rasulleri Kur’an-ı Kerim ayetlerine göre anlatmıştır. Hz. Peygamber’in doğumuna kadarki olay ve kişilerden bahseden Taberi, Hz. Peygamber’in nesebinden de anlatmıştır. Kitabının siyer kısmında İbn-i İşhak’ın siyerinden yararlanmıştır (Demircan, 2022:39-40).

İKİNCİ BÖLÜM

SİYER YAZICILIĞI VE PEYGAMBER ALGILARI

1.SİYER YAZICILIĞININ DOĞUŞU

Kur'an-ı Kerim ayetleri nazil olduğu yıllarda Araplar arasında şifahi kültür daha yaygındı. Araplar, göçebe bir millet olması sebebiyle sözlü kültür, yazılı kültüre göre daha çok gelişmiştir. Araplar arasında okuma yazma bilenlerin sayısı azdır. Siyer yazıcılığının gelişmesine etki eden en önemli faktör Kur'an'ın yazıya geçirilmesi ve bunun sonucunda Kur'an'dan daha fazla faydalanma düşüncesidir. Kur'an'ı daha fazla anlayabilmek ancak Hz. Peygamber (s.a.v) ile mümkündür. Ayetlerin iniş zaman ve sebepleri, Hz. Peygamber (s.a.v) tarafından nasıl anlaşılıp hayata geçirildiği ancak Hz. Peygamber'in (s.a.v) hayatını bilmekle mümkündür (Öz, 2006:27).

Hz. Peygamber'in (s.a.v.) hayatına dair bilgilerin kayıt altına alınması ve sonraki nesillere ulaştırılması düşüncesi Müslümanlar arasında yazılı kültürün gelişmesini arttırmıştır. Ashabın bazıları tarafından Hz. Peygamber'in (s.a.v) hayatının değişik yönlerine dair sayfeler oluşturulmaya başlanmış, fakat siyer yazıcılığı ile ilgili ilerleme Hz. Peygamber'i (s.a.v) tanıma, örnek alma ve tanıtmaya arzusu ile Tabiun dönemi ve sonrasında olmuştur (Özdemir, 2007:130). Hz. Peygamber'in (s.a.v) hayatına dair yazılanlar haricinde Araplar arasında başka kişilerin hayatlarına dair müstakil eserler oluşturulma geleneği bulunmamaktaydı. Siyer bu yönüyle önem arz etmekte ve Müslümanlar tarafından Peygamber efendimizin hayatını kayıt altına almak amacı ile geliştirilmiş bir ilim dalı olarak görülmektedir (Demircan, 2022:16-17). Dahası, tarih boyunca dünyada Hz. Peygamber (s.a.v) kadar hakkında eser yazılmış başka bir kimsenin bulunmaması da oldukça dikkat çekicidir.

Sahabe döneminde Hz. Peygamber'in (s.a.v) hayatının çeşitli durumlarına dair bilgiler toplanmaya başlanmıştır. Bu döneme dair bazı sayfelerin varlığı bilinmektedir. Fakat asıl ilerleme Tabiun dönemi ve sonrasında olmuştur (Özdemir, 2007:131). O günden günümüze kadar da Siyer alanında pek çok eser yazılmıştır.

İslam toplumunda siyer ilminin doğuşuna sonrasında da gelişmesine etki eden birçok faktör bulunmaktadır. Bunlar şu şekilde özetlenebilir:

1. Hz. Peygamber'in (s.av) hayatını öğrenmeye duyulan iştiyak; Kur'an-ı Kerim'in Ahzab suresinden "Andolsun ki Resulullah sizin için, Allah'a ve ahiret gününe kavuşmayı umanlar ve Allah'ı çok zikredenler için en güzel örnektir" 21. ayeti ile Onu rnek almayı tavsiye etmesi ve "Peygamber size ne verdiyse onu alın, size ne yasakladıysa ondan sakının. Allahtan korkun. Çünkü Allah'ın azabı çetindir." Haş suresi 7. ayeti ile Hz. Peygamber'e (s.a.v) ittiba etmeyi emretmesi; Hz. Peygamber'in (s.a.v) hayatının tüm yönleri ile bilinmesi ihtiyaını doğurmuştur.

Bunun yanında Hz. Peygamber'in (s.a.v) dinin ilk uygulayıcısı olması dolayısı ile Müslümanlar tarafından referans alınması da Hz. Peygamber'in (s.a.v) hayatını öğrenmeyi zorunlu kılmıştır. Kur'an-ı Kerim'in hayata geçmiş şekli olan Hz. Peygamber'in (s.a.v) yaşantısı, dini doğru şekilde anlayıp yaşamak için Müslümanlar nazarında örnek teşkil etmiştir. Bu arzu ve iştiyak siyer yazıcılığının doğup gelişmesine sebep olmuştur.

1. Kur'an-ı Kerim 23 sene zarfında peyderpey, ihtiyaa binaen nazil olmuştur. Hz. Peygamber'den (s.a.v) sonra gelen nesillerin, Kur'an ayetlerini doğru bir şekilde anlayıp hangi ayetin ne zaman ne sebeple indiğini öğrenip Kur'an'ı doğru anlayabilmeleri ve sahih bir dini yaşantıya sahip olabilmeleri için Hz. Peygamber'in (s.a.v) referans olmasına ihtiyaçları vardır. Bu ihtiyaç da siyer ilminin doğuş ve gelişmesine ve onunla doğru orantılı olarak Kur'an ilimlerinin gelişmesine katkı sağlamıştır. Kur'an-ı Kerim'in kendisine nazil olduğu peygamberin hayatını araştırıp öğrenmek diğer İslamî ilimlere de katkı sağlamıştır.

2. Hz. Peygamber (s.a.v) dönemi gazve ve seriyyeleri ile doğan ve Hz. Peygamber'in (s.a.v) tüm hayatını içine alacak şekilde genişleyen siyer ve megazi ilminin cihad ülküsü ile motive kaynağı olması. Hz. Peygamber (s.a.v) döneminde başlayan ve vefatı sonrasında da hız kazanarak devam eden savaşlar, ancak Hz. Peygamber'in (s.a.v) ve sahabe-i kiramın yaptığı gibi tevhid inancını insanlara duyurabilmek amacı ile yapılabilirdi. Bu niyeti daim etmek ise Hz. Peygamber'in (s.a.v) gazve ve seriyyelerini öğrenmekle mümkündür. Sonra gelen nesle bu ilke ve heyecanı verecek olan Hz. Peygamber'in (s.a.v) savaşlarının anlatıldığı Megazi ve Siyer rivayet ve eserleri olmuştur. (Demircan, 2022:18)

3. Siyasi ve mezhebi çekişmelerin de Siyer yazıcılığının doğuşuna ve gelişmesine etkisi olmuştur. Farklı tarafların, kendi görüşünün doğruluğunu Hz.

peygamberin hayatında da aramaları insanların Hz. peygamberin hayatını merak etmeye ve araştırmaya yönelmelerini sağlamıştır (Öz, 2012:12-13). Hz. Peygamber'in irtihali ile ortaya çıkan fikir ayrılıkları, siyasi ve mezhebi farklı düşüncelerin doğmasına sebep olmuştur. Bu farklı düşünceler, daha peygamber efendimizin defnedilmesi ve halife seçimi ile ilk günlerde ortaya çıkmış ve sonrasında da artarak devam etmiştir. Her bir farklı görüş ise kendi görüşünün doğruluğunu ispat sadedinde Hz. Peygamberin hayatından kendisine referans bulmaya çalışmış, bunun sonucu ise Siyer ilminin doğuşuna sebep olmuş, rivayetler ve risaleler ile başlayan siyer yazıcılığı gelişme kaydetmiştir.

4. Hz. Muhammed son din İslam dininin peygamberi, son peygamberdir. Ve İslam coğrafyasının büyümesi ile farklı dinlerle ve ihtida edenlerle karşılaşan Müslümanların peygamberlerini tanıtmaya arzuları da siyer yazıcılığının doğuş ve gelişmesine etki etmiştir (Demircan, 2022:18). 610 yılında Mekke'de başlayan, Medine'ye hicret sonrasında da Arap yarımadasına yayılan İslam dini, dört halife döneminde Arap yarımadasının dışına çıkmış ve İslam coğrafyası büyük bir hızla büyümüştür. Coğrafyanın büyümesine paralel farklı düşünce, inanç ve kültürdeki insanlar İslam dininin peygamberini tanımak öğrenmek istemişlerdir. Hz. Peygamber'i tanımaya dair bu merak Onun hayatını araştırmaya sebep olmuş bu da siyer yazıcılığına zemin hazırlamıştır.

5. Müslümanlar hukuki ihtiyaçlarına cevap aramakta sorunlarına çözüm bulmakta Hz. Peygamberin hayatına yönelmişlerdir. Hz. Peygamber hayatta iken ameli ve ahlaki her türlü sorunlarını Hz. Peygamber yardımıyla çözen Müslümanlar, Onun vefatı ile Onun yaşayışına, sözlerine dikkat kesilmişler bu da Siyer ilminin doğuş ve gelişmesine etki eden sebeplerden biri olmuştur. İslam dininin iki kaynağı olan Kur'an'ın yorumu, Sünnetin dindeki konumu yine Hz. Peygamber'in hayatına başvurularak anlaşılabilmektedir (Öz, 2006:30). Müslümanların namazın nasıl kılınacağından, miras konusuna, insanlar arası ilişkilere dair referans noktası Hz. Peygamberin hayatıdır. Bir Müslüman dini ve gündelik hayatı ile ilgili her şeyi onun hayatında bulabilir. Bu konularla ilgili Kur'an'da geçen fakat anlaşılması için Hz. Peygamber'in nasıl anladığını bilmeye ihtiyaç olan konuların çözüme kavuşturulabilmesi ancak siyer ilmi sayesinde olmuştur.

6. İslam coğrafyasının fetihlerle gelişmesi ve farklı kültürlerle karşılaşması sonucunda gayr-ı müslime Hz. Peygamber'i (s.av) tanıtmaya, Onun Hz. Adem ile

başlayan peygamber halkasının sonuncusu olduğunu ispat etme ihtiyacı ortaya çıkmış, bunun yanında onlardan gelen itirazlara cevap verebilmek için Müslümanların da Hz. Peygamber'i (s.a.v) daha yakından tanıma ve savunabilme arzusu Siyer yazıcılığına zemin hazırlamıştır (Öz, 2006:31). Farklı din ve kültürlerden etkileşim sonucunda Hz. Peygamberi tanıtmaya ve onun nübüvvetini kanıtlama sadedinde şemail, delail adıyla siyer eserleri vücuda getirilmiştir.

7. Müslümanların günlük hayatlarında, idari ve siyasi işlerinde Müslümanlarla ve diğer din mensupları ile olan ilişkilerinde sorunlarının çözümünde Hz. Peygamber'in (s.a.v.) örnekliğine ihtiyaç duymaları gibi sebepler Hz. Peygamber'in (s.a.v) hayatını araştırmayı öğrenmeyi bu konuda eserler yazmayı zorunlu kılmıştır.

2. SİYER YAZICILIĞININ DÖNEMLERİ

İslam tarihinde tarih yazıcılığı Siyer ile başlamıştır. Sahabe-i kiramın Hz. Peygamber'in (s.a.v.) yapıp ettiklerini ve sözlerini kaydetmesi ilk siyer malzemelerini meydana getirmiştir. Sahabe, Hz. Peygamber'i (s.a.v.) gören, sohbetinde bulunan, onunla aynı zaman diliminde beraber yaşayanlardır. Sahabe nesli, Hz. Peygamber'i (s.a.v.) görüp bilip tanıyanlar olarak onun hayatının çeşitli yönleri ile ilgili sayfeler oluşturmuşlardır. İlerleyen yıllarda bu sayfeler, siyer ve hadis ilimlerinin ana kaynakları olmuştur. Hz. Peygamber'in (s.a.v.) hayatını tüm yönleri ile kuşatan siyer ilmi ile Hz. Peygamber'in (s.a.v.) söz, fiil ve takrirlerini ele alan hadis ilmi başlangıçta beraber gelişme göstermişler, siyer ile meşgul olanlar hadis ile de meşgul olmuşlardır. Fakat siyer yazıcılığı için asıl gelişme Kur'an-ı Kerim'in Hz. Peygamber'i (s.a.v.) Müslümanlar için en güzel örnek olarak göstermesi ve onu daha iyi tanıyıp gelecek nesillere tanıtabilme arzusu ile Tabiun neslinde görülmüştür (Özdemir, 2007:132). Siyer yazıcılığı için keskin sınır ve özellikleri olan dönemler söylemek güç olsa da dönemleri ana hatları ile şu şekilde ayırabiliriz:

- Başlangıç dönemi: Hz. Peygamber'in (s.a.v.) hayatı ile ilgili bilgiler araştırılmaya ihtiyaç duyulduğu, araştırılan haberlerin derlenmeye başladığı dönemdir.
- Risaleler dönemi: Hz. Peygamber'in (s.a.v.) hayatının değişik yönlerine vurgu yapan ya da belli bir ravinin rivayetlerinin sahife ve risalelerde toplandığı dönemdir.
- Derleme (Cem) dönemi: Dağınık halde bulunan siyer malzemelerinin cem edildiği dönemdir.

- Tasnif ve telif dönemi: Müelliflerin toplanan siyer malzemelerini konularına ve kronolojiye göre tasnif ederek oluşturdukları, ilk müstakil siyer eserlerinin tasnif edildiği bu dönem aynı zamanda siyer malzemelerinin de genişlemeye başladığı dönemdir. Müellifler eserlerinde diğer kutsal kitaplardan buluntuları da kullanmaya başlamışlardır.
- Klasik nakil dönemi: Daha önce telif edilen eserlerin nakledildiği, eser müelliflerinin kendi buldukları yeni rivayetleri ve tenkit ile yorumda bulundukları dönemdir.
- Karşılaştırmalı nakil dönemi: Müelliflerin kendilerinden önce tasnif edilmiş olan eserlerin karşılaştırmalı olarak naklettikleri siyer yazıcılığının en uzun dönemidir ve İbn-i Sad ile başlamıştır.
- Şerh dönemi: İlk dönem siyer kaynakları üzerine kapalı olduğu gerekçesiyle değişik şerhler yazılmaya başlanan dönemdir.
- Edebi eserler dönemi: Hz. Peygamber'e (s.a.v.) karşı duyguların daha taşkın, sevginin tezahürlerinin daha yoğun ortaya koyulduğu manzum, mensur tarzda yazılan naat ve mevlitler, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) hayatı konulu romanlardan oluşan dönemdir (Demircan, 2022:21-24).

Her dönemde yaşanan dönemin şartları ve ihtiyaçlarına binaen yeniden siyerler yazılmaktadır. Günümüzde de siyer eserleri devam etmektedir. Aynı zamanda siyer, son dönemde diğer ilimlerin gölgesinden kurtularak kendine has bir ilim olarak ilerlemekte ve bu alanda çalışmalar yapılmaktadır.

Hz. Peygamber'in (s.a.v.) vefatı ile başlayan, günümüze kadar devam eden ve edecek olan siyer yazıcılığı yüzyıllar boyunca değişik dönemlerden geçmiş, döneminin şartlarından etkilenmiş ve okuyucunun zihninde değişik peygamber tasavvurları oluşmasına sebep olmuştur.

3. SİYER MALZEMESİNİN GENİŞLEMESİ

İslam toplumunda siyer yazıcılığına etki eden pek çok etken vardır. Fakat bunların en önemlisi Kur'an'ın, Müslümanlara en güzel örnek olarak takdim ettiği Hz. Peygamber'i (s.a.v.) tanımak, örnek almak ve kendisinden sonraki nesillere tanıtmak amacıdır. Hz. Peygamber'e (s.a.v.) ittiba etmeyi emreden ayetler siyer araştırmacıları için itici güç olmuştur. Bunun yanında siyasi ve mezhebi çekişmeler, her mezhebin kendi delillerini Hz. Peygamber'in (s.a.v.) hayatında aramasına bunun için de siyere yönelmesine sebep olmuştur (Öz, 2012:12-13).

Siyer yazıcılığı malzemeleri zamanın değişmesi ile beraber genişlemiş ve çeşitlenmiştir. Bu genişleme kaynak ve içerik yönünden çok erken dönemde ortaya çıkmaya başlamıştır. Hz. Peygamber (s.a.v.) sonrasında meydana gelen siyasi olaylara zamanla dini hüviyet kazandırılmıştır. Bunlar siyer yazıcılığının doğuşuna zemin hazırladığı gibi siyer malzemelerinin genişlemesine ve çeşitlenmesine sebep olmuştur. (Öz, 2006:61).

Siyer rivayetleri de sosyal ve siyasi değişimlerden, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) hayatından kendi itikadi düşüncelerini temellendirme çalışmalarından etkilenmiştir. Siyasi guruplar, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) hayatını, kendi inanç ve davranışlarını sağlamlaştırmak ve iktidarlarına yasal gerekçe bulmak amacı ile incelemişlerdir. Bunu bulamadıkları noktalarda kendilerine uygun yeni haberler üretmişlerdir. Bu da siyer malzemesinin genişlemesine sebep olmuştur (Öz, 2012:14). İslam coğrafyasının büyümesi sonucunda yeni halklarla tanışmak da siyer malzemelerinin genişleme ve çeşitlenmesine sebep olmuştur. Fetihlerle beraber kadim coğrafyalar Müslümanların eline geçince Müslümanlar bu topraklardaki kültürel öğelere de temas etmiş oldular. Çeviri faaliyetleri bu toprakların kültürel öğelerinin siyer malzemelerinin içine girmesine sebep oldu. Bu da siyerin alt dallarından olan şemail ve delailin doğmasına yol açtı. İlk siyer kaynaklarında ender görülen mucize anlatımlarının siyer eserlerinin içine girmesi ile siyer eserlerinin hacmi genişlemiş ve peygamberimizin mucizelerini anlatan Delâil adında özel bir tür doğmuştur (Öz, 2006:62-63).

İlk dönem âlimlerinin Hz. Peygamber'in (s.a.v.) hayatına dair kaynakları sınırlı iken zamanla kaynakları sayıca arttığı gibi içerik yönü ile de farklılaşmıştır. Yahudi ve Hristiyanların kitaplarında Hz. Muhammed'den (s.a.v.) bahsetmesi Müslümanları Hz. Muhammed'in (s.a.v.) hayatı ile ilgili ehl-i kitaptan yararlanmaya yöneltmiştir. Ehl-i kitaptan İslam'a geçenler beraberlerinde kendi düşüncelerini de İslam'a taşımışlardır. Bu da siyer malzemelerini etkilemiştir. Siyer alimleri coğrafya genişledikçe bir taraftan Eski Yunan hikmetlerinden etkilenirken öbür taraftan da Hint mitolojilerinden etkilenerek siyer malzemelerinin genişlemesine sebep olmuşlardır. Bu da gösteriyor ki, genişleyen İslam coğrafyasıyla ve yeni Müslüman olanların getirdiği kültürle beraber siyer malzemeleri genişlemiş ve çeşitlenmiştir. Siyer kitaplarına yaratılış, peygamberler tarihi gibi bölümler de bu etkileşim sonucunda girmiştir. İlk dönem siyer alimlerinin kullanmış oldukları malzemeler sınırlı iken zamanla içeriğin genişlemesiyle beraber nitelik ve nicelik yönünden siyer malzemeleri artmıştır. Bunun yanında genişleyen

malzeme ile beraber siyer yazıcılığında şemail ve delail vb. yeni türler ortaya çıkmıştır (Öz, 2012:14-15).

Çevre kültürlerin İslam dünyasına etkileri, ticaret, fetihler, diğer dinlerden etkileşimler, çeviri eserlerin etkileri ile olmuştur. Yeni konuların ve kaynakların İslam dünyasına girmesi peygamber tasavvurları üzerinde de etkili olmuştur. Diğer din mensupları ile karşılaşmalar sonucunda diğer dinlere mensup olanların kendi peygamberlerine attettikleri mucizeler, Müslümanları da Hz. Peygamber'in (s.a.v.) hayatında mucize arayışlarına, bulamadıklarında da mucize üretmeye sevk etmiştir (Demircan, 2022:20). Siyer yazıcılığı değişen ve gelişen İslam coğrafyası ile beraber yüzyıllar içinde gelişmiş, bir önceki nesilden aldığı bilgiyi işleyen ve geliştiren âlimler sayesinde içerik ve yöntem olarak mükemmele doğru ilerlemiştir (Öz, 2012:20).

İlk dönemlerde yazılan siyer eserleri ile nispeten daha geç dönemde yazılan siyer eserleri, konuları açısından kronolojik bir karşılaştırmaya tabi tutulduğunda siyer malzemelerindeki genişleme daha iyi anlaşılmaktadır. Hz. Peygamber'in doğumu esnasında vuku bulan olayların anlatımında İbn-i Hişam ve İbn-i Sa'd arasında bile fark vardır. Siyer malzemelerindeki en önemli genişlemeler Hz. Peygamber'in nesebi, peygamberlik öncesi hayatı, mucizeleri ve şemaili konularında görülmektedir. (Özdemir, 2007:135)

4. SİYER YAZICILIĞINDA PEYGAMBER TASAVVURLARI

Siyer bir peygamber olarak Hz. Muhammed'in (s.a.v.) hayatını konu almaktadır. Siyer ilmini herhangi bir hal tercümesinden ayıran vasfı, Hz. Muhammed'in (s.a.v.) hayatını nebevi yönü ile konu edinmesidir. Burada da bir siyer eserinin nasıl bir peygamber tasavvuru ile yazıldığı önem kazanır. Din, Hz. Peygamber'i (s.a.v.) "en güzel örnek" olarak tanımlamakta ve Ona Müslümanlar için İslam'ın en doğru modeli olma vasfı vermektedir. Bu da Hz. Peygamber'in (s.a.v.) hayat hikayesi olan siyeri bir bibliyografya olmaktan çıkarmakta ve Onun hayatını dinin en önemli iki kaynağından biri haline getirmektedir. Siyer yazıcılığını etkileyen peygamber algılarından bahsetmeden önce peygamber ve tasavvur kelimelerine temas etmekte fayda görüyoruz.

4.1. PEYGAMBER

Allah'tan vahiyle aldığı bilgi ve emirleri insanlara tebliğ etmek, muhataplarını hak dine davet etmekle görevli üstün özellikli kimse demek olan peygamber; haber getiren kimse anlamına gelen Farsça bir kelimedir (Yavuz, 2007:257-262).

Kur'an-ı Kerim'de peygamber kelimesini karşılamak için nebi, rasul, mürsel kelimeleri kullanılmaktadır. Nebi haber getiren mertebesi yüksek olan ve açık seçik yol anlamlarına gelmekte; rasul ise gönderilmiş kişi anlamını ifade etmektedir. Nebi ve resul kelimeleri Kur'an'da Allah'ın emir ve yasaklarını insanlara ulaştırmak için gönderilmiş elçi anlamında geçmektedir (Yavuz, 2007:257-262).

Hak din, her an âlemde faal ilahi iradenin insanlık tarihine apaçık müdahalesidir ve Hak din peygamberler vasıtası ile insanlık âleminde belirir. Allah dilediği kullarını seçerek insanlığa elçi olarak görevlendirmiştir (Şulul, 2021:65). Peygamberlerin beşeriyet itibari ile diğer insanlardan farkları yoktur. Fakat Allah'ın seçip görevlendirdiği bu peygamberlerin pek çok yönden diğer insanlara üstünlükleri vardır. Bu üstünlükler ise Allah'tan aldıkları vahyi diğer insanlara tebliğ etmek zorunda olmaları ve bu maksatla Allah-u Teala tarafından görevlendirilmeleridir. Vahiy alıp tebliğ etmek peygamberlerin en önemli vasıflarıdır. En önemli vasfı vahiy alıp tebliğ etmek olan peygamberlerin vahiy almaya uygun yapıda olabilmesi için büyük küçük günahlardan, küfür ve çirkin şeylerden korunması gerekir. Bu da onların ismet sıfatını taşımasını zorunlu kılar. Aynı zamanda her konuda doğru sözlü (sıdk) olmaları ve güvenilir (emanet) olmaları da gereklidir. Allah-u Teala peygamber olarak görevlendirdiği şahsı, yaratılıştan gelen çabuk anlama yeteneğine sahip zihni ve kavrayışı açık (fetanet) olan kullarından seçer. Bunlar peygamberin zorunlu vasıflarıdır. Aynı zamanda peygamberlerde yalancılık, ihanet, zulüm, ahmaklık, vahyi ulaştırmayıp saklama ve fık da bulunmaz (Şulul, 2021:69-70).

Kur'an-ı Kerim'de açıklandığı üzere Allah'ın peygamber göndermesi rahmetinin bir sonucudur. (ed-Duhan 44/6.) Her milletin içinden seçtiği peygamberleri Allah, müjdeleyici- uyarıcı olarak ve (el-En'am 6/48., el-Kehf suresi 18/56.) kendisinden aldığı vahyi tebliğ görevinde olan yol göstericiler olarak göndermiştir. (er-Ra'd 13/38., en-Nahl 16/35.) Tüm peygamberlerin olduğu gibi Hz. Peygamber'in (s.a.v.) görevi de Bakara suresi 119. ayette "Ey Muhammed! Doğrusu biz seni hak ile müjdeleyici ve uyarıcı olarak göndermişizdir. Sen cehennemliklerden sorumlu tutulmayacaksın." ifadeleri ile ilgili ayette açıklamıştır. Buna göre Peygamberlerin görevi çağırarak, uyarmak ve müjdelemek kavramlarını kapsayan tebliğ etmektir. Hud suresi 2. ayette Hz. Peygamber (s.a.v.) kendisini "Ben size Onun tarafından gönderilmiş bir uyarıcı ve müjdeleyiciyim" ayeti ile tanıtmayı emredilmektedir.

Allah-u Teala insanları yaratmış, onları başıboş bırakmamış, insanlar arasından seçtiği kullarını diğer insanlarla kendisi arasında elçi tayin etmiş, gönderdiği emirleri ulaştırma, yasaklarından kaçındırma ve bunun yanında örneklik etme sorumluluğunu elçilerine yüklemiştir. Allah-u Teala kulları ile arasındaki bağı kopmasını istememiş, ilk insan, ilk peygamber olan Hz. Adem'den son peygamber Hz. Muhammed'e (s.a.v.) kadar yirmi beş tanesinin isminin Kur'an'da geçtiği binlerce peygamber göndermiştir. Peygamberlik çalışarak elde edilecek bir paye değil, Allah'ın seçtiği kullarına verdiği bir elçilik görevidir. Vahiy almak da peygamberliğin ilk şartıdır. Vahiy ve peygamber birbirinin mütemmimidir.

Hz. Muhammed (s.a.v.) ise peygamberlik binasının eksik kalan tuğlasıdır. O Allah'ın elçisi, peygamberlerin sonuncusudur. (el-Ahzab 33/ 40.) Kuran-ı Kerim çeşitli ayetlerde Hz. Muhammed'e (s.a.v.) imanı emretmekte (el-Hadid 57/ 7,28.; et-Tegabun 64/ 8.) Ona inanıp uymanın doğru yola ulaştırdığını beyan etmektedir. (el-A'raf 7/ 158.) Al-i İmran suresi 32 ve 132. ayetlerde Allah'a ve peygamberine itaat etmek emredilmektedir. İsyan etmenin zıddı olan boyun eğmek anlamına gelen itaat Allah-u Teâlâ'nın emriyle peygamberi için de istenmektedir. Kur'an-ı Kerim'de Al-i İmran suresi 31. ayette "De ki: Allah'ı seviyorsanız bana uyun ki; Allah da sizi sevsin ve günahlarınızı bağışlasın." emriyle Allah'ı sevmenin ve O'nun tarafından sevilip affına mazhar olmanın şartı olarak peygambere ittiba emredilmektedir. Kur'an-ı Kerim Hz. Peygamber'i (s.a.v.) sevmeyi emretmekte ve müminlere kendi canlarından daha evladır buyurulmaktadır (Ahzab 33/6.) Hz. Peygamber de: "Sizden biriniz beni ana babasından, çoluk çocuğundan ve bütün insanlardan daha çok sevmedikçe iman etmiş olmaz." sözüyle (Buhari, sahih, iman 2/8 (1;9) kâmil imanın şartının peygamber efendimizi her şeyden daha çok sevmek olduğunu ifade etmektedir. İnsanın dünyada pek çok meselesi için rol modele ihtiyacı vardır. (El-Ahzab 33/ 21). ayette "Allah'a ve ahiret gününe ümit besleyip Allah'ı çokça zikredenler için Resulullah'ta güzel örnekler vardır" buyurulmakta ve Allah'ın rızasını ve sevgisini kazanmak, vasat değil seçkin bir mümin olabilmek için en güzel örneğin Resulullah'ın şahsında olduğu ifade edilmektedir. Aynı zamanda Kur'an-ı Kerim'in ifadesi ile O, alemlere rahmet olarak gönderilmiştir. (el-Enbiya 21/107.) "Allah ve melekleri Peygambere salat ederler. Ey müminler siz de Ona salavat getirin ve en iyi şekilde selam verin." (El-Ahzab 33/56. Ayet emriyle Allah' u Teala, resulü için iman, itaat, ittiba, sevgi emrederken dua ifadesi olarak salavat getirmelerini de emretmektedir.

4.2. TASAVVUR

Bir şeyin tasarımı ve kavramı, soyut ya da somut varlıklara ait düşünce anlamında mantık ve felsefe terimi olarak tanımlanan tasavvur, bir varlık hakkında bilgi edinme sürecinin ilk aşamasıdır. Farabi'ye göre bilgi, tasavvur ve tasdikten ibarettir ve bilgi zihinde müspet veya menfi hüküm bildirmeyip kavram düzeyinde bulunuyorsa tasavvur düzeyinde bulunuyor demektir. Bazı tasavvurların anlaşılması için önce gelen kavramların bilinmesine de ihtiyaç vardır (Kaya, 2011:126-127). İnsanın düşünce üretebilmesi için kelime ve kavramlara ihtiyacı vardır. Kelime ve kavramlar ise tasavvurlara dayanır. İnsanın Tanrı hakkında ya da peygamber hakkındaki tasavvuru ilahi dinlerle başlamıştır. Tasavvurlar kelimelere verdiğimiz anlamlara göre şekillenir. Ve aynı zamanda bir insanın sahip olduğu tasavvurlar onun zihni yapısını da gösterir (Aydın, 2019:36). Tasavvurlar, insanın kavramlara yüklediği manaya göre şekillenirler. Hz. peygamber Allah'tan kendisine gelen mesajı tüm insanlara ulaştıran bir elçidir. Kişinin Hz. Peygamber'i algılama biçimi, Ona ait zihinde oluşan tasavvur; kişinin dini tutum ve davranışlarını etkilemektedir. Bu yüzdendir ki; öncelikle bir Müslümanın genel olarak da diğer insanların Hz. Peygamber tasavvurunun sahih kaynaklardan beslenmesi gerekmektedir (Acar-Çınar, 2020:85).

Hz. Muhammed, İslam dininde merkezi bir yer teşkil etmektedir. İslam'ın iki temel kaynağından biridir. Bu yüzdendir ki, konumunun iyi anlaşılması ve algılanması gerekmektedir. Çünkü” teolojik sistemlerin peygamberlik algısı ve anlayışı, onların tanrı-insan ilişkisini nasıl kurguladıkları ile doğrudan ilişkilidir (Ay, 2008:19).

“Peygamberliği anlama ve algılama biçimi dini anlayışların temelini oluşturur. İslam dünyasındaki en temel sorunların başında Müslümanların peygamberlik anlayışları gelmektedir. Çünkü İslam düşüncesindeki temel sapmalardan birisi peygamberlik tasavvurunda yaşanmaktadır.” (Kahraman, 2007:6). Müslümanların peygamber tasavvurundaki sapmaları, inanç sistemini etkilediği gibi yaşayışlarını da şekillendirmektedir. Dinin doğru anlaşılıp yaşanabilmesi, hadis ve sünnetin doğru yorumlanabilmesi Hz. Peygamber'in (s.a.v.) örnekliğinden faydalanılması için doğru peygamber tasavvuru son derece önemlidir. Çünkü Hz. Peygamber vahye muhatap olan onu anlayıp hayata aktaran, ilk yaşayan olduğu için bir Müslümanın hayatında vahyin anlaşılıp yaşanabilmesi için peygamberin doğru örnekliğine ihtiyaç vardır.

“Tarihsel bir şahsiyet olarak ortada tek bir peygamber olmakla beraber, oluşan gelenekte birden çok ve birbirinden farklı peygamber tasavvurları oluşabilmektedir. Peygamber tasavvuru yalnız vahyin anlaşılmasında değil, sünnetin/hadisın anlaşılmasında ve yorumlanmasında da büyük bir role sahiptir.” (Bağcı, 2004:67). Doğru kaynağa dayanmayan, sahih bir anlamdan yoksun iki temel tasavvur, Peygamber efendimizin yanlış algılanmasına sebep olmuştur ki; bunlar Aşırı yüceltmeci peygamber tasavvuru ve İndirgemeci peygamber tasavvurlarıdır. Bunlar birbirine tamamen zıt olmasına rağmen, bir Müslümanı götürdüğü temel sonuç; ikisinde de Hz. Peygamber’in (s.a.v.) hayatın dışına atılmasıdır. Hz. Peygamber’i (s.a.v.) hayattan dışlama, peygamberlik kurumunu yanlış anlamının vahim sonuçlarındandır (İslamoğlu, 2020:26).

Müslümanlar, içinde bulundukları şartlara, zaman ve zemine göre farklı peygamber tasavvurları geliştirmişlerdir. Yazar ve tarihçi de kendi penceresinden bakarak zamanının şartlarından, algılarından etkilenmekte ve bu algıyla okurun peygamber algısını da etkilemektedir. (Kabakcı, 2016:5) Bu algı farklılıkları ise siyasi, ekonomik, kültürel şartlardan etkilenerek oluşmuştur. Siyer yazıcılığında da birbirinin zıt kutbunda bulunan aşırı yüceltmeci ve indirgemeci peygamber algısı ile onlara karşı, ana kaynağa başvuran Kur’ani temelli-vahiy alan peygamber algısı önem kazanmıştır. İlahi kelam Kur’an-ı Kerim ilk gelen ayetle beraber peygamber tasavvuru hususundaki görüşünü ortaya koymuştur. Fakat insanın yanlış anlama sorunu burada da karşımıza çıkmıştır. Peygamberi bir yandan mitolojik bir kahraman olmaya mahkûm ederken diğer yandan ise eşref-i mahlûkat olma özelliğini bile esirgemiş, onu tarihin tozlu yapraklarına mahkûm etmiştir.

4.2.1. Yüceltmeci Peygamber Algısı

İnsanlık, tarih boyunca peygamberler de dahil topluma önderlik etmiş yüce insanların ölümü ile bu insanlara olan sevgisinden, hayranlığından, bağlılığından dolayı, onları sonraki nesillere aktarırken yüceltmeci tavır takınmıştır. Bu, insanın doğasında vardır. Bazen hayranlığının, muhabbetinin dozunu fazla kaçırarak peygamberlerin doğru algılanmasına da zarar vermiştir. Siyer yazıcılığının öznesi olan Hz. Peygamber (s.a.v.) de bu yüceltmeci muhabbet tasavvurundan payını almıştır. Hz. Peygamber’in (s.a.v.) vefatından sonra Müslümanlar, Ehl-i kitaptan İslam’a girenlerin etkisi ve karşılaşmış oldukları İran, Hint kültürlerinin de etkisi ile Hz. Peygamber’e (s.a.v.) mitolojik ve beşer üstü bir karakter atfetmiş; bu da Hz. Peygamber’in (s.a.v.) yanlış tanınmasına,

algılanmasına sebep olmuştur (Erul, 2003:35). Hz. Peygamber'e (s.a.v.) olması gereken sevgi oluşmuş fakat asıl ulaşılması gereken "örneklik" vasfı istemeden de olsa kaybolup gitmiştir.

Hz. Peygamber'i (s.a.v.) kutsal ve aşkın bir varlık haline getiren bu yaklaşımla Hz. Peygamber (s.a.v.) olağan üstü bir varlık haline getirilmekte ve bunun sonucu olarak da insanların onu örnek almaları mümkün olmamaktadır (Koca, 2014:108). Bu yaklaşım ile yazılan eserlerde Hz. Peygamber'in (s.a.v.) kul, beşer, resul oluşuna vurgu yapılamadan özellikle fiziki yönlerine mucizelerden de yararlanarak aşırılıklar yüklenerek örnek alınamayacak bir şekle sokulmuştur. Bu tasavvurun temsilcileri kul peygamber olan Hz. Muhammed'in (s.a.v.) kulluğunu unutmuşçasına ona beşer üstü özellikler vermişlerdir. Verilen bu insanüstü vasıflarla Hz. Peygamber (s.a.v.) tabi olunamayacak bir hale gelmiştir. Oysaki Kur'an-ı Kerim'in defalarca vurguladığı gibi Hz. Peygamber (s.a.v.) insanüstü değildir. O üstün insandır (Erşahin, 2017:73-74).

Yüceltmeci siyerlerde siyeri yazan veya nakleden müellifler, Hz. Peygamberi yücelterek, onun hayatını mucizevi yönleri ile ele almaktadırlar. Genellikle tasavvuf kaynaklı siyerlerde, ehl-i kitaptan, farklı kültürlerden ve mitolojilerden etkileşim daha fazladır. Bu kitaplarda oluşan peygamber tasavvuru ise aşırı yüceltmecidir (Öz, 2012:27).

İstisnai olsa da bazı siyer müellifleri aşırı yüceltmede de mübalağaya kaçarak Hz. Peygamber'i (s.a.v.) ilahlaştırmaya kadar işi götürmüşlerdir. Bu da asıl sorunun "anlama" kaynaklı olduğunu göstermektedir (Yanmaz, 2013:45). Anlama ve anlamlandırma insanlığın en eskimez problemidir. Anlama sorunu, elbette ve çoğunlukla yanlış anlama biçiminde tezahür eder ve her yanlış anlama, gerçekte bir anlamamadır. Elbette, Son Elçi Hz. Muhammed'in misyonu da insana kaybettiği anlamı yeniden kazandırmak ve doğru anlamının tüm zamanlarda ve mekânlarda geçerli olan koordinatlarını göstermekti." (İslamoğlu, 2020:22). Hayattaki en büyük sıkıntılar, yanlış anlama kaynaklı, gerçekte anlayamama problemleridir. Bu yanlış anlama problemi İlahi bilgiyi yanlış anlama, peygamberi yanlış anlama ve algılamaya dönüşünce büyük bir eksen kaymasının yaşanmasına sebep olmaktadır.

Kur'an-ı Kerim'de beşer üstü özelliklerinden bahsedilmeyen tek peygamber Hz. Muhammed'dir. (s.a.v.) Kur'an-ı Kerim'in bu konuda gösterdiği hassasiyet, Hz. Peygamber'in vefatından sonra bir eksiklik olarak hissedilmiştir. Kur'an-ı Kerim'in boş

bıraktığı alan Hz. Peygamber'e (s.a.v.) beşer üstü özellikler atfeden siyer eserleri doldurulmaya çalışılmıştır. Hz. Peygamber (s.a.v.) bizzat kendi ifadeleri ile: “Hristiyanların Meryem oğlu İsa'ya yaptıkları gibi bana da mübalağalı ifadelerde bulunmayın. Ben ancak Allah'ın kuluyum. Allah'ın kulu ve resulü deyin yeter.” (Buhari, 60; el-Enbiya 21/48). Ayrıca (el-Fussilet 41/6) ve (el-İsra 17/ 90-93) ayetler, (el-Kehf 18/ 110) ile istekte bulunmuş. Kendisine verilmesi gereken önemin Allah'ın elçisi olması dolayısı ile olduğunu, kendisinin de diğer insanlar gibi bir beşer olduğunu altını çizmiştir. Peygamberi, mitolojik bir tarzda aşırı yücelterek ele alan bir tasavvurun sonucunda oluşan ancak yoğun duygular, yoğun muhabbet, yoğun hayranlıktır. Fakat asıl misyonu örneklik olan, kendisine tabi olma emredilen bir peygambere tabi olmak bu tasavvur sonucunda mümkün değildir. Ayrıca yaşamış olduğu hayatı, tevhit inancını insanlara ulaştırmak için yaşadıklarını anlayabilmek, kısacası peygamberlik misyonunu anlamlandırabilmek mümkün olmayacaktır. Hz. Peygamber'in (s.a.v.) gönderiliş amacı; insanoğlunun, peygamberler hayattan ayrıldıktan sonra peygamber tasavvurlarında ve buna bağlı olarak dini tutum ve davranışlarda oluşan bozulmayı düzeltmektir. Bu amaçla gönderilmiş olsa da Hz. Peygamber (s.a.v.) de bu yanlış algılamadan payını almıştır. Hz. Peygamber'in (s.a.v.) tebliğine ilk muhataplardan olmalarına rağmen Mekke müşrikleri Peygamber efendimizi (s.a.v.) insan olduğu için yadırgamış ve Allah-u Teâla'dan melek bir peygamber beklentisi içinde olmuşlar ve “Allah bir insanı mı elçi gönderdi” diyerek eleştirmişlerdir. (El-İsra 17/94). (El-Furkan 25/21). Bunun sonucu da örnek alınamayan, ulaşılamayan, insana hitap eden ama insan gibi olamayan bir peygamberdir. Oysa ki Allah ilahi kelamında “yeryüzünde yürüyenler melek olsaydı onlara peygamber olarak melek gönderirdik” buyurarak peygamberin insan cinsinden olmasının en uygun olduğunu ifade etmiştir. Peygamber, Allah'tan aldığını insana ulaştıran en önemlisi de Allah'tan aldığı vahyi, hayata geçirendir. Bundan dolayıdır ki Peygamber örnektir. Fakat bir peygamberin hayatı vahiy odaklı olarak dönüştürmesini istemeyenlerin kolaya kaçtığı nokta peygamberi aşırı yücelterek hayatın dışına atmak olmuştur.

Bir kısım hadis alimi “O kendi heva ve hevesinden konuşmamaktadır. O ancak vahy edilmekte olan bir vahiydir.” (En-Necm 53/ 3-4). ayetinin Hz. Peygamber'in (s.a.v.) tüm hayatını kapsadığını düşünmüş ve bundan dolayı da Hz. Peygamber'in (s.a.v.) beşer olarak yaptıklarını da vahiy kapsamında değerlendirmiştir. Oysaki Hz. Peygamber'in (s.a.v.) tüm sözlerini vahyi-i gayr-i metlûv olarak değerlendirmek ve Hz.

Peygamber'in (s.a.v.) insani olarak yaptığı şeyleri vahiy etkisinde ve korumasında olduğunu düşünmek Hz. Peygamber'in (s.a.v.) bir beşer olarak örnek alınabilmesine imkân vermemektedir. Böylece peygamberlerin özellikleri olarak sayılan fetanet sıfatının önemi kalmamakta, her hali zaten İlâhi irade ile yönlendirilen bir peygamberin akıl ve fetanet sahibi olmasının bir anlamı olmamaktadır (Evkuran, 2014:173).

Peygamberlerin taşıdığı vasıflardan sayılan günahsız olma (ismet) ve nübüvvet sıfatları da bazı siyer kaynaklarında Hz. Peygamber'in (s.a.v.) peygamberlikle görevlendirildiği yaş olan 40 yaşından çok önce başlatılmakta ana babasının evlendiği tarihe kadar götürülmektedir. Hatta daha da aşırıya gidilerek Hz. Muhammed'in (s.a.v.) nurunun Hz. Adem'den önce yaratıldığı ve "Sen olmasaydın alemleri yaratmazdım" hadisine mazhar olarak alemin yaratılış sebebi olarak gösterilmektedir. Hz. Muhammed'e (s.a.v.) Kur'an-ı Kerim'in verdiği özelliklerden daha fazlasını vermekte yarışan aşırı yüceltmeci şekilde neşredilen siyer eserleri, Hz. Peygamber'i (s.a.v.) mahfazalarla koruma altında tutulan son derece değerli bir mücevher gibi değerlendirmiş, bu da İslam ümmetine Hz. Peygamber'i (s.a.v.) uzaktan seyretmek, hayran olmaktan başka bir şey kazandırmamıştır. Ehl-i kitabın kendi kitaplarına yaptıkları tahrifi, Müslümanlar Kur'an-ı Kerim'e yapmamış fakat Kur'an-ı Kerim'in hayata geçen, yaşanmış şekli Hz. Peygamber (s.a.v.) hayatı ulaşılamayacak şekle büründürülmüştür. Hz. Peygamber'in (s.a.v.) hayat hikâyesine yapılan bu tahrif Müslümanların zihnindeki peygamber tasavvuruna zarar vermekle kalmamış aynı zamanda da İslam inanç ve düşünce yapısında onulmaz yaralar açmıştır.

4.2.2. İndirgemeci Peygamber Algısı

İndirmek, daha kolay, yalın duruma getirmek; kimya ilminde bir maddenin oksijenini alarak oksit özelliğini yok etmek, irca etmek; matematikte ise bir işlemi daha kısa ve daha yalın bir biçime sokmak anlamlarına gelmektedir (Türk Dil Kurumu, t.y.). Kelimenin sözlük anlamından da anlaşıldığı üzere kolaylaştırma anlamını da taşımasının yanında ilgili bulunduğu şeyin değerini azaltmayı, parçalayarak yok etmeyi ifade eder ki, bu da o nesnenin değersizliğinden kaynaklı değil, indirgemek faaliyetinde bulunanın eksikliğinden kaynaklıdır. Bunun pek çok sebebi vardır; doğru bir açıdan bakamamak, yetersiz bilgilenme, bütünü algılayacak kapasiteden yoksun olma bu sebeplerin başında gelir.

İndirgemeci peygamber anlayışı, aşırı yüceltmeci, menkıbevi-mitolojik peygamber anlayışında olduğu gibi uç bir noktayı temsil etmektedir. Bu anlayışın özellikle oryantalizmin etkisiyle siyer yazıcılığına yansımış olduğu söylenebilir (Öz, 2012:27). Batılı oryantalistler, İslam dinini yozlaştırmak için çok çeşitli alanlarda çalışmalar yürütmüşlerdir. Hz. Peygamber'in (s.a.v.) hayatı ile ilgili yaptıkları çalışmalarda, Müslümanların zihinlerindeki peygamber algısını çarpıtacak yöntemler kullanmışlardır. Böylece Müslümanların ruh dünyalarında şüpheleri canlandıracak örnekleri sunmuşlardır. Örneğin, Garanik vakasında, onun vahiy almadığını, zihninden uyduran sıradan bir insan olduğu şüphesini uyandırmak için müşriklerle uzlaşma yolunu tercih ettiğini, onlara sempatik görünmek için bazı putları kutsal saydığını ileri sürmek için (en-Necm 53/19-20 ve el-Hac 22/52-54) ayetlerini yanlış ve yanıltıcı bir şekilde yorumlamışlardır (Azimli, 2019:157) Bu vakanın uzun bir süredir Müslümanların kafasında soru işaretleri uyandıran meseleler arasında hala güncelliğin koruyor olması, indirgemeci anlayışın kökenlerine ilişkin bir ipucu olarak gösterilebilir. Bu anlayışa göre Hz. Peygamber (s.a.v.) sıradanlaştırılmış, hatta ondan vahyedilme özelliği dışındaki her şey alınarak basite indirgenmiştir. İndirgemeci, sıradanlaştırıcı tasavvurla tedvin edilmiş eserlerde Hz. Peygamber (s.a.v.) maddi ölçülerle değerlendirilmekte ve Hz. Peygamber'e (s.a.v.) nübüvvet görevini veren güç görmezden gelinmektedir. Bu algı ile yazılan eserlerde Hz. Peygamberin başarıları sadece insani çabasına ve özelliklerine dayandırılmakta, İlahi bir görevle görevli olarak seçildiği ve yaptığı şeyleri Peygamber olarak yaptığı dikkate alınmamaktadır. Ayrıca bu tasavvur Hz. Peygamber'i (s.a.v.) yaşadığı döneme hapsedmekte ve sonra gelen Müslümanların Hz. Peygamberle (s.a.v.) bağ kurabilmesini, örnek alabilmesini engellemektedir. Onlar bu yaklaşımları ile Hz. Muhammed'in (s.a.v.) Hz. Adem'den beri gelen tevhit geleneğinin son temsilcisi olmasını ortadan kaldırmaktadırlar (Erşahin, 2017:72-73).

“İndirgemeci aklın aktif olarak kullandığı dini alanlardan biri de peygamberlik kurumu idi. Her ne kadar nübüvvet kurumuna yönelik indirgemeci yaklaşımın yaygınlığı aşırı yüceltmeci yaklaşımın seviyesine ulaşmamışsa da yine de bu damar hep var olagelmisti. Aslında bu iki aşırı uç, birbirini besleyen düşman kardeşler rolünü oynuyordu.” (İslamoğlu, 2020:128). Kaynağını Kur'an-ı Kerim'e dayandıramayan her tasavvur ne yazık ki birbirine zıt uçlara kaymakta; yüceltmede ve indirgemede aşırıya kaçarak aynı sonuca ulaşmakta, hayattan uzaklaştırma yolunu tercih etmektedir.

İndirgemeci yaklaşım; aşırı yüceltmeci anlayışa tepki olarak ortaya çıkmış fakat Hz. Peygamber'in (s.a.v.) sıradan bir insan konumuna indirgenmesine, bayağılaştırılmasına sebep olmuştur. Bu yaklaşımla Hz. Peygamber'in (s.a.v.) Yüce Allah'tan vahiy alan ve sürekli Allah'ın muhafaza ve murakabesi altında olan yönü unutulmakta ve sanki o, evlere mektup getirip bırakan "postacı" konumuna indirgenmektedir (Koca, 2014:108). Oysaki İslam dininin iki önemli kaynağından biri Hz. Peygamber'dir. Kur'an-ı Kerim dinin teorik kaynağı olarak hakikat iken, Hz. Peygamberse (s.a.v.) dinin pratik kaynağı olan hayatı işaret etmektedir. "Hz. Peygamber (s.a.v.) ilahi mesajı hayata dönüştüren ilk muhataptır. Mesajı hayata dönüştüren ilk muhatapla mesajın arasını ayırdığınızda, aslında mesajı hayata bağlayan ana damarı koparmış olursunuz." Mesajı muhataba iletecek ana kablo olan Hz. Peygamber'in (s.a.v.) mesaj bağından çıkarılması dinin doğru anlaşılıp yaşanmasına zarar verdiği gibi fesada, kaosa, büyük huzursuzluklara sebep olur (İslamoğlu, 2020:152).

İndirgemeci peygamber tasavvurunun bir çeşidi de sünnet karşıtlığı olarak kendini gösterir. İlahi mesajı muhatabına iletecek olan elçinin hayatının aradan çıkarılması demek olan sünnet karşıtlığı, arada bir elçi bırakmadığı için, İlahi kelam muhatabına iletilemez ve hayata geçirilemez. Hz. Peygamber'in (s.a.v.) vefatı ile ondan gelen haberlerin tedvini sırasında İslam âlimleri, haberleri ulaştıran ravilerdeki unutma, hata yapma, yanılma ihtimaline karşı Hz. Peygamber'in (s.a.v.) hadislerine ihtiyatla yaklaşmış, bunun sonucu ise tarihi süreçte Hz. Peygamber'den (s.a.v.) gelen haberlerin reddine kadar varmıştır. Kendisi âlemlere rahmet olarak yaratılan, üsve-i hasene peygamberin sözleri, hayatı herhangi bir beşer seviyesine indirilmiştir. Hz. Peygamber'in (s.a.v.) görevini sadece gelen vahyi nakletmek ile sınırlandırmak, Onu basit bir insan seviyesine getirmektedir. "Kur'an bize yeter, Hz. Peygamber'in hadisleri de herhangi bir beşer sözüdür" yaklaşımı, çok erken devirlerde hicri 2. yy. da ortaya çıkmıştır. Hadislerin reddine yönelik bu yaklaşım sözü söyleyenin, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) de, itibarını ortadan kaldırmış sonuç itibari ile indirgemeci peygamber tasavvuruna sebep olmuştur (Bağcı, 2004:111-113).

Allah'ın elçileri kaynaklarına, kendisini görevlendirene sadıktırlar. Kaynağın gönderdiği bilgiye önce kendileri inanıp onu hayatlarına aksettirirler. Dolayısıyla Allah-u Teala'nın elçileri vasıtası ile gönderdiği dini ilk inanıp hayatına geçiren, elçi olarak görevlendirdiği peygamberlerdir. Yani peygamberler gönderildikleri dinin ilk örneği, örnek olmaları hasebiyle de liderleridir. Liderlik önde olmayı, diğer insanlara yol

göstermeyi, iz bırakmayı, takip edilmeyi, örnek alınmayı gerektirir. Aşırı yüceltmeci peygamber tasavvuru, peygamberi örnek alınamayacak, ulaşılamayacak olarak tasvir ederek hayattan dışladığı gibi, indirgemeci tasavvursa peygamberi sıfatlarından en önemlisi olan seçilmiş, örnek alınacak elçi olma peygamberlik sıfatından mahrum ettiği için sonuç itibari ile yine peygamberi hayatın dışına itmiştir. Her iki tasavvur da peygamberi hayattan uzaklaştırırken, yüceltmeci tasavvur yukardan atarken, indirgemeci tasavvursa aşağıdan boşluğa atmıştır.

İndirgemeci peygamber tasavvuru, Kur'an-ı Kerim'in de konu ettiği gibi Yahudilerin kendi peygamberlerine yönelik saldırılar, sahte oldukları iddiası ile taşatutmalar, katletmelerde olduğu gibi peygamberleri bir insan olarak bu makama layık görmeyerek yaptıklarına benzemektedir. Nitekim Mekke müşrikleri peygamberlikten önce el-Emin olarak adlandırdıkları kişiyi peygamberlikle beraber kâhin, sihirbaz, ebter, mecnun diye isimlendirmişler, peygamberlik iki büyük şehrin seçkin kişilerinden birine gelmeli değil miydi? diyerek Hz. Muhammed'i (s.a.v.) peygamberlik makamına layık görmemişlerdir. Medine'de ise Müslümanların hâkim güç haline gelmesiyle Yahudiler ve münafıklar açıktan peygambere karşı çıkamamış fakat Hz. Peygamber'in (s.a.v.) peygamberliğini indirgeyerek, söylediklerini alaya alarak, basit bir insan seviyesine indirgemişler, peygamberlik misyonunu ortadan kaldırmaya çalışmışlardır. İşte siyer yazıcılığında da Hz. Peygamber'in (s.a.v.) Kur'an'ın atfettiği özelliklerden uzaklaştırılarak tanıtılması İndirgemeci peygamber tasavvurunun yer bulmasına sebep olmuştur. Hz. Peygamber'in (s.a.v.) peygamberlik misyonundan soyutlanarak sadece vasıfsız bir beşer olarak tanıtılması kıyamete kadar baki kalacak evrensel bir din olan İslam'a yapılacak en büyük saldırılardan biridir. Çünkü vasıfsız bir insan çağlar katederek kıyamete kadar baki kalamaz. Kendi dönemi ile beraber sona erer.

4.2.3. Vahiy Alan Beşer Peygamber Algısı

Peygamberler, Allah tarafından seçilerek gönderilmiş, İlahi dinlerin en önemli vasfıdır. Siyer ise Hz. Peygamber'in (s.a.v.) hayatını ele alan eserlere verilen isimdir. Hz. Peygamber'in (s.a.v.) hayat hikâyesi, O'nun kul-peygamber oluşunu anlatır. Hz. Peygamber'in (s.a.v.) doğru anlaşılıp anlatılması sahih peygamber tasavvuru oluşmasında, dini tutum ve davranışların doğru şekilde yaşanmasında son derece etkilidir. Peygamberin aşırı yüceltmekten ve indirmeden uzak bir şekilde tanıtılması Onun muhatapları tarafından doğru algılanıp doğru iman edilmesine ve dini tutum ve davranışlarda da yanlışa düşülmemesine sebep olur. Kur'an-ı Kerim Hz. Peygamber'in

(s.a.v.) bir beşer olduğuna sıkça vurgu yapmaktadır. (El-Furkan 25/ 20) ayette beyan ettiği gibi Hz. Peygamber (s.a.v.) de diğer peygamberler gibi çarşı pazarda dolaşan, yiyip içen bir elçidir. Ayetin devamında ifade ettiği gibi Hz. Peygamber'in (s.a.v.) bu özelliklere sahip olması diğer insanlar yanında bir imtihan vesilesidir. Peygamberler gönderildikleri topluluklar tarafından anlaşılabilirler, Allah'ın emir ve yasakları insanlara kolayca iletebilirler diye o toplumların dili üzerine gönderilmişlerdir. (El-İbrahim 14/4.)

Hz. Muhammed (s.a.v.) bir insandır, ama aynı zamanda bir peygamberdir. O hayatta iken Mekke müşrikleri tarafından sadece insani yönü öne alınmıştır. Mekkeli müşrikler basite alarak, indirgeyerek Hz. Peygamber'i (s.a.v.) algılamışlar ve Ona peygamberliği yakıştıramamışlardır. Hz. Peygamber'in (s.a.v.) dünyadan irtihalinden sonra ise İslam ümmeti Onu algılama sorunu yaşamıştır. Beşer ile resulden oluşan bu iki kutuplu terazinin orta noktada buluşturulamaması, Hz. Peygamber'i (s.a.v.) ya aşırı yücelterek tüm davranışları vahiy gibi bağlayıcı olarak algılanmış ya da indirgeyerek basit bir insan olarak algılatmıştır. Oysaki olması gereken Ona ilk iman eden sahabe neslinin peygamber tasavvuruna kulak vermek, Hz. Peygamber'i (s.a.v.) Kur'an'ın ışığında tanımaktır.

İslam dininin peygamberi, mübelliği Hz. Peygamber'i (s.a.v.) doğru anlamak, dinin doğru anlaşılıp doğru yaşanabilmesi için zorunludur. Onu doğru anlamak, Hz. Peygamber'i (s.a.v.) aşırı yücelterek efsaneleştiren anlatımlardan kaçınmayı gerektirdiği gibi indirgemeci bir algıdan da uzak durmayı gerektirir (Azimli, 2007:94). Onun kul olduğu, Allah'tan aldığı vahyi tebliğ etmek, yaşamak ve örneklenmekle görevli bir beşer-peygamber olduğunu anlamak, doğru peygamber tasavvurunu yerleştirmenin temelidir. Hz. Peygamber'i (s.a.v.) doğru algılamanın yolu; Onu peygamber olarak vazifelendirmiş, üsve-i hasene olduğunu vurgulamış ilahi kelama kulak vermek, Kur'an-ı Kerim'i merkeze almakla mümkündür. Kur'an-ı Kerim ise mutedil bir peygamber tasavvurunu gözler önüne sermektedir. Hz. Peygamber'den (s.a.v.) mucizeler bekleyen müşriklere cevabı Kur'an-ı Kerim Hz. Peygamber (s.a.v.) diliyle "ben sadece beşer-peygamberim" olarak vahy etmiştir. (El-İsra 17/90-93). O, vahiy alan peygamber kul-beşerdir. Allah- u Teala'dan vahiy almasına haiz olan bazı özelliklerini Kur'an- ı Kerim beyan etmektedir. Hz. Peygamber (s.a.v), peygamberlerde bulunması gereken diğer beşerlerden farklı nitelikler taşıyarak herhangi bir beşerden ayrılmaktadır. Kur'an-ı Kerim Allah-u Telaya tabi olmakla Hz. Peygamber'e (s.a.v.) tabi olmak ya da

Allah’a isyan ile Hz. Peygamber’e (s.a.v.) isyan etmek arasında bir fark gözetmemektedir. Allah-u Teala’nın sevgisini kazanmanın, günahlardan kurtulmanın yolu Hz. Peygamber’e (s.a.v.) sevgiden ve Ona tabi olmaktan geçmektedir. “De ki: Eğer Allah’ı seviyorsanız bana uyun ki, Allah da sizi sevsin ve günahlarınızı bağışlasın. Allah çok bağışlayıcı, çok esirgeyicidir.” (El-Al-i İmran 3/ 31). Kur’an-ı Kerim, Hz. Peygamber’e (s.a.v.) dinde hüküm koyma yetkisi de vermekte ve Onun ismini Allah-u Teala’nın ismi ile beraber vav atfı ile getirmekte ve Onun koyduğu hükmün de aynı Allah-u Teala’nın koyduğu hüküm gibi bağlayıcı olduğunu vurgulamaktadır. Böylece (El-Ahzab 33/36). ile Hz. Peygamber (s.a.v.) herhangi bir beşer olmaktan ayrılmaktadır. Kur’an-ı Kerim’in öğrettiği ve sahabenin hayatına geçirdiği peygamber tasavvuruna göre Hz. Peygamber (s.a.v.) en üstün ahlak üzeredir. İlk inen surelerden olan (El-Kalem 68/4). ayet ile Allah-u Teala Hz. Peygamber’e (s.a.v.) “Elbette Sen en üstün ahlak sahibisin” buyurarak Hz. Peygamber’in (s.a.v.) sıradan bir beşer olmadığının altını çizirken en üstün olmasının sebebini ise ahlakının güzelliğine bağlamaktadır. Sadece bu ayet-i kerime bile aşırı yüceltmeci ve sıradanlaştırıcı peygamber tasavvurlarına karşı teraziye dengelemekte, doğru peygamber anlayışını Hz. Peygamber’in yüce ahlak sahibi olmasında aramanın gerekliliğini beyan etmektedir. Kur’an-ı Kerim Hz. Peygamber’in (s.a.v.) ne olduğunu anlatırken ne olmadığının da altını çizerek peygamber tasavvurunda sınırları keskinleştirmektedir. Kur’an-ı Kerim’e göre “De ki: Ben Size Allah’ın hazineleri benim yanımdadır demiyorum. Ben gaybı da bilmem. Size ben bir meleğim de demiyorum. Ben sadece bana vahyolunana uyarım.” (El-En’am 6/50) ayet-i kerimesi ile Hz. Peygamber’i (s.a.v.) aşırı yüceltmenin sınırını koyarken ayetin geri kalanı ile de Onun da aynı diğer insanlar gibi kendisine vahyolunana uymakla yükümlü olduğunu belirtmekte ve bana vahyolunan ifadesi ile sıradanlaştırmaya kaçmadan Onun peygamberliğini göz önüne sermektedir. (El-En’am 6/50) kerimesi anonim hale gelmiş olan “Muhammed bir beşerdir, fakat herhangi bir beşer değildir.” sözünü açıklar mahiyettedir. Kur’an-ı Kerim kendi ifadeleri ile bir Müslümanın Hz. Peygamber’i (s.a.v.) nasıl algılaması gerektiğini anlatmakta fakat (el-Kalem 68/4) ayetindeki gibi “Sen üstün bir ahlak üzeresin” beyanıyla Hz. Peygamber’in (s.a.v.) bu üstün ahlakının yansımalarını da siyer ve sünnet ilmine bırakmaktadır (Maşalı, 2011:156).

Sahabe ve Müslümanların çoğunluğu Hz. Peygamber’i (s.a.v.) vahiy alan-kul peygamber olarak algılamışlardır. Bundan dolayı geleneksel peygamber tasavvuru Kur’an temellidir. Bu tasavvura göre Hz. Muhammet (s.a.v.) son peygamber, üstün

insan ve en güzel modeldir. O varlığın sebebi, bilgi ve ahlakın kaynağı, güzelliğin timsali, değer koyucudur. O bir peygamber aynı zamanda İslam medeniyetinin kurucusudur (Erşahin, 2017:74).

“Onun devlet adamı, kumandan ve kahraman olması, tarihe yön vermiş büyük bir devrimci ve deha kabul edilmesi gibi hususlar, peygamberlik vasfı söz konusu olduğunda tali bir niteliğe sahiptir. Kartezyenci bir anlayış ve bu anlayıştan neşet eden insani ve sosyal bilimler metodolojisinden hareketle Hz. Peygamberi seküler bir şahsiyet olarak görmek ve göstermek veya bu anlayışla ele almak doğru ve yeterli değildir. O Allah dostu ve Allah’ın seçtiği bir peygamber, mürşit, örnek insan ve bütün insanların en üstünüdür. Onun hayat ve şahsiyetinin ele alınmasında, bu günkü gelişmeler ve yeni ilmi metotlardan da faydalanarak, ama Kur’an perspektiften asla ayrılmadan, geçmişte selevin anlayışlarından ve bütün İslam ilimlerinin verilerinden faydalanarak yeni bir usul oluşturmak ve geliştirmek mecburiyetimiz vardır.” (Fayda, 2010:23-33).

Hz. Peygamber’i (s.a.v.) hayatında hep yanı başında olmuş, iman edip Hz. Peygamber’in (s.a.v.) arkadaşı olma imkanına kavuşmuş, peygamber tasavvuru Kur’an-ı Kerim ile şekillenmiş sahabe-i kiram gibi tanımak, tanıtmak, anlamak, algılamak doğru bir siyer yazıcılığı için vazgeçilmez bir gereksinimdir. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.v.) kendi dili ile bir Müslümanın taşıması gereken peygamber algısını şöyle özetlemektedir: “Ben, Abdullah oğlu Muhammed’im (s.a.v.). Allah’ın kulu ve peygamberiyim. Beni yüceltmenizi sevmiyorum.” Sadece şu sözü ile bile Hz. Peygamber (s.a.v.) kendisi hakkında oluşacak olan tasavvurlara karşı çıkmakta, ilk cümlesi ile aşırı yüceltmeye karşı sınır koyarken ikinci cümlesi ile indirgemeci tasavvura düşmeyi engellemekte, kendisinin değerini belirleyen noktanın Allah’ın kulu ve peygamberi olmak olduğunu vurgulamaktadır.

Siyer yazıcıları yaşadıkları dönemin hakim dünya anlayışlarından etkilenmişlerdir. Bu da yazılan eserde oluşan peygamber algısını etkilemiştir. Dini olan her şeyi insanın hayatından çıkarmaya çalışan pozitivist Batı düşüncesi, Hz. İsa’yı insan hayatından çıkarmıştır. Bu bakış açısına göre Hz. İsa’ya kilise tarafından atfedilen mucize ve beşerüstülükler tamamen reddedilmiş ve Hz. İsa ahlaki öğretiler yapan bir şahıs olarak algılanmıştır. Pozitivist Batı dünyası 19. Yüzyıldan itibaren diğer toplumları da kendi peygamber algıları ile etkilemişlerdir. Hz. Peygamber’i de peygamber olarak kabul etmeyen Onun her zaman ilahi kontrol altında olmasını

sindiremeyen bu anlayış Hz. Peygamberin peygamberliğini değil Onun komutanlığını liderliğini ön plana taşımıştır (Oruçoğlu, 2008:104-105). Bu düşünceye paralellik oluşturacak şekilde bazı siyer müellifleri Hz. Peygamber'in vahiy alan beşer yönünü ihmal etmişler ve bunun sonucunda da eserleri, indirgemeci bir peygamber algısına sebep olmuştur. Bu noktada Hz. Peygamber'in en doğru şekilde tanınıp algılanabilmesi ise Onun Kur'an-ı Kerim'in tanıttığı şekilde algılanması ile mümkün olabilmıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR-DİNİM İSLAM TEMEL BİLGİLER DERS KİTABI SİYER BÖLÜMÜNÜN İNCELENMESİ

1. KİTABIN KÜNYESİ

Siyer yazıcılığı hususunda incelenip değerlendirilmesi yapılan kitap, Diyanet İşleri Başkanlığı yayınlarından olan, dini bilgiler ders kitabı olarak kullanılan tam adı “Dinim İslam Temel Bilgiler” kitabıdır. Bu kitabın siyer yazıcılığı ile ilgili bölümleri araştırmamıza konu teşkil etmektedir. Kitap, 22.08.2013 Din İşleri Yüksek Kurulu kararı ile Diyanet İşleri Başkanlığına bağlı Kur'an Kurslarında ders kitabı olarak kullanılmakta, öğrencilere ücretsiz olarak dağıtılmaktadır. 416 sayfadan oluşan bir kitaptır. Her eğitim- öğretim yılında dağıtım yapılmakta üzerinde büyük değişiklik yapılmadan basımı yenilendiği için öğrencilerin elinde bulunan kitaplar farklı yıllarda basılmış olsa da aynı konuları ve anlatımları ihtiva eden aynı kitaptır.

Kitap, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları /1016; Mesleki Kitaplar /76 numaraya sahiptir. Kitabın ISBN'sı 978-975-19-6037-5'tir. Kitaba dair proje; Eğitim Hizmetleri Genel Müdürlüğü Program Geliştirme Daire Başkanlığı tarafından Edam (Eğitim Danışmanlığı ve Araştırmaları Merkezi) 'a hazırlanmıştır. Kitap; Alparslan Durmuş, Hatice Işılak Durmuş, Dudu Ekinci Demir, İlyas Aslan, Adem Kandemir, Neriman Karatekin, Veli Karataş'tan oluşan bir yazı heyeti tarafından yazılmıştır. Derya Ayyıldız, Fehmeddin Engin, Prof. Dr. Halil Ekşi, Hatice Esra Sarıkaya, Hümeysra Kılıç, Mehmet Keskin, Yrd. Doç. Dr. Mustafa Otrar, Prof. Dr. Recep Kaymakcan, Semih Edis, Dr. Mehmet Şükrü Kılıç, Osman Alpaslan, Muammer Şahin, Kadir Dilek de kitabın hazırlanmasında katkı sağlamışlardır.

2. KİTAPTA YER ALAN SİYER KONULARI

“Dinim İslam Temel Bilgiler” kitabı dört kurdan oluşmaktadır. Her kurda sırasıyla itikat, ibadet, ahlak ve siyer ile ilgili üniteler bulunmaktadır. Kitabın her ünitesinin girişinde Yunus Emre'den bir dörtlük bulunmaktadır. Siyer ünitelerinin başlangıcında yer alan dörtlüklerde ise Peygamber sevgisi ifade edilmektedir. “Yunus medh eyledi seni dillerde, Dillerde dillerde hem gönüllerde. Ağlaya ağlaya gurbet illerde Ya Muhammed, canım arzular seni.” (66) ifadeleri ile Hz. Peygamber'e duyulan muhabbet ifade edilmiştir. Ünitelerin başlangıçlarında, içerik hakkında bilgi verecek

şekilde konu başlıkları bulunmaktadır. Ayrıca bir ön etkinlik mahiyetinde hazırlık çalışmasına yer verilmektedir. Kitapta yer alan kurlara ilişkin detaylı bilgiler aşağıda açıklanmıştır:

1. Kur : Bu kur 6 üiteden oluşmaktadır. Kurun Siyer konularını içeren altıncı ünitesi “Peygamberlik Öncesi Hz. Muhammed (s.a.v)” olarak isimlendirilmiş ve 67-80. sayfalar arasında yer almaktadır. Bu ünite konuları “Peygamberimiz (s.a.v) Nasıl Bir Ortamda Doğdu?” konusu ile başlamakta, “Kabe’de Bir Hakem” okuma parçası ve okuma parçasına dair sorularla sona ermektedir. Ayrıca ünitenin içinde 5 soruluk bir etkinlik bulunmaktadır.

2. Kur: Bu kur 5 üiteden oluşmaktadır. Kurun Siyer konularının içeren beşinci ünitesi “Hz. Muhammed’in Peygamberliği: Mekke Dönemi” olarak isimlendirilmiştir. Bu Ünite, 191-208. sayfalar arasında yer almaktadır. Ünite, “İlk vahiy” konusu ile başlayıp “Yesrib’e Davet” konusu ile sona ermektedir. Ünite içinde Mus’ab b. Umeyr’in hayatını anlatan bir okuma parçası ve ünite sonunda çizim olarak “Siyer Haritası” bulunmaktadır. Ünite içinde 2 tane ekinlik çalışmasına yer verilmiştir.

3. Kur: Bu kur 7 üiteden oluşmaktadır. Kurun Siyer konularını içeren yedinci ünitesi “Hz. Muhammed’in Peygamberliği: Medine Dönemi” olarak isimlendirilmiştir. Ünite, 283-318 sayfaları arasında yer almaktadır. Ünitenin ilk konusu “Hicret İzni ve Hain Plan” son konusu ise “Görev Tamamlanıyor” olarak yer almaktadır. Ünite ayrıca 5 sayfadan oluşan “Hz. Peygamber Devri Kronolojisi” bulunmaktadır. Ünite içinde Hz. Peygamber’in Herakleios’a gönderdiği davet mektubu ile ilgili bir etkinlik çalışması ve veda hutbesinden oluşan bir okuma parçası vardır.

4. Kur: Bu kur 6 üiteden oluşmaktadır. Bu kurdaki beşinci ve altıncı üiteler Siyer konularının içermektedir. Beşinci ünite “Hz. Muhammed’in Kişiliği ve Örnekliliği” olarak isimlendirilmiştir ve 373-383 sayfaları arasında yer almaktadır. Ünite, “Peygamber olarak Hz. Muhammed” konusu ile başlamakta ve “Hz. Peygamber’in ahlaki” konusu ile bitmektedir. Ünite içinde peygamber olarak Hz. Muhammed’i (s.a.v.) anlatan ayetlerle ilgili, Hz. Peygamber’i hayatımızda nasıl örnek alırız? sorusunun yöneltildiği ve Hz. Peygamber’in (s.a.v.) güzel ahlaki özelliklerinin sıralandığı 3 farklı etkinlik yer almaktadır.

Altıncı ünite “Hz. Peygamber’den Davranış Örnekleri” 385-405 sayfalar arasındadır. Bu ünite, “Eş olarak Hz. Muhammed” konusu ile başlamakta “Hz.

Peygamber'in (s.a.v.) Eğitim ve Öğretiminde İlkeler" konusu ile sona ermektedir. Ünite içinde Hz. Peygamber'in (s.a.v.) dede-torun ilişkisi, komşu hakları ve akrabalık ilişkileri ile alakalı 3 farklı etkinlik bulunmaktadır.

3. KİTABIN MUHTEVA ANALİZİ

3.1. KİTAPTAKİ SİYER BİLGİLERİNİN SİYER KAYNAKLARINA GÖRE İNCELENMESİ

Bir siyer eseri meydana getirmeye çalışan her araştırmacının öncelikle yararlanması gereken kaynaklar, şüphesiz ki Kur'an-ı Kerim ve Hz. Peygamber'in söz, fiil ve takrirlerini konu edinen hadistir. Gelmiş olduğu kaynak ve sıhhati itibari ile Kur'an-ı Kerim, bir siyer eserinde ilk yararlanılması gereken kaynaktır (Akyürek, 2019:41). Kur'an-ı Kerim sayısız ayeti ile Hz. Peygamber'in hayatını anlamamıza ışık tutarken önem verdiği şey, Hz. Peygamber'in hayatını bir bütün içinde kronolojik olarak anlatmak değil; nebevi yönü ile örnek bir model olarak insanlığa sunmaktır. Kur'an-ı Kerim, aynı zamanda herhangi bir siyer rivayetinin sahlılığını doğrulamak için siyer yazıcılarının yararlandığı bir kaynaktır. Kur'an-ı Kerim, siyeri anlamak ve siyerin sıhhatini sahlamakta önem arz ettiğı gibi, siyer de Kur'an-ı Kerim'i anlamak ve yaşamak için büyük önem arz etmektedir (Öz, 2012:77-78). Kur'an-ı Kerim tüm İslamî ilimler için ilk ve en önemli kaynak olma vasfı taşıırken Hadis ilmi de öznesi Hz. Peygamber (s.a.v.) olması ve O'nun vefatı sonrasında Siyer ilmi ile bir akarsu misali aynı yatak üzerinde gelişimini devam ettirmesi hasebiyle Siyer ilminin en çok yararlandığı ikinci kaynak konumundadır. İlk dönem araştırmaları Siyer-megazi ilmini Hadis ilminin bir parçası olarak göstermeye çalışsalar da bu iki ilim aynı zaman zarfında ortaya çıkmış, konusu aynı fakat usulü farklı iki ilimdir (Öz, 2006:41). Bir siyer eserinin bu iki temel kaynağı daylanması o siyer eserinin ne kadar sıhhatli olduğunu gösterir.

"Dinim İslam Temel Bilgiler" ders kitabı siyer kuru ilk ünitesi olan "Peygamberlik Öncesi Hz. Muhammed" ünitesinde Hz. Peygamberin nasıl bir ortamda doğduğunu anlatırken doğumu öncesi vuku bulan Fil olayından bahsedilmiş ve bu olayın Fil suresinde anlatıldığını, nasıl mesajlar verdiğini sorarak Kur'an-ı Kerim ile bağı kurulmuştur. Hz. Peygamber'in yetim oluşunu ise ilgili ayet olan Ed-Duha 93/ 6-11. zikredilerek hatırlatılmıştır. Yine aynı üniteye yer alan "Erdemliler Sözleşmesi" konusunda, konu anlatımı Hz. Peygamber'in Hılf-ul Fudul'a dair zikretmiş olduğu bir hadis ile noktalanmıştır. "Sen en güzel ahlak üzeresin." ayeti (el-Kalem 68/4.) Hz.

Peygamber'in İslam öncesinde güvenilir Muhammed (s.a.v.) olarak tanınmış olmasını anlatan konuda zikredilmiştir.

İkinci kur “Hz. Muhammed’in Peygamberliği: Mekke dönemi” ünitesinde “İlk Vahiy” konusunda Hz. Muhammed’e (s.a.v.) 610 yılı Kadir gecesinde vahyin ilk gelişi anlatılmış, İlk inen ayetler olan Alak suresi ilk 5 ayete mealen de yer verilerek “okuduğunuz ayetlerin meali hakkındaki düşüncelerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız” diyerek ayetler üzerinde düşünmeye yönlendirilmiştir. (El-Müddessir 74/1-4.) mealine yer verilerek “Davet Başlıyor” konusu işlenmiştir. Aynı zamanda ünite içinde yer alan etkinlikte İslam’a davet sonucunda Mekkeli müşriklerin Hz. Peygamber’i (s.a.v.) kâhin, şair, sihirbaz olarak itham etmesine Kur’an-ı Kerim’in verdiği cevaplar için ilgili ayetlere işaret edilmiştir. Bunun yanında Mekkeli müşriklerin Kur’an-ı Kerim’i Allah kalamı olarak kabul etmemesi ve Hz. Peygamber’i (s.a.v.) vahiy almaya layık görmemeleri ile ondan mucize istemelerine Kur’an-ı Kerim’in verdiği cevaplar için öğrenciler yine ilgili ayetlere yönlendirmiştir. Ünite içinde yer alan “İsra ve Miraç” konusu ise İsra suresi ilk ayeti çerçevesinde anlatılmıştır.

“Hz. Muhammed’in (s.a.v.) Peygamberliği: Medine Dönemi” ünitesinin yer aldığı üçüncü kur’ da hicretin anlatıldığı “Mağarada İki Dost”; Tevbe suresi 40. ayet mealine yer verilerek anlatılmış, Hudeybiye antlaşmasında ise Fetih suresi ilk 3 ayet meali ile ilişkilendirilmiştir. Ünite içinde yer alan etkinlik çalışmasında Hz. Peygamber’in Bizans İmparatoru Herakleios’a göndermiş olduğu mektubun metnine yer verilerek ve okuma parçası olarak yer verilen “Veda Hutbesi” bölümü ile Siyer yazıcılığı kaynaklarından olan vesikalardan faydalanılmıştır. Ünite, “Hz. Peygamber Devri Kronolojisi” ile sona ermiştir. Ünite, kitapta yer alan en uzun siyer ünitelerinden olmasına rağmen diğer ünitelere nazaran daha az sayıda ayete atıf yapılmış, hiçbir hadisten faydalanılmamıştır.

Kitabın son kurunda yer alan iki siyer ünitesinden biri olan “Hz. Muhammed’in (s.a.v.) Kişiliği ve Örnekliği” ünitesinde yer alan “Peygamber olarak Hz. Muhammed (s.a.v.)” konusunun etkinlik kısmında ayet-i kerimelere yer verilmiştir. “Resulullah’ın (s.a.v.) Bir Günü” konusunda ise “Dediler ki: Bu ne biçim peygamber ki, yemek yer, çarşı pazarda dolaşır. Ona bir melek indirilseydi de bu onunla beraber bir uyarıcı olsaydı ya.” (El-Furkan 25/7-10.) ayetlerinden istifade edilerek anlatılmıştır. “İnsan Davranışlarındaki Örnekliği” konusunda ise “Komşusunun aç olduğunu bildiği halde tok karnına yatan, bana iman etmiş olamaz” Heysemi’nin Mecmuu’z zevaid’inde yer

alan bir hadis metninden faydalanılmış ve “İçinizden Allah’ın lütfuna ve ahiret gününe umut bağlayanlar, Allah’ı çokça ananlar için hiç şüphe yok ki, Resulullah’ta güzel bir örneklik vardır.” (El-Ahzap 33/21.) ayet mealini zikredilmiştir. Konu anlatımından sonra ilgili ayetin hemen altında yer alan etkinlikte “Hz. Peygamber’i (s.a.v.) nasıl örnek alabiliriz?” sorusu yöneltilecek okur düşünmeye sevk edilmiştir. “Hz. Peygamberin ibadetleri yapmadaki örnekliği” ünitesinde ise “De ki: Kuşkusuz bana kendisine içten bir inanç ve bağlılık göstererek Allah’a ibadete etmem emredildi. Ve bana Müslümanların ilki olmam emredildi. De ki: Eğer Rabbime isyan edersem, dehşetli bir günün azabına uğrayacağımdan korkarım. De ki: Ben kendisine içten bir inanç ve bağlılık göstererek yalnız Allah’a ibadet ederim.” (ez-Zümer 39/11-14) ayet meali ile katkıda bulunulmuştur. “Ahlakı” konusu ise, “Sen ancak bir uyarıcısın. Allah her şeye vekildir.” (El-Hud 11/ 12.) ayet meali ile desteklenmiştir.

Son kurun son ünitesi olan “Hz. Peygamber’den (s.a.v) Davranış Örnekleri” ünitesi “Eş olarak Hz. Muhammed (s.a.v)” konusu, “En hayırlınız, ailesi için en hayırlı olandır. Bense aranızda ailesine karşı en hayırlı olanınızım.” (İbn-i Mace. Nikah 50) hadisi şerifi ile desteklenmiştir. Üniteye yer alan etkinlikte Hz. Peygamber’in torunları ile olan ilişkisini anlatan hadisler, kaynaklarına yer verilmeden zikredilmiştir. Kaynakların zikredilmemesi kitap için büyük bir eksikliklerdir. “Komşu olarak Hz. Muhammed (s.a.v)” konusu “...ana babaya, akrabaya, yetimlere, yoksullara, yakın komşuya, uzak komşuya, yakın arkadaşla, yolcuya, ellerinizin altında bulunanlara iyi davranın...” (en-Nisa 4/36.) ayet ve “Allah’a ve ahiret gününe iman eden, komşusuna iyilik etsin.” Buhari Edeb’31 de yer alan bu hadis-i şerif ile desteklenmiştir. Sonrasında öğrencinin bu konudaki görüşünü öğrenmeye yönelik komşu hakkı ile ilgili bir hadis-i şerif, kaynağı zikredilmeksizin etkinlik çalışması içinde yer almaktadır. “Akraba olarak Hz. Muhammed (s.a.v)” konusu “Muhakkak ki, Allah, adaleti, ihsanı, akrabaya karşı cömert olmayı emreder, hayasızlığı, kötülüğü ve zorbalığı yasaklar. İşte Allah aklınızı başınıza alınız diye size böyle öğüt veriyor.” (En-Nahl 16/90.) ayeti ve “Rızkının genişlemesini ve ömrünün uzatılmasını isteyen, akrabası ile ilişkisini sürdürsün.” (Buhari Edeb 12)’de yer alan hadisi ile desteklenmiştir. Peygamberimizin arkadaşlık ilişkilerindeki tutumunun sorgulandığı etkinlik ise kaynak zikredilmeksizin bir hadise dayanmaktadır. Siyer ünitelerinin son konusu olan “Hz. Peygamber’in (s.a.s) eğitim ve öğretiminde ilkeler” “De ki: Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu?” (Ez-Zümer 39/9.) ayet ile tamamlamaktadır.

Görüldüğü üzere, kitabın siyer ünitelerinde, Siyer yazıcılığının temel kaynakları olan Kur'an-ı Kerim ve hadis-i şeriflere yer verilmiştir. Ayet kullanımı anlatılan konu ile örtüşecek şekildedir. Konular ele alınan ayette anlatılmak istenen peygamber tasavvuru ile uyumludur. Sınırlı sayıda ayet, konuların anlatımında mealleri ile beraber, etkinliklerde ise sadece ayet numaraları ile verilmiştir. Hadis kullanımı ise konu anlatımlarında kaynak gösterilerek ilgili olduğu konu ile ilişkili, fakat çok sınırlı sayıda yer almıştır. Etkinliklerde yer alan hadislerin ise kaynağı belirtilmemiştir.

3.2. KİTAPTA Kİ SİYER BİLGİLERİNİN GELENEKSEL SİYER YAZICILIĞINA GÖRE İNCELENMESİ

Klasik dönem siyer yazıcılığı ile beraber, Hz. Peygamber'in hayatının anlatımında kronolojik bir metot takip edilmiştir. Kronolojik biyografi çalışmaları, anlatılan şahsın tüm hayat hikayesini ele alması sebebiyle faydalı bir yöntemdir (Öz, 2012:113). Ele aldığımız kitap da bu metoda uygun hareket ederek Hz. Peygamberin hayat hikayesini kronolojik olarak ele almıştır.

Siyer yazıcılığında İbni İshak'tan sonra en önemli değişikliği gerçekleştiren İbni Sad, Hz. Peygamber'in ahlaki ve fiziksel özelliklerini ifade eden şemail ile ilgili konular eklemiştir. İbn-i Sad'dan sonra bir siyer kitabında bulunması gereken özellikler belirlenmiştir. Ve onun eklemeleri ile bir siyer kitabının hangi bölümlerden oluşacağı netlik kazanmıştır (Özdemir, 2007:132). Elimizdeki “Dinim İslam Temel Bilgiler” kitabı “Peygamberlikten Önce Hz. Muhammed” ünitesi ile başlamış ve kronolojik bir sıralama ile “Hz. Peygamber'in vefatı” ile sona ermiştir. Ve Klasik dönem siyer yazıcılığına uygun bir şekilde, kitabın siyer bahsinin son iki ünitesi, Hz. Muhammed'in kişiliği ve örnekliğine; Hz. Peygamberden davranış örneklerine yer vererek sona ermiştir.

Geleneksel dönem siyer yazıcılığında, siyer müellifleri kendilerinden önceki tüm siyer ve megazi eserleri ile hadis külliyyatını eserlerinde kaynak kabul etmektedirler (Oruçoğlu, 46). “Dinim İslam Temel Bilgiler” kitabı siyer bölümünde ise siyer kaynaklarının ve sahih hadis külliyyatının kullanımı noktasında eksiklik görülmektedir. Klasik dönem müellifleri daha önceden yazılan siyer eserlerinin yeniden değerlendirilmişler, eksik ve yanlışları tespit ederek mükemmele ulaşmaya çalışmışlardır. (Oruçoğlu 50) Klasik dönem eserlerinden faydalanmaması metodoloji yönüyle bir eksiklik olarak görülmektedir.

Klasik dönem siyer yazıcılığında Hz. Peygamber, genel peygamberler tarihi içinde kabul edilmektedir. Bu yönüyle bu eserlerde Hz. Peygamber'in temiz soyu ile başlanması bu eserlerin ortak yönüdür (Oruçoğlu,52) “Dinim İslam Temel Bilgiler” kitabı ise Hz. Peygamber doğmadan önce Arap toplumu ve Hicaz bölgesi ile ilgili özet bilgiler sunmakta ve Hz. Peygamber'in dedesi Abdülmuttalip öncesine yer vermemektedir.

3.3. KİTABIN SİYER BÖLÜMÜNDEKİ UYUMUN İNCELENMESİ

“Dinim İslam Temel Bilgiler” kitabı, bir devlet kurumu olan Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Kur'an kurslarında uzun yıllardır ders kitabı olarak yararlanıldığı için, alandan yani öğretici ve öğrencilerden gelen geri dönüşlerden ve önerilerden kitabın geliştirilmesinde faydalanılmaktadır. Kitabın başında yer alan “Bu kitaptan nasıl yararlanalım?” bölümünde ifade edildiği üzere kitap, kullanıcıların geri dönüşlerine göre gözden geçirilip geliştirilmekte ve gerekli düzenlemeler yapılmaktadır. Bu sebeple kitapta bir tutarsızlık bulunmamaktadır. Hz. Peygamber'in İslamiyet öncesinde Mekke toplumunda nasıl tanındığını anlatan “Güvenilir Muhammed” (a.s) konusunda Onu anlatırken “Hz. Muhammed (a.s) yirmili yaşlarında, azimli, itibar sahibi, iyi ahlaklı, olgun hal ve hareketleriyle, güvenilirliğiyle dikkatleri üzerine çeken bir tüccar olmuştu.” ifadelerinde herhangi bir tutarsızlık dikkat çekmemektedir. Aynı şekilde “İlk Vahiy” konusunda da ilk vahyin nazil oluşu, oldukça sade bir şekilde klasik siyer kitaplarına uygun ve Alak suresinin ilk 5 ayetine de dikkat çekilerek anlatılmıştır. “Dinim İslam Temel Bilgiler” kitabı siyer bölümünde yer alan metin, etkinlik, okuma parçaları ayet ve hadislerle, klasik siyer kaynakları ile uyum içindedir.

3.4. KİTABIN SİYER BÖLÜMÜNDEKİ GEREKSİZ BİLGİLERİN TETKİK EDİLMESİ

“Dinim İslam Temel Bilgiler” kitabı bir ders kitabıdır. Kitabın girişinde yer alan “Bu Kitaptan Nasıl Yararlanalım?” bölümünde ilgili kitabın özellikleri anlatılırken kitabın; her konunun temel birimlerine değindiğini, bilgi yığmaktan kaçındığına işaret edilmiştir. Bu meyanda Siyer bölümlerinin hazırlanmasında da bu genel esasa önem verilmiştir.

Siyer kurlarına “Peygamberlik öncesi Hz. Muhammed” ünitesi ile başlanmıştır. İlk üniteye “Peygamberimiz Nasıl Bir Ortamda Doğdu?” konusu ile başlanmış, “Kabe’de Bir Hakem” okuma parçası ile üniteye son verilmiştir. Ünite hazırlık soruları

Sayfalar, çok yoğun bilgi aktarımı içerisinde sunulmamış ve hem konuların anlatımı sırasında hem de konu başlıkları olarak gereksiz bilgiye yer verilmemiştir. İlk ünitenin içinde yer alan metinler, kısa kısa cümlelerden oluşan paragraflardan oluşmuş ve konuların anlatımı en fazla iki sayfada tamamlanmıştır. Örneğin, Erdemliler Sözleşmesi gereksiz bilgilerden azade bir şekilde yarım sayfa içinde tamamlanmıştır. Peygamber Efendimizin, Hz. Hatice ile tanışması ve evliliği 8 cümle içinde özetlenmiştir.

Üçüncü kur siyer ünitesi de yine konuların anlatımı ve konu başlıkları açısından gereksiz bilgiye yer vermemiştir. Dördüncü kur siyer bölümü ise iki üniteden oluşmakta; ilk ünite “Hz. Muhammed’in (s.a.v) kişiliği ve örnekliliği” ne kısaca yer verilip az olsa da ilgili ayetlerden de yararlanılmıştır. Hz. Peygamber’den (s.a.v) davranış örnekliliği ünitesinde de “Eş olarak Hz. Muhammed (s.a.v)” anlatılıp sonrasında da müminlerin annelerinin hayatlarına kısa kısa yer verilmiş, “Baba Olarak Hz. Muhammed (s.a.v)” ünitesi sonrasında da Hz. Peygamber’in (s.a.v) çocuklarına yer verilmiştir. Kitabın son ünitesinin bu konulara ve bunlarla ilgili örneklere yer vermesi, son dönemlerde artan aile içi anlaşmazlıklar ve boşanmalara karşı Diyanet İşleri başkanlığının toplumu Hz. Peygamber’in hayatı üzerinden bilinçlendirme çabalarından olarak görülmektedir. Bu anlamda Hz. Peygamber’in hayatından örneklerin artırılması daha faydalı olacaktır. “Dinim İslam Temel Bilgiler” ders kitabı yetişkin eğitimi veren Kur’an kurslarında yararlanılan bir ders kitabı olduğu için özet mahiyette

muhataplarının ihtiyaçlarına cevap vermektedir. İlgiyi canlandırıp farklı okumalar yapmanın yolunu açmak amacı ile hazırlanmıştır. Kitabın ileri okumalar için farklı kaynaklara yönlendirmesi, okuyucunun kitaptan daha çok faydalanmasına sebep olacaktır. Kitapta bu konuda önerilerde bulunulması, okuyucunun daha çok ilgisini çekecek ve kitaba olan rağbeti arttıracaktır.

3.5. KİTABIN SİYER BÖLÜMÜNDEKİ KAYNAĞI BELİRSİZ BİLGİLERİN İNCELENMESİ

Kitabın sunuş kısmında diğeri ilimlerle beraber isim olarak geçen Siyer, Hz. Peygamber'in hayatını konu edinen ilimdir. İlk üniteye doğrudan "Peygamberlik Öncesi Hz. Muhammed (s.a.v)" ünitesi ile başlanmıştır. Siyer kelimesi ise ünitelerin başında veya içinde başka bir yerde geçmemektedir. Siyer'in bir bilim olduğunun kitapta bahsedilmemesi, okuyucuların İslamî ilimlere merakının uyanabilmesi açısından eksik bırakılan nokta olmuştur.

Bir ders kitabı olarak hazırlanan "Dinim İslam Temel Bilgiler" kitabı siyer ünitelerinde gerek ünite başlarında gerekse konuların anlatımı esnasında az sayıda dörtlük kullanılmıştır. Bu dörtlüklerin kimin tarafından söylendiğı dörtlük altında belirtilmiştir. Konu anlatımları ya da etkinlikler sırasında ayet ve hadislere de yer verilmiştir. Geçen ayetlerin sure isim ve numaraları ilgili ayet altında belirtilmiş; metinlerde geçen hadislerin ise bulundukları kaynaklar pek çok yerde ifade edilmiştir. Örneğın kitabın 272. sayfasında "Sevgili Peygamberimiz buyuruyor ki: En hayırlınız ailesine en çok faydalı olandır" hadis metni yer aldıktan sonra İbn Mace Nikah 50' de yer aldığı belirtilmiştir. Fakat kitabın son ünitesi sayfa 396'da etkinliklerinde yer verilen fiili sünnetler ise kaynak belirtilmeden zikredilmiştir.

Kitapta, Hz. Peygamber'in (s.a.v) hayatı ile ilgili gündelik hayatta da çok kullanılmadığı için bilinmeyen terimlere yer verildiğinde metinden ayrı bir kısımda ya da sayfa sonunda daha küçük bir punto ile açıklanmamış, metin içinde italik yazı ile terim yazılıp metnin anlatımı esnasında konu bütünlüğü içinde anlaşılmasına dikkat edilmiştir. Sayfa 74'te geçen "*Muhammed'ül- emin*" ifadesi metnin içinde açıklanmıştır. İkinci kur siyer ünitesinde "Davet Başlıyor" adlı metinde yer alan "Nitekim Müddessir suresinin ilk ayetlerinin vahy edilmesi ile fetret-i vahiy denilen bu kesinti dönemi sona erdi." cümlesi ile örneklendirilebilir.

Kitapta siyer ünitelerinin konu anlatımı esnasında yararlanılan kaynaklara sayfa ya da ünite sonlarında yer verilmemiş; kitap sonunda inanç, ibadet, ahlak, siyer bölümleri kaynakçalarına topluca yer verilerek yetinilmiştir. Kitap, sahih siyer kitaplarına bir tezat teşkil etmemekte ve kaynak kitaplarda geçen bilgilere uyum sağlamaktadır.

3.6. KİTABIN SİYER BÖLÜMÜNÜN DİL VE ÜSLUP BAKIMINDAN İNCELENMESİ

Dil, insanın duygu ve düşüncelerini ifade ettiği bir araçtır. İnsan dil sayesinde duyar, düşünür, öğrenir ve bunları ifade eder. Ve dil vesilesi ile evren ile ilgili tasavvurunu dil ile ifade etmek için kavramlar oluşturur. Kavramlara anlam vererek tasavvurlar oluşturur. Bir kitap da kullanmış olduğu dil sayesinde muhatabının zihin yapısını şekillendirir.

Sözlükte; izlenen yol, benimsenen tarz anlamlarına gelen üslup ise; kişinin kendi duygu, düşünce ve heyecanlarını dile getirme şekli, dili kullanma biçimidir. Bir yazarın duygu ve düşüncelerini aktarırken kullandığı dil onun karakteri ve ahlakı ile ilgilidir (Durmuş, 2012:383-385). Eğitim- öğretim amacı ile kullanılacak bir ders kitabının öğrencinin bilgi, duygu, düşünce ve tasavvurlarının şekillenmesine katkıda bulunması beklenir. Bu yüzden bir ders kitabında dil ve üslup son derece önem arz etmektedir. Bir ders kitabının da kolay okunabilir olması, akıcı ve anlaşılır olması, araştırmaya yönlendirici özelliklerinin olması gerekir. Bunun için de kitapta kullanılan dil ve üslubun öğrencilerin seviyelerine uygun olması, okunuşu sıkıcı ve yorucu olmaması, Türkçeyi doğru kullanması, kitaptan faydalanan öğrenci gurubunu tanıyıp onların ihtiyaç ve seviyelerine göre yazılmış olması, dil bilgisi kurallarına uygun cümleler kullanılmış olması, konuya ve öğrencinin anlayış seviyesine göre hazırlanması önemlidir (Şahin, 2004:370-371).

“Dinim İslam Temel Bilgiler” kitabı siyer bölümü yalın, açık, bilinen lafız ve ibarelerden oluşan, basit cümlelerle yazılmıştır. Cümleler kısa kısa ve paragraflar da birkaç cümleden oluşacak şekildedir. Bu yönü ile muhatap kitlesi olan genç ve yetişkin öğrenciler için uygun bir kitaptır. Ağdalı bir üslup kullanılmamış, abartısız, gereksiz tekrarlardan uzak bir şekilde hazırlanıp okuyucularına sunulmuş bir kitaptır.

Konular içinde geçen, günümüzde çok bilinmeyen bazı terimler, anlatılan konunun hemen yanında farklı bir renkle tasarlanan bir kutucuk içinde okuyucuya

sunulmaktadır. Mesela sayfa 68’de yer alan “Peygamberlik öncesi Hz. Muhammed (s.a.v.)” ünitesinde bulunan “Peygamberimiz nasıl bir ortamda doğdu?” konusunda geçen “hanif” kelimesi yandaki kutucuk içinde ayrıca açıklanmıştır.

Peygamberlik öncesi Hz. Muhammed (s.a.v) ünitesinde hikayeleştirme yapılarak anlatım başlatılmış, okuyucunun zihninde canlandırma yapması istenmiştir “Bundan yaklaşık on beş asır öncesi...Mekke...” (sy 68); “571 yılı Fil Olayı’ndan elli gün kadar sonrası...Mekke’de bir bebek doğdu. Annesi Amine, babası Abdullah. Kureyş kabilesinin Haşimoğulları kolundan...” Kitabın Siyer bölümü üniteleri bir okurun başkasının yardımı olmadan, okuyarak öğrenip anlayabileceği kolaylıktadır. Kitabın dili, anlatım zenginliği ve Türkçenin doğru kullanılmasına dikkat edilerek yazılmıştır.

3.7. KİTABIN SİYER BÖLÜMÜNDEKİ İMLA YÖNÜYLE İNCELENMESİ

“Dinim İslam Temel Bilgiler” ders kitabı okunup incelendiğinde kur ve ünitelerin yazımı esnasında büyük küçük harf yazımı, rakam ve noktalama işaretlerine dikkat edildiği tespit edilmiştir. Kitabın imlası, Diyanet Vakfı yayınlarından çıkan “İletişim ve Dil” adlı kitabı bulunan, İsa Kayaalp tarafından gerçekleştirilmiştir. (Kayaalp, İsa, İletişim ve Dil, Diyanet Vakıf Yayınları 2020)

3.8. KİTABIN SİYER ÜNİTELERİNDEKİ KAPSAM-GÖRSEL MATERYAL UYUMUNUN İNCELENMESİ

“Dinim İslam Temel Bilgiler” kitabında bulunan tüm üniteler birçok görsel ile desteklenmiştir. Kitabın diğer ünitelerin de olduğu gibi Siyer ünitelerinde de anlatılan konularla uyumlu çok sayıda görsele yer verilmiştir. Yapılan incelemeler sonucunda konu-görsel uyumu farklı kur ünitelerinin görsellerine ait açıklamalarla desteklenmiştir.

Kitabın birinci kurunda, altıncı üniteye yer alan “Peygamberlik Öncesi Hz. Muhammed (s.a.v)”, ünite başında Aşık Yunus’a dair “yunus medh eyledi seni dillerde, dillerde dillerde hem gönüllerde. Ağlaya ağlaya gurbet illerde Ya Muhammed, canım arzular seni” ifadesini içeren dörtlük, turuncu rengin ağır bastığı bir çöl resmi içinde okuyucuya sunulmuş ve konu bütünlüğüne katkıda bulunmuştur. Yine aynı üniteye yer alan Hz. Peygamber’in doğumu ve gençlik yılları konusunda çölde bir vahada bulunan bir kervan çiziminden yararlanılmıştır. Bu çizim ile Hz. Peygamberin gençlik yıllarında yaptığı yolculuklar hatırlatılmaya çalışılmıştır. “Erdemliler Sözleşmesi” konusunun anlatıldığı bölüm bir mürekkep şişesi ve yazmak amacı ile kullanılan kuş tüyü görseli

ile gelmekte ve konu bütünlüğüne katkıda bulunmaktadır. İlk ünite sonunda bulunan “Kabe’de Bir Hakem” okuma parçası da Hacer-ül Esved’in Kabe’nin duvarındaki yerine yerleştirilmesini canlandıran bir çizimle sona ermektedir. İlk ünite de kullanılan resimler konu ile uyumludur.

Kitabın ikinci kurunda olan “Hz. Muhammed’in Peygamberliği: Mekke Dönemi” ünitesi el lambası fotoğrafının içinde bulunan Aşık Yunus’ ait dördtlük ile başlamaktadır. “Arayu arayu bulsam izini, izinin tozuna sürsem yüzümü” ifadeleri ve kapkaranlık bir ortamda yolu bulmaya yardım eden bir el lambası görseli ile beraber sunulması, Hz. Peygamber’in de bir Müslümanın dünya hayatında yolunu bulmasına yardım eden bir lamba olduğuna işaret etmektedir. Ünitenin konularından olan “İlk Vahiy”, hacıların üzerine çıktığı silik bir Nur dağı olduğu tahmin edilen bir fotoğraf ile okuyucuya sunulmaktadır. Fotoğrafın hangi dağa ait olduğuna dair bilgi yer almamaktadır. Fakat görsel konu ile uyumludur. Sayfa 195’ te yer alan mühürlü mektuplar ve yanında yer alan mürekkep şişesi görseli ile “Davet Başlıyor” konusuna katkıda bulunulmuştur. “Habeşistan’a Hicret” konusu deve sırtlarında hicret edenleri resmeden bir çizimle anlatılmıştır. Habeşistan’a hicret tekne ile gerçekleştiği için tekne resminin kullanılması konuya daha uygun olurdu. “İsra ve Miraç” konusunun anlatımında ise Kubbet-üs Sahra fotoğrafına yer verilmiştir. “Yesribliler’le Görüşme” konusunun anlatımında Hz. Peygamber’in (s.a.v) deve sırtında Yesrib’e yöneldiği bir çizimden faydalanılmıştır. “Yesrib’e Davet” konusunda konuya uygun bir çizimden faydalanılmıştır. İkinci ünite, Siyer tarihçesini içeren bir Arap yarımadası haritası ile sona ermektedir.

Üçüncü ünite olan “Hz. Muhammed’in (s.a.v) Peygamberliği: Medine Dönemi” ünitesi Arafat dağı fotoğrafı ve konu ile alakalı Aşık Yunus’ ait bir dördtlük ile başlamaktadır. Kitabın 286-287. sayfalarında Hz. Peygamber’in (s.a.v) Yesrib’e girişi resmedilmekte ve konu başlığı Yesrib’in Medine’ye dönüşümünü ifade edecek şekilde “Medine” olarak seçilmiştir. 292.sayfada anlatılan “Uhud” konusuna Müslüman ordusunu resmeden bir çizimle renk katılmaktadır. “Hudeybiye Antlaşması” konusu anlatımında yazılı bir metin olduğu bilgisine değinilmemesine rağmen dürülmüş bir ferman çiziminden faydalanılmış, okuyucunun zihninde, eksik bırakılan bu bilgi çizim ile tamamlanmaya çalışılmıştır. Sayfa 298-299’da yer alan Kelime-i Tevhid hattı ile “İslam’a Davet Mektupları” konusu arasında bağ kurulmuştur. Burada Peygamberimizin Bizans kralı Herakeios’a gönderdiği mektup metninde yer alan tevhid

ifadelerine yer verilmiştir. Ünite içinde yer alan Mekke'nin fethini ele alan konuda, konu ile yakın bir alakası bulunmayan Arap yöresel kıyafetleri içinde iki erkek çizimine gereksiz bir şekilde yer verilmiştir. Mescid-i Nebevi'nin yeşil kubbe fotoğrafı ile Hz. Peygamberin görevinin tamamlandığı anlatılmıştır.

Dördüncü kurun ilk siyer ünitesi “Hz. Muhammed’in (s.a.v)’in Kişiliği ve örnekliği” ünitesi beyaz bir inci fotoğrafı ve Yunus Emre’ye ait bir dörtlük ile başlamakta, ünite içinde başka bir görsele yer verilmemektedir. Kitabın ve siyer ünitelerinin sonuncusu olan “Hz. Peygamber’den (s.a.v) Davranış Örnekliği” ünitesi Hz. Peygamber’in (s.a.v) ehl-i beytinin sevgisini anlatan Aşık Yunus’tan bir dörtlük ile başlamakta ve dörtlük ile bir midyenin içinde bulunan çok sayıda incinin fotoğrafı arasında bağ kurulmaktadır. “Eş Olarak Hz. Muhammed” konusunda soluk kırmızı bir gül görselinden faydalanılmıştır. “Baba Olarak Hz. Muhammed” konusunun anlatımında birbirini tutan baba ve çocuk eli görselinden yararlanılmıştır. Kitabın ve siyer alanının son görseli ise, “Komşu Olarak Hz. Muhammed” konusunda yan yana bulunan kulübe çizimleri ile ifade edilmiştir. Kitabın siyer alanı görselleri, yetişkinlere hitap eden bir kitap için yeterli sayıdadır. Görseller soluk, flu tondan faydalanılarak oluşturulmuştur. Sayıca az da olsa, kullanılan görsellerin hitap ettiği kitleye uygun ve dikkat çekici nitelikte olmasının daha yerinde olacağı kanaatini uyandırmaktadır.

3.9. KİTABIN SİYER BÖLÜMÜNÜN ÖĞRENCİLERİN HAZIR BULUNUŞLUK SEVİYESİNE GÖRE İNCELENMESİ

Araştırma konumuz olan kitap; bir ders kitabı olarak ve Diyanet İşleri Başkanlığına bağlı resmi Kur’an kurslarında genç-yetişkin-yaşlı her eğitim kategorisine her yaş ve özelliğe sahip insana hitap etmek üzere hazırlanmıştır. İlgili Kur’an kursları ayrıca dönem itibari ile bayanlara hizmet vermektedir. Böyle geniş bir öğrenci kitlesinin hazır bulunuşluk seviyeleri birbirinden farklıdır.

“Dinim İslam Temel Bilgiler” kitabı; “Bu Kitaptan Nasıl Yararlanalım?” adlı giriş bölümünde kitabın öğrenci kitlesinden bahsederken, “Kur’an kurslarındaki öğrenciler, okullardakinin aksine birbirinden farklı niteliklere sahiptir. Farklı yaşlarda, farklı eğitim düzeylerindeki kişiler Kur’an kurslarında aynı sınıflarda eğitim görebilmektedirler. Bu çeşitlilik, eğitim-öğretim sürecinde birtakım zorluklara sebep olabilmektedir. Bu zorluk, ders kitabı konusunda da kendini göstermektedir. Farklı niteliklere sahip öğrenciler için ayrı ayrı ders kitapları yazmak mümkün değildir.”

diyerek ifade etmiştir. Bu durum da göstermektedir ki, kitabın hitap ettiği kitle, hazır bulunuşluk seviyeleri ile homojen durumda değildir. İlk defa Hz. Peygamber'in (s.a.v) hayatını okuyup duyanlar olduğu gibi farklı eğitimlerden öğrendikleri ya da kulaktan duyma olarak edindikleri bilgileri sınıfa taşıyanlar olmaktadır. Bu durumu telafi etmek için, kitap hazırlanırken ana gaye, ortalama düzeye hitap etmek, Hz. Peygamber'in hayatını öğrenmek için temel bir bilgi vermek amaç olmuştur. Bunun yanında ilgili kitabın siyer bölümü üniteleri, birbirini tarihsel olarak takip edip tamamlayacak şekilde hazırlandığı için, kitabı üniteler halinde okuyanlar ve dersleri takip edenler temel bir siyer bilgisine sahip olmaktadır. Daha ileri okumalar için Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından basılan ileri düzey Siyer kitapları bulunmaktadır. Bu kitapların kaynakçaya eklenmesi okuyucu için daha verimli olacaktır.

3.10. KİTABIN SİYER BÖLÜMÜNÜN KAVRAM HATALARI YÖNÜNDEN İNCELENMESİ

Kavram, bir nesnenin veya düşüncenin zihindeki soyut ve genel tasarımı; mefhum, fehva, konsept, nosyon ve nesnelerin veya olayların özelliklerini kapsayan ve bir ortak ad altında toplayan genel tasarım (Türk Dil Kurumu, t.y.) Kavramlar eğitim uygulamalarında konuların anlaşılması bakımından kritik bir öneme sahiptir (Eggen ve Kauchak, 2004). Öğrenciler kavramları kendiliğinden ya da daha bilgili başkalarından öğrenirler. Kendiliğinden öğrenilen kavramlar dış dünyayı kendi bildiği gibi anlamlandırmaya sebep olurken, başka birinden öğrenilen kavramlar içine öğretilmiş olmaya ihtiyaç vardır (Elmas ve Pamuk, 2021:1387). Tanımlardan anlaşılacağı gibi kavramlar hususunda doğru bilgiye sahip olmak hayatı doğru yorumlamaya sebep olmaktadır. Ve kavramlar doğal yaşantılar sonucu öğrenebileceği gibi aynı zamanda başka kişiler veya kaynaklardan da öğrenilmektedir.

Kavram hatalarının sebepleri ise; öğretmen veya öğrencilerdeki bilgi eksikliğinden kaynaklanabileceği gibi (Yates ve Marek, 2014), okunan metinde bulunan ifadeler de kavram hatası oluşturabilmektedir (King, 2010). Aynı zamanda kavram hataları net olarak açıklanamayan şeyler üzerinde bağ kurulması sonucunda da oluşmaktadır (Şenel-Çoruhlu ve Çepni, 2015:268-281). Bu açıklamalar ışığında kitaba yaklaşıldığında birinci kurda bir kavram dikkati çekmezken, ikinci kur konularında Peygamberlik ve Vahiy, tebliğ, hicret, boykot kavramları dikkati çekmektedir. Üçüncü kurda ise yine hicret, dost, kardeşlik, yazılı antlaşma, cihat, fetih kavramları ağırlık kazanmaktadır. Siyer bölümünün son kuru iki üniteden oluşmakta ve Hz. Peygamber'in

insani özellikleri ışığında onun insan ve kul olarak örnek olması, ahlakı, eğitimci yönü, eğitim ve öğretim ilkeleri kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. İşlenen kavramlar tarihi süreç ve konu bütünlüğü içinde işlenmiş ve bir kavram üzerinde yoğunlaşmaktan çok tarihi anlatım içinde yoğrulmuştur. Kitap ve ders anlatımı ile beraber kavramların daha doğru ve sağlam yerleşmesi mümkündür.

3.11. KİTABIN SİYER BÖLÜMÜNDE TESPİT EDİLEN HATALARIN SEBEPLERİNİN İNCELENMESİ

Dinim İslam Temel Bilgiler kitabı, temel İslamî ilimlerden itikat, ibadet, siyer ve ahlakı içinde barındıran 416 sayfalık özet bir ders kitabıdır. Bunun içinde siyer konuları için ayrılan kısım ise 98 sayfalık bir bölümdür. Bu 98 sayfa içinde Peygamberlik öncesi Hz. Muhammed'den (s.a.v) başlayıp vefatı ile sona ermiş ve Siyer kurunun son ünitelerini Hz. Peygamber'in (s.a.v) insan ve kul olarak ilişkilerine ayırarak onun örneklik yönüne dikkat çekmeye çalışılmıştır. Konular sade bir sayfa düzeni ile özet bir anlatımla okuyucuya verilmeye çalışılmıştır. Kitapta az sayıda ayet, meali ile beraber zikredilmiş, etkinliklerde yer alan bazı ayetlerse mealleri zikredilmeksizin sadece isim ve numara verilerek kitapta yer almıştır. Yine aynı şekilde konuların anlatımı esnasında siyer ilminin ikinci en önemli kaynağı olan hadislerden de çok az faydalanılmıştır. Kitapta kullanılan hadisler, ilk ünitelerde yer almazken kitabın son iki ünitesinde kaynakları zikredilerek yer alan 4 hadisten biri Heysemi'den (sy378) birisi İbn Mace'den (sy 387) diğer iki hadis ise Buhari hadislerindendir. Kitapta daha fazla Kütüb-ü Sitte hadisine yer verilmemesi büyük bir eksikliktir. Tespit edilen eksikliklerin temel sebebinin, kitabın bir ders kitabı olması ve bu ders kitabının içinde diğer üç İslamî ilime de yer ayrılmasından kaynaklandığı düşünülmektedir. Bunun yanında kitap yaş kitlesi ve öğrencinin hazır bulunuşluğu olarak çok geniş bir kitleye hitap etmektedir.

4. KİTABIN AMAÇ ANALİZİ

İslam, dinin kaynağının Allah olduğunu kabul eder. Bütün ilahî dinler Allah tarafından peygamberler vasıtası ile insanlara gönderilmiş ve insanlar tarafından bozulmadıkları müddetçe yürürlükte kalmışlardır. İlk insan ilk peygamber Hz. Adem'den beri, insanların uyması gereken inanç esaslarının başında Tevhit gelmektedir. Tevhit inancı tüm ilahi dinlerin ortak noktasıdır. “Tevhidi anlamak, tevhide inanmak ve tevhidi yaşamak zor ve çok güçtür. Bunun için tüm varlıkların Rabbi olan Allah, insanlığın insanlaşma sürecini tamamlamasını yani olgunlaşmasını beklemiştir.

Güvenilir tarihi verilerden yola çıkarak Tevhidin bilgi olarak benimsenmesinden ziyade uygulaması çok güçtür. Bu zorluğu kolaylaştıracak olansa Tevhidin elçileri olan peygamberlerdir” (Öz, 2015:16-17). Allah’ın zatında, sıfatlarında, fiillerinde bir ve eşi ve benzeri olmadığını benimsemek Tevhittir. Allah’ın zatını tek ve yegâne kabul etmek, Allah’ın kemâl ifade eden sıfatlarını O’na atfetmek, tenzihi sıfatlarını ise O’ndan nehy etmek sureti ile sıfatları yönü ile de tevhidi sağlamak; fiili sıfatları ile Cenab-ı Allah’ın kainata yönelik tasarruflarını sadece O’ndan bilmek demek olan Tevhit, imanın teorik yanını oluşturur. Bu yönü ile bildiğimiz Tevhit Allah’tan başkasına ibadet etmemek Ondan başkasından istememek, sığınmamak demek olan Rububiyet ile de tamamlandığında imanın fiili yanı da tamamlanmış olacağı için iman kemale ermiş olur. Ve asıl Tevhit, inançta yani Uluhiyette ve amelde yani Rububiyette Allah’ı ehad kabul etmektir (Özler, 2012:18-20). Toplumun din konusunda hurafelerden uzak bilgi edinme ihtiyacını sahih bilgiye dayanarak karşılama amacıyla olan Diyanet İşleri Başkanlığı, bu amaca hizmet etme amacı ile Dinim İslam Temel Bilgiler kitabını hazırlamıştır.

Diyanet İşleri Başkanlığı’nın da temel amacı ve ilkesi; “Laiklik ilkesi doğrultusunda, bütün siyasi görüş ve düşüncülerin dışında kalarak ve milletçe dayanışma ve bütünleşmeyi amaç edinerek (Anayasa md. 136), İslam dininin inanç, ibadet ve ahlak esasları ile ilgili işleri yürütmek, din konusunda toplumu aydınlatmak ve ibadet yerlerini yönetmek. (633 S.K. md.1)” ve ayrıca “Toplumu din konusunda aydınlatırken dinin iki temel kaynağı olan Kur’an ve Sünnete dayalı sağlam bilgiyi esas almak, Müslümanların 14 asırlık dinî tecrübesini göz önünde bulundurmak, modern hayatı ve insanlığın ortak birikimini de göz ardı etmemektir (Diyanet İşleri Başkanlığı, t.y). Türkiye’de yaygın din eğitimi kapsamında Kur’an-ı Kerim ve dini bilgiler eğitimi 633 sayılı kanunla Diyanet İşleri Başkanlığına verilmiştir. Bu sebeple Türkiye’nin her yerinde camilerde ve Kur’an kurslarında dersler verilmektedir. Verilen derslerin müfredatı ve materyalleri Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından muhatap kitlenin durumu ve ihtiyaçlarına göre hazırlanıp sunulmaktadır (Kurt, 2019:597). Diyanet İşleri Başkanlığı; devletin ilke ve esaslarını esas alırken toplumda birlik ve beraberliği sağlama amacı güder ve İslam dininin iki temel dayanağı olan Kur’an-ı Kerim ve Sahih sünnete dayanarak topluma doğru bir İslamî bilgi ve anlayış kazandırıp insanların günün şartlarına göre ortaya çıkan ihtiyaçlarına bu ilkeler ışığında cevap vermeyi amaçlar. Bu amaçla yapılan hizmetlerin en önemlilerinden bir tanesi de Kur’an kurslarında verilen

eğitimlerdir. Bu eğitimleri sunacak eğitimli kişileri görevlendirmek ve eğitim esnasında kullanılacak ders kitaplarını hazırlamak da Diyanet İşleri Başkanlığının görevidir.

Din, insanın Allah (c.c), tabiat ve diğer insanlarla ilişkilerini düzenleyerek hayatını anlamlandıran ve ona yön veren kuralların tamamıdır. Ayrıca din, Allah (c.c.) tarafından peygamberleri aracılığı ile akıl sahibi insanlara gönderilen, onları kendi tercihleri ile dünya ve ahiret saadetine ulaştıran ilahi kurallar bütünüdür.

Din, koymuş olduğu kurallar ile insanı insanileştirir, bireysel ve toplumsal hayatını Allah'ın rızasına uygun olmasını sağlamaya çalışır, insanın sadece Allah (c.c.) önünde eğilmesini sağlayarak yaratılmışlara kul olmaktan kurtarır. İnsanın güvenme, sığınma ihtiyacını en doğru yoldan temin eder. Din, tam olarak hayatın içindedir ve hayatı tüm yönleri ile kuşatır. İslam dinini temel alan İslam medeniyeti, bir insan medeniyetidir. İnsanı önceleyen, insanı feda etmeyen, insanı kalkındıran, insanı ihya eden bir medeniyetin inşası ve sürekliliği nihai hedeftir. Bunun için de en güzel ölçü, en güzel örnek olan Hz. Muhammed'dir (s.a.v.). Müslümanlar, önlerindeki rol model olan peygambere benzedikleri sürece, bu ideale yaklaşacaklardır. İslam medeniyetinin temel hareket noktasını nebevi modellik oluşturur (Öz, 2020:8). Öyleyse Müslümanca bir yaşayış sonucunda ortaya çıkacak İslam medeniyetinin temelleri Allah elçisinin prensipleri, sözleri, davranışlarıyla model alınıp hayata geçirilmesi ile atılabilir. Yaşadığı dönemi Asr-ı Saadete çeviren Hz. Peygamber, yaşadığı dönemi de Asr-ı Saadete çevirecektir.

Diyanet İşleri Başkanlığının yaptığı çalışmalarda amacı, toplumu din konusunda aydınlatma hizmeti sunmaktır. Bu noktadaki dayanağı ise Kur'an-ı Kerim ve sahih sünnete dayalı sağlam bilgidir. Kur'an ve sahih sünnete dayalı sağlam bilgiyi halka ulaştırmak için tercih ettiği yollardan biri de yaygın eğitim yapılan Kur'an kurslarıdır. Kur'an kurslarında verilen eğitimler için hazırlanmış olan "Dinim İslam Temel Bilgiler" kitabı da Kur'an-ı Kerim ve sahih sünnete, sahih bir siyer anlayışı ve anlatımına dayanmaktadır.

Elimizdeki bu kitap İtikat, ibadet, ahlak, siyer bölümlerini kapsayarak bu amaçla hazırlanan bir ders kitabıdır. Ders kitabı; öğrenme-öğretme sürecine ilişkin bütün etkinliklerin ilham kaynağı olması, yönlendirici rol üstlenmesiyle farklı konumda olan bir eğitim materyalidir. Kitabın içeriğindeki 4 ana bölüm birbirini tamamlar mahiyettedir. Birisinin eksik bırakılması sahih bir dini anlayış oluşmasına engel olabilir.

Kitabın siyer bölümü incelendiğinde, “Peygamberlik Öncesi Hz. Muhammed (s.a.v)” ünitesi ile başlamakta ve cahiliye dönemi Arap yarımadasına küçük bir ışık tutmaktadır. Niçin bir peygambere ihtiyaç vardır sorusuna sadece metinden yararlanarak cevap vermek zor olsa da ders kitabının başında ifade edildiği gibi bir rehberle beraber okunduğunda eksik bırakılan noktalar daha kolay anlamlandırılabilir. Yine ilk ünite “Kâbe Hakemliği” bir okuma parçası olarak okuyucuya sunulmakta fakat sonrasındaki etkinlikte sorulan sorularla Hz. Muhammed’in (s.a.v) Kâbe Hakemliği yapmasının çevresindeki insanları ne yönü ile rahatlattığı anlaşılmaktadır.

“Hz. Muhammed’in (s.a.v) Peygamberliği: Mekke Dönemi” nde yer alan “İlk Vahiy” konusu özet olarak sunulmuş, sunum esnasında ders kitabının hazırlanma amacına Hz. Muhammed’in (s.a.v) peygamberlikle görevlendirildiğini duyan Hz. Hatice’nin ilk tepkisi uygun olmuştur. Meal olarak olsa bile ilk vahiy olan Alak Sûresinin ilk 5 ayetinin kitapta yer alması faydalı olmuştur.

Kitabın siyer bölümünün diğer bir ünitesi olan “Hz. Muhammed’in (s.a.v) Peygamberliği; Medine Dönemi” ünitesinde “Hicret” konusu anlatımında Tevbe sûresi 40. ayetten faydalanılarak, özet bir anlatıma katkı sağlanmıştır. Hz. Peygamber’in Medine’deki ilk yılı birkaç sayfada özet olarak ele alınmıştır. İyi bir rehberle yapılacak okumalarda en iyi sonuç alınacaktır.

Siyer bölümünün son üniteleri ise Hz. Peygamber’den (s.a.v) Davranış Örnekleridir. Eş olarak, baba, dede olarak, komşu, akraba, arkadaş olarak ve eğitimci olarak Hz. Peygamber’in örneklik yönüne temas etmiştir. Anlatımlar kısa olsa da hadis-i şeriflerle desteklenmiştir. Örneğin, sayfa 396’da Hz. Peygamber namaz kılarken torunu Uame’yi omuzuna almasını zikredilmesi, komşuları ile ilişkileri anlatılırken “Allah’a ve ahiret gününe iman eden, komşusuna iyilik etsin” hadisinin yer alması Hz. Peygamber’i örnek almaya katkı sağlayan paylaşımlardır. (sy397)

Son bölüm olarak tasnif edildiği için kitabın son sayfalarında yer alan bu üniteler, ders kitabının amacına daha çok hizmet etmektedir. Son ünitenin, ders döneminin başında işlenmesi ya da diğer ünitelere özümşenerek ele alınmasının daha faydalı olacağı düşünülmektedir.

5. KİTABIN İÇERİK VE AMAÇ UYUMU BAKIMINDAN İNCELENMESİ

5.1. KİTABIN SİYER BÖLÜMÜNÜN İTİKADİ HUSUSLAR BAKIMINDAN İNCELENMESİ

Deizm yanlısı (Türk Dil Kurumu, t.y.)olan deist, tanrıyı ve evreni ilk yaratan olarak kabul edip sonrasında ise Tanrının evrene hiçbir müdahalesinin olmadığına inanan kişidir. Diyanet İslam Ansiklopedisi'ne göre ise; “tanrının varlığını ve her şeyin ilk sebebi olduğunu kabul etmekle birlikte akli temel alan bir tabi din anlayışına göre peygamberliğe şüphe ile yaklaşp ret eden bir felsefî görüştür.” (Erdem, 1994:109-111).

Elimizdeki kitap gerek muhtevası gerekse muhtevayı sunumu esnasında kullanmış olduğu ayet ve hadislerle, deizmin içinde barındırdığı şüpheciliğe kapı aralayan bir kitap değildir. Gençler ve yetişkinler için ders kitabı mahiyetinde olan bu kitap İslamî ilimlerin temelini oluşturan İtikat, ibadet, ahlak ve siyer bölümlerinden oluşmakta ve her bir bölüm birbiri ile bütünlük arz etmektedir. Araştırma konumuz olan Siyer başta olmak üzere kitabın muhtevası ve kullandığı kaynaklar itibari ile deist bir inanışa sebep olacak bir şey barındırmamaktadır. Buna örnek olarak Hz. Peygamber'in Medine'ye hicretinin anlatıldığı “Hz. Muhammed'in Peygamberliği: Medine Dönemi” ünitesinde yer alan Tevbe suresi 40. ayet meali ile “Eğer siz Ona yardım etmezseniz inkar edenler onu iki kişiden biri olarak Mekke'den çıkardıkları zaman, ona bizzat Allah yardım etmişti. Hani o arkadaşına, “üzülme, çünkü Allah bizimle beraberdir.” diyordu....” Ayeti, Hz. Peygamber'i tek başına bırakmayan, Hz. Peygamber'e yardım eden ve O'nunla beraber olan bir yaratıcıyı anlatarak deist bir tanrı anlayışına imkan vermemektedir. Yine aynı ünite de yer alan “Feth-i Mübîn” konusunda da Müslümanların pek çoğu Hudeybiye anlaşmasını kabule yanaşmadıkları ifade edildikten sonra Hudeybiye dönüş yolunda inen ayetlerin bunu apaçık bir zafer olarak gösterdiği ifade edilmiş ve kısa süre sonra yaşanan gelişmelerin bunu doğruladığına değinilmiştir.

5.2.KİTABIN SİYER BÖLÜMÜNÜN HURAFELER BAKIMINDAN İNCELENMESİ

Hurafe, bunamak anlamına gelen “haref” kelimesinden türemiştir. “Akla ve gerçeğe aykırı düşen aldatici söz” demektir. Masal, efsane ve gerçek dışı kabul edildiği halde hoş giden nakil ve rivayetlerdir (Yel, 1998:381-382). Hurafe, bir kısım insanların ortaya attığı uğur, uğursuzluk; yarar veya zarar getireceğine inanılan davranışlardır (Yıldırım ve Kahraman, 2020:471-489). Dinin aslında olmayan, sonradan dine sokulan, toplum tarafından dini inanç, ibadet gibi benimsenen söz ve davranışlardır (Candan, 2010:360).

İslam dinine göre ise dinin aslı olan Kur'an ve sünnete dayanmayan uydurulmuş masallar, hurafe olarak değerlendirilir (Hançerlioğlu, 1984:168). İlahi dinlerdeki ilkelerden kaymalar genellikle sahih dini metinlere, değerlere, kaynağa ilgisiz kalındığı dönemlerde ortaya çıkmakta ve ilahi dindeki inanç, ibadet ve davranışın yerini toplumdaki eski inanış ve davranışlar ya da başka bir dindeki değer ve ameller almaktadır (Yıldırım ve Kahraman, 2020:471-489). Hurafe mantıki bir dayanağı olmayıp gerçek hayatla bir bağı olmayan inanç ve davranışlar, iyilik ya da kötülük getireceğine inanılan kuvvetler için kullanılır. Hurafe kavramı medeniyetin ilerleyişi ile inanç biçimlerinin farklılaşması sonucunda meydana çıkar (Yel, 1998:381-382).

Siyer ilminin iki ana kaynağı Kur'an ve sünnettir. Kitaptaki konular ve konuların anlatıldığı metinlerden “Güvenilir Muhammed (s.a.v)” konusunun anlatımında Onun güzel özellikleri sıralanmış ve “Sen elbette yüce bir ahlak üzeresin” (el- Kalem 4/68) ayeti ile anlatım desteklenmiştir. Aynı şekilde feth-i mübîn konusunda Hudeybiye antlaşmasının apaçık bir zafer olduğu anlatılırken Fetih suresi ilk ayetlerinden istifade edilmiş olduğu görülmektedir. İlgili anlatımlar ve diğer siyer konuları Kur'an ve sünnete aykırılık teşkil etmediği gibi, bu iki kaynağın farklı yorumlanmasına sebep olacak bir anlatım da göze çarpmamaktadır. Kitapta, bir hurafenin yaşatılmasına katkı sağlayacak bir anlatıma rastlanmamıştır. Diyanet İşleri Başkanlığı “Dinim İslam Temel Bilgiler” kitabının giriş bölümü olan “sunuş” bölümünde de dikkat çekildiği gibi “toplumun din konusundaki bilgilenme ihtiyacının hurafelerden uzak, sahih dini bilgiyle karşılanması için onları inanç, ibadet, ahlak ve siyer konularında aydınlatmayı amaç edinen” Diyanet İşleri Başkanlığı, bilimsel verileri de göz önüne alarak “Dinim İslam Temel Bilgiler” adlı eseri hazırlamıştır. Kitabın, hurafelerin yaşatılması ve topluma kötü örnek olması gibi bir sonuca yol açmadığı anlaşılmıştır.

5.3. KİTABIN SİYER BÖLÜMÜNDE YER ALMAYAN KONULARIN SEBEP OLABİLECEĞİ HUSUSLARIN İNCELENMESİ

“Dinim İslam Temel Bilgiler” kitabının siyer bölümü “Peygamberlik Öncesi Hz. Muhammed (s.a.v.)” ile başlayıp “Hz. Muhammed’in (s.a.v) Kişiliği ve Örnekliği ile Hz. Peygamber’den (s.a.v.) Davranış Örnekliği” konusu ile tamamlanmaktadır. Vehb b. Münebbih gibi siyer ravilerinin başını çektiği Ehl-i Kitap tarih telakkisine göre Hz. Muhammed (s.a.v) tarihi’l enbiyanın son halkası ve bütünün bir parçasıdır (Öz, 2006:117). Klasik dönem siyer yazıcılığına göre de Hz.Muhammed (s.a.v.) peygamberler zincirinin son halkasıdır. Bundan dolayı geleneksel dönem siyer yazıcılığı

H. Adem ile başlatılır. “Dinim İslam Temel Bilgiler” kitabı ise H. Muhammed’in (s.a.v) Peygamberliğinden önce Mekke ile başlamış, Arapların inanç, yaşayış ve kültürlerine değinerek konuya giriş yapılmıştır. Böyle bir anlatım, kitap sadece bir siyer kitabı olarak hazırlanmadığı, kitabın içeriğinde itikat, ibadet, ahlak konularına da yer verildiği için hacminin gereksiz yere genişlemesine sebep olabileceği endişesi ile kaçınılmıştır.

H. Peygamber’in hayatını anlatan, siyer yazıcılığı örnekleri olan başka kaynaklarda okumaya alıştığımız pekçok mucize örneğine bu kitapta temas edilmediğini görüyoruz. Örneğin, H. Peygamber’in alnındaki nur, doğumu esnasında vuku bulan olağanüstülükler gibi konular temas edilmeden geçilmiştir. “Bir peygamberden doğumundan itibaren mucize göstermesi beklenir” diyerek Muhammed Hamidullah, bu tarz rivayetlerin beklenti sonucunda oluştuğunu söyler (Azimli, 2013:70). Kitapta H. Muhammed’in (s.a.v) çocukluğu anlatılırken süt anneye verilmesi konusuna, yaylanın bebek için daha faydalı olduğu yönü ile temas edilmiş, süt annenin bebeği almadan önceki eşeğinin durumu ile dönüş yolundaki durumu arasındaki farka değinilmemiştir.(sy 70) Yine süt annenin yanında geçen günlerde vuku bulduğuna dair rivayetlerin olduğu “Şakk-ı sadr” hadisesine ilgili kitabın siyer konularında yer verilmemiştir.Kitapta H. Muhammed’in (s.a.v) amcası ile beraber yaptığı yolculuklara ve “Rahip Bahira” olayına da değinilmemiştir. (sy 71) Rahip Bahira gibi bazı kaynaklarda yer verilen konuların anlatımı, H. Peygamber’in (s.av) çocukluk çağlarından beri kendisi bile fark etmeden mucize gösterdiği ve İslam’a dair bilgileri Rahip Bahira’dan öğrendiği şüphesi doğurmaktan başka bir işe yaramamaktadır. Bunun doğal sonucu olarak da okuyucunun zihninde soyut bir kavrama ait algıları bozacak ve farklı yorumlamalara yol açabilecek şeylerin oluşmasının önlenmiş olabileceği düşünülebilir.

Kitabın Siyer bölümünün ilk ünitesinde karşımıza çıkan bu örneklerle diğer ünitelerde de rastlıyoruz. “H. Muhammed’in peygamberliği: Mekke dönemi” ünitesinde de gerek “ilk vahyin gelişi ve Cebrail” (a.s) (sy 192-193) ile karşılaşmanın anlatımında gerekse “davet” dönemi (sy 194) konusunda, “isra ve miraç” (sy 201) olaylarının anlatımlarında ünitenin diğer konularında olduğu gibi sade, mucizelerden arınmış bir anlatımla konular anlatılmıştır.Kitabın üçüncü ünitesi Medine döneminde de hicret ile başlayan ünite konuları H. Peygamber’in (s.a.v) vefatı ile son bulmuştur. Kronolojik olarak, H. Peygamber’in (s.a.v) hayatının her anına değinilmiş fakat

anlatım esnasında okuyucu tarafından olağanüstü karşılanacak mucizevi anlatımlar tercih edilmemiştir. Bunun yerine, sade bir anlatımla Hz. Peygamber'in hayatı anlatılmıştır. Örnek olarak sayfa 285'te yer alan Hicret konusuna mağaranın girişinde olan güvercin yuvası ve örümcek ağına bir cümle ile değinilirken, Hz. Peygamber'in mağarada Hz. Ebubekir ile olan konuşmasına Tövbe suresi 40. ayet meali ile yer verilmiştir. Kitabın tamamında Hz. Peygamber'in beşer Rasul özelliğine vurgu yapılmıştır. Bunu sağlayabilmek için de özellikle abartıcı ve mucizevi anlatımlardan kaçınıldığı dikkat çekmektedir. Fakat bu sade anlatım tarzı çok dikkatle ayarlanmalıdır ki, anlatımın sadeliği bazen Hz. Peygamber'in Rasul olma özelliğini gereği gibi vurgulamaktan aciz kalmaktadır. Aşırı yüceltmekten sakınmak için tercih edilmeyen mucize anlatımlarında, özellikle Hz. Peygamber'in en büyük mucizesinin Kur'an olduğuna temas edilmelidir. Aynı şekilde Kur'an ve sahih hadislerle desteklenen mucize anlatımlarının Hz. Peygamber'in daha doğru tanınmasına katkı sağlamaktadır.

Siyer konularının son ünitelerinde ise; beşer ve resul olarak Hz. Peygamber'in (s.a.v) hayatının örneklik yönüne değinilmiştir. Peygamber Efendimizin ahlakı en son bölümde yer almaktadır. Ancak Onun güzel ahlakına dair örneklerin az sayıda olması dikkat çekmektedir. Bazı konuların anlatılmaması, Kur'an temelli peygamber algısına katkı sağlar mahiyettedir.

5.4. KİTABIN SİYER BÖLÜMÜNÜN OKUYUCU ÜZERİNDEKİ ETKİLERİNİN İNCELENMESİ

“Dinim İslam Temel Bilgiler” itikat, ibadet, ahlak, siyer konularını içeren bir ders kitabıdır. Bu ders kitabının hedefi, toplumu din konusunda hurafelerden arınmış, sahih bilgiye ulaştıracak bir kaynak olmaktır. Kitabın girişinde yer alan sunuş bölümünde ifade edildiği gibi kitap ile arzulanan, ders kitaplarındaki hazır bilgi kalıplarını ezberlemek değil, araştıran, başka kaynaklardan da beslenip hayatları ile irtibat kuran öğrenciler yetiştirmektir. Bu durum, “Bu Kitaptan Nasıl Faydalanalım?” bölümünde açıkça ifade edilmiştir. Buna göre, Kur'an kursu öğreticisi, öğrencisine rehberlik edecek ve öğrencinin alt yapısına göre hayatta kullanabileceği bilgiler edinmesinde yardımcı olacaktır (DİB, ty.). Diyanet İşleri Başkanlığı eğitim hizmetlerinin amaçlarından biri de Siyer öğretimidir. Siyer öğretimi amacını ise, öğrencilerin Hz. Peygamber'in örnek hayatını öğrenip, kendi hayatlarına değerler üretmelerini sağlamak olarak açıklanmıştır. Buradan yola çıkarak kitabın hedefinin Hz. Peygamber'in hayatından örnekler çıkarıp öğretici ve öğrencinin hayatlarına katkı

sağlamak olduğunu anlaşılmaktadır. Kitapta, Resulullah'ın hayatı anlatıldıktan sonra “Hz. Muhammed'in (s.a.v) Kişiliği ve Örnekliliği” ile “Hz. Peygamber'den (s.a.v) Davranış Örnekleri” ünitelerinde Onun hayatının örneklik yönüne ağırlık verildiğini görülmektedir. Davranış örneklerinin kitabın en sonunda yer alması ve verilen misallerin azlığı, amacı gerçekleştirmek için bir dezavantaj olsa da konu başlıkları, konuların anlatımı ve seçilen örneklerin güzelliği bu amaca hizmet etmekte ve kitabın bu bölümü ile okuyucunun dikkati Hz. Peygamber'in örnek hayatına çekilmektedir.

5.5. KİTABIN SİYER BÖLÜMÜNÜN HEDEF KİTLEYE UYGUNLUĞUNUN İNCELENMESİ

Diyanet İşleri Başkanlığı yaygın din eğitimi kapsamında eğitimler verilmektedir. Bunlar hafızlık eğitimleri, 4-6 yaş Kur'an-ı Kerim ve dini bilgiler eğitimleri ve halkın büyük çoğunluğunun ihtiyacına cevap vermek amacıyla “ihtiyaç odaklı” kurslarda verilen Kur'an-ı Kerim ve dini bilgiler eğitimleri olarak özetlenebilir. Diyanet İşleri Başkanlığı ihtiyaç odaklı kurslarda ders kitabı olarak kullanılması amacıyla “Dinim İslam Temel Bilgiler” kitabını hazırlatmıştır. Diyanet İşleri başkanlığı, hayat boyu öğrenme ve öğrenmeyi öğrenme, evrensel yaklaşımları ile hizmet vermekte; kurslara devam eden öğrenci profili zaman, mekân, meslek/sektör, eğitim, yaş gibi faktörlere göre değişiklik gösterse de onların ihtiyaçlarına cevap vermeyi amaçlamaktadır. Kitabın kullanıldığı ihtiyaç odaklı Kur'an kurslarında öğretim programları geliştirilirken bireysel farklılıkları göz önünde bulunduran, öğrenci merkezli, öğrencinin ihtiyaçlarına cevap vermeyi amaçlayan programlar geliştirilmektedir (DİB, ty.). Kitabın ders kitabı olarak kullanıldığı ihtiyaç odaklı Kur'an kursları öğrenci kitlesinin ihtiyaçlarına cevap vermek için düzenlenmiştir. Yetişkinler için açılan ders programlarında ve gençler için açılan hafta sonu programlarında dini bilgiler dersleri için bu kitaplar kullanılmaktadır (DİB, ty.) Kur'an Kurslarında yaygın eğitime katılan öğrenciler okullardakinin tersine farklı özelliklere sahiptir. Farklı yaş ve eğitim düzeyine sahip kişiler Kur'an kurslarında eğitim görmektedir. Bu da eğitim- öğretim açısından zorluğa yol açmaktadır. Bu özelliklere sahip genç ve yetişkin öğrencilerin de ana ders kitabı “Dinim İslam Temel Bilgiler” kitabıdır. Birbirinden bu kadar farklı özelliklere sahip öğrencilerin her biri için ders kitabı hazırlamak oldukça zordur. Diyanet İşleri Başkanlığı ise 2005 yılında kabul ettiği yeni eğitim anlayışına göre ders kitabına bağımlı bir eğitim istememektedir. Yerine ders kitabından ve başka kaynaklardan da faydalanan, bilgilerini kullanıp yeni bilgiler üretebilen ve öğrendiklerini hayata geçirebilen insanlar yetiştirmeyi

hedeflemektedir. Bu yüzden temel düzeyde hazırlanan bu kitap temel alınarak kitap okuyucusu farklı kaynaklara da yönelebilir. İlgili kitap, her konunun temel birimlerine işaret etmekte, bilgi yığını olmanın tersine öğrencinin kitabı kullanarak yeni bilgilere ulaşacağı bir vasıta hükmündedir.

6. KATILIMCI GÖRÜŞLERİNE İLİŞKİN BULGULAR

Araştırmanın bu bölümünde katılımcıların görüşlerine dair bulgulara yer verilmiştir. Katılımcılara toplam 19 adet soru sorulmuştur. 1-16. sorulardan alınan cevaplar Kur'an-ı Kerim temelli, aşırı yüceltmeci ve indirgemeci temaları altında incelenmiştir. 17-19. sorularda ise Hz. Peygamberin örneklik yönü ile ilgili görüşler alınmıştır. Katılımcı görüşlerine ilişkin bulgular bölümü oluşturulurken öncelikle soru kökü yazılmış, elde edilen görüşler temalar ışığında değerlendirilmiş ve ardından görüşleri destekleyen dolaysız alıntılara yer verilmiştir.

Soru 1: “Dinim İslam Temel Bilgiler” kitabında yer alan Siyer ünitelerinin girişlerinde bulunan Yunus Emre’ye ait olan dörtlükler, Hz. Peygamber’i nasıl tasvir etmektedir?

Araştırma konusu kitap, ders kitabı olduğu için ünitelere ayrılmış ve her ünite başı Aşık Yunus’un “Canım Arzular Seni” şiirinden dörtlüklerle başlamıştır. Katılımcılar, bu dörtlükleri okuduklarında kendilerinde nasıl bir peygamber algısı olduğunu cevaplamışlardır. Az sayıda katılımcı dörtlüklerin aşırı yüceltme ifade ettiğini söylemiş, katılımcıların büyük çoğunluğu ise ünite başlarında yer alan dörtlüklerin Kur'an-ı Kerim temeline uygun olduğunu ifade etmişlerdir. Aşık Yunus dörtlüklerinde indirgemeci bir peygamber algısı hissedilen olmamıştır. Aşağıda bazı katılımcıların görüşlerine yer verilmiştir:

Aşık Yunus dörtlüklerinde aşırı yüceltme olduğunu ifade eden Katılımcı 2, dörtlüklerde hissedilen aşk ve sevgiyi aşırı yüceltme olarak değerlendirmiş ve şöyle demiştir: “Peygambere aşk, özlem, aşırı yüceltme var. Belki kitapta olmayabilirdi. Peygamber aşkını az bile yansıtmış ama burada aşırı yüceltme içermiş.” Katılımcı 8 ise, “Sanki peygamber efendimiz hiç ulaşamazmış gibi. Biz ne yaparsak yapalım ona ulaşamayacakmışız gibi” ifadelerle dörtlüklerin ulaşamayacak bir peygamber tasavvuru oluşturduğunu belirtmiştir. Katılımcı 14 ise “Sevgiye dayalı peygamber anlayışı var bunları gördüm. Geçmişte kalmış, çok sevmiş. Kendince yüceltici sebepleri

var ama bize yansıyan çok bir tarafı yok. Şu anda günümüze hitap eden tarafı yok.” diyerek Aşık Yunus’un sevgisinin aşırı yüceltmeye sebep olduğunu belirtmiştir.

Aşık Yunus dörtlüklerinin Kur’an-ı Kerim temeline uygun olduğunu söyleyen Katılımcı 15 ise “Ben bu dörtlüklerde tamamen aşk gördüğüm için, ben burada Allah Rasulü’ne olan aşırı özlem aşırı sevgi görüyorum ama bu aşırı yüceltme değil. Çünkü bizim Onu sevmemiz gerekiyor. Onu sevmesek zaten iman etmiş olmayacağımız için, Kur’an temelli olduğunu düşünüyorum dörtlüklerin” ifadesi ile dörtlüklerde yer alan sevginin aşırı yüceltmeden kaynaklanmadığını, Allah’a imanın ve itaatin bir gereği olduğunu belirtmiştir. Öte yandan Katılımcı 1 ise “Peygamber tasavvuru ile ilgili abartma ya da indirgeme görmedim. Peygamberimizi görme isteği var. Sadece hasret, sevgi belirtisi var. Aşırı bir yüceltme yok. Kur’an temelli tasavvura uygun olmuş oluyor.” ifadeleri ile dörtlüklerde aşırı yüceltme olmadığını fakat sevgi ve hasret barındırdığını, bunun da Kur’ani bakış açısına uygun olduğunu ifade etmiştir. Benzer şekilde, Katılımcı 3 “Dörtlüklerin kullanılması doğru bir peygamber tasavvuru oluşturmak için yeterli olmuştur. Bu kitap her kesime hitap eden bir kitap. Bu kitabı alan kişi hem peygamber algısı hem peygamberin ne olduğu hem peygamberin peygamberlik yönü hem de insani yönünü alabilir. Bu noktada bir anahtar gibi olur” diyerek dörtlüklerin kullanılmasının yerinde olduğunu belirtmiştir.

Katılımcıların da ifade ettikleri gibi Aşık Yunus’a dair dörtlükler, aşırı sevgi, muhabbet, hasret barındırmakla birlikte, katılımcıların ekseriyetine göre Kur’an temelli peygamber tasavvuru oluşmasına bir engel teşkil etmemektedir. Ünite başlarında yer alan dörtlükler, okuyucuyu zihnini toplayıp konuya hazır hale gelmesine katkı sağlamaktadır.

Soru 2: Peygamberlik öncesi Hz. Muhammed ünitesinde yer alan “Fil Olayı” nasıl tasvir edilmiştir?

Hz. Peygamber’in doğumundan önce Mekke’de vuku bulan ve Kur’an-ı Kerimde Fil suresinde anlatılan Fil olayının üniteye sunulduğu itibari ile okuyucuda nasıl bir peygamber algısı oluştuğu incelendiğinde katılımcıların büyük çoğunluğu Kur’an-Kerim temelli bir algı oluştuğunu beyan etmiştir. Az sayıda katılımcı, konuyu okuduktan sonra aşırı yüceltmeci bir algıya sahip olduklarını ya da kararsız kaldıklarını söylemişlerdir. Aşağıda bazı katılımcıların görüşlerine yer verilmiştir:

Katılımcı 9 *“Tam da dallandırıp bulandırmadan özet bilgilerle Kur’an-ı Kerimle uyum içinde”* bir anlatım olduğunu ifade etmiştir. Konunun oldukça sade anlatımından dolayı Katılımcı 5 *“Kur’an temelli diyelim. Aşırı yüceltmeci olduğunda belki sahih olmayan bilgiler yer alacak ya, ondan kesinlikle uzak durulmuş zaten. Onlardan tamamen uzak durulduğunda minicik de olsa bir detay verilmediğinde o da sığ ve kuru bir bilgi uyandırıyor. Şu anda bu bölüme Kur’ani diyebiliriz.”* diye ifade etmiştir. Anlatımın Kur’an temelli olduğunu, aşırı yüceltmeden kaçmak için fazla sade ve kuru bir anlatımın içine düşüldüğü konusunda uyarmıştır. Metinde geçen Fil suresi meali ve anlatımından dolayı Katılımcı 13 *“Burada da bizim hep Fil suresinin tefsirini okurken karşımıza çıkan öğelerin ana hat olduğunu gördüm. Ayet-i kerimelerin çizdiği hatlar. Aşırı bir abartma ya da indirgeme durumu görmedim. Sade bir dille özet bir şekilde anlatıldığını gördüm. Burada da gerek fil olayı özelinde gerekse peygamber efendimizin doğduğu ortam anlatılırken net ifadelere yer verilmiş ve yine pergelin ucu sağlam basıyor.”* diyerek soruyu cevaplamış metinde geçen ayet ve anlatımdan dolayı Kur’an-ı kerim temelli bir peygamber algısı oluştuğunu belirtmiştir. Benzer şekilde, Katılımcı 15 *“ben okudum fil suresini bu sorudan sonra. Oradaki son cümleler fil suresinin meali. O yüzden Kur’an temelli anlatmış.”* şeklinde cevap vermiştir.

Katılımcı 14 metinde geçen, fakat Kur’an-ı Kerimde bulunmayan Ebrehe, Yemen gibi kelimelerden dolayı anlatımın Kur’an temeline uygun olmadığını *“Kur’an Ebrehe’den bahsetmiyor. Sürüler halinde gelen kuşlar taşlar yağdırmaya başladı. Ordu döküldü ifadeleri film anlatır gibi. Kur’an’a uygun olmayan yüceltmeci anlatım var.”* diyerek metnin aşırı yüceltmeci peygamber algısına sebep olduğunu söylemiştir.

Katılımcı 8 ise *“Bence burada insani özellikleri vurgulamadan geçilmiş. Hem yüceltmeye çalışılmış ve insani özellikleri de vurgulanmamış. Bizim anlayacağımız şekilde anlatılmamış”* derken aynı zamanda da *“Fil suresinin meali falan var metinde. Kur’an-ı Kerim temeline ne çok uygun ne de uygun değil orta gibi”* diyerek; metni okuduktan sonra oluşan Peygamber algısı konusunda kararsız kaldığını vurgulamıştır.

Katılımcıların büyük çoğunluğu *“Fil olayının ve Hz. Peygamber’in nasıl bir ortamda doğdu?”* konularının anlatımı esnasında Fil suresi mealinin kullanılması ve bu olayın olduğu senenin bu isimle anılması gibi bilgileri içermesinin konunun anlatımında yer almasını uygun ve güzel bulmuştur. Ancak katılımcılar metnin Peygamber efendimizin doğumu öncesi Araplar hakkında yeterince bilgi vermediği ve Fil olayının sebebi, Ebrehe’nin neden Kabe’yi yıkmak amacı ile geldiği gibi bilgileri de ihtiva

etmediği için sade ve özet bir anlatım olduğunu ifade etmişler ve bu bilgileri edinmek için başka kaynaklardan yararlanmak gerektiğini belirtmişlerdir.

Soru 3: Peygamberlik Öncesi Hz. Muhammet ünitesinde; “Hz. Peygamber’in Doğumu, Çocukluk Yılları” konusunda gerek anlatım gerekse kullanılan görsel ile Hz. Peygamber’in doğduğu ortam ve zaman nasıl tasvir edilmektedir?

Hiz. Peygamber’in doğumu ve çocukluk yıllarına ait katılımcı görüşleri incelendiğinde katılımcıların büyük çoğunluğu Kur’an- Kerim temelli bir algı olduğunu beyan etmiştir. Az sayıda katılımcı, konuyu okuduktan sonra aşırı yüceltmeci ya da indirgemeci bir algıya sahip olduklarını söylemişlerdir. Aşağıda bazı katılımcıların görüşlerine yer verilmiştir:

Katılımcı 1 soru ile ilgili *“Buradaki anlatımda da aykırı bir şey yok. Abartı ya da basitleştirme yok.”* diyerek Kur’an temelli bir anlatım olduğunu ifade ederken *“tanımadığı bilmediği bir yerde bir çocuk diye bir ifade geçiyor. Onu anlayabilme, Onun yerine kendini koyabilme şeklinde hem duygusal bir bağ kurabilme şeklinde cümleler var. Anlayabiliyoruz. Biz onu peygamber olarak düşünüp anlatırken de bu şekilde anlatıyoruz. Ama insan olarak bir çocuğun o yaşta anasız babasız kalışı, bir çocuğun neler yaşayabileceğini düşündürmeye yönelik cümleler var.”* Bu şekilde bir anlatımın Kur’an temelli peygamber algısı oluşturmaya katkıda bulunacağını ifade etmiştir. Katılımcı 10 ise metnin aktarımında Kur’an-ı Kerim temelli bir peygamber algısı olduğunu ifade etmiş. Fakat *“yalnızca kullanılan görseller Peygamber efendimizi doğru tasvir etmeye yetmemiş.”* diyerek anlatımın Kur’an-ı Kerime uygun olduğunu fakat kullanılan görsellerdeki zayıflığa dikkat çekmiştir. Benzer şekilde, Katılımcı 11’de görselin zayıflığına dikkat çekerek *“görsel olarak zaten sadece bir tane görsel var. Görsel anlamda çok doyurucu bir kitap olmamış açıkçası. Anlatımda da Kur’an’a bağlı kalınmış. Ama gereği gibi anlatılmadığını düşünüyorum. Doğumu ve çocukluk yıllarını da. Hiç abartılmamış. Doğru bir şekilde anlatılmış. İnsani yönüne dikkat çekilmiş. Mucizevi yönleri falan işlenmemiş zaten. İhtilaflı konulara hiç girilmemiş zaten.”* diyerek metnin Kur’an-ı Kerim temelli bir peygamber algısı oluşturduğunu ifade etmiştir. Metnin Kur’an temelli olduğunu fakat görsel ve anlatımın çok yüzeysel olduğunu ifade etmiştir. Katılımcı 13 metinden çıkan algıyı şu sözlerle ifade etmiştir: *“Doğumu esnasında da fazla abartıldığını düşünmüyorum. Gene kaynaklık etme amacı güttüğü için abartma yolunu seçmemiş. Gördüm ki, birçok konuyu anlatırken peygamber efendimizin insani yönünü ön plana çıkararak, Onun insan değil peygamber*

olduğunu, üst kimliğinin insan olduğunu hep sezdirmeye çalışmış. Bence itidali elden bırakmamışlar mucize anlatma konusunda da. Çünkü zaten peygamber efendimizin uçurulmaya ihtiyacı yok.” diyerek Kur’an temelli anlayışa dikkat çekmiştir. Katılımcı 15 diğer katılımcılardan farklı bir noktaya temas etmiş ve konunun anlatımı esnasında faydalanılan Mehmet Akif’in dörtlüğü ile alakalı olarak *“özellikle Mehmet Akif’in bir şiiri, sırtlanlar yerdı kısmı özellikle. Bir nokta atışı gibi doğduğu çevre o kadar güzel anlatıyor ki cahiliye dönemini. Ben yeterli gördüm. Sonra çocukluğu, yetimliği, yalnız kalışı doğru ve insani bir tarzda anlatılmış. Annesinin öldüğü yapayalnız kaldığı olarak vurgular yapılmış. Aşırı yüceltme tasvirine rastlamadım.”* demiş ve metinde yer alan dörtlüğün peygamber efendimizin doğumu ve çocukluğu esnasındaki çevreyi anlatmak yeterli olduğunu ve anlatımın doğru bir peygamber algısı oluşturduğunun altını çizmiştir.

Konunun güzel anlatıldığını fakat görselin konuyu tasvir etmekten uzak olduğunu söyleyen Katılımcı 7 metinde geçen “bir bebek doğdu” “bir çocuk” gibi ifadelerin Peygamber efendimizi indirgemeci olarak tanıttığını *“Onunla ilgili herhangi bir meselede her halükarda konunun başında Peygamber efendimiz, Aleyhisselam, Hz. Peygamber gibi hitapların kalbimizdeki yerini daha güzel tasvir ederdi.”* diye ifade ederek Hz. Peygamberin bebekliği ve çocukluğunun anlatımını indirgemeci olmasından duyduğu rahatsızlığı ifade etmiştir.

Katılımcı 4 kitabın bir ders kitabı olduğunu belirttikten sonra *“Hz. Peygamberin doğumu ve çocukluk yılları konuları işlenirken de anlatım ve görsel aynı ayardadır. Bu konuda son derece masum ve mahzun bir peygamber tasavvuru tasviri dikkatimi çekmekte. Bu duygu yoğunluğunun biraz fazla olduğunu düşünüyorum. Dile getirirken aşırı ajitasyon kullanılmamalı. Ona acımak bize düşmez. Biraz daha ölçülü olunabilirdi.”* deyip anlatımın aşırı yüceltmeci bir peygamber algısı oluşturduğuna dikkat çekmiştir. Metnin anlatımında aşırı yüceltme olduğunu ifade eden Katılımcı 8 *“Bence abartıcı bir üslup var ama aynı zamanda engellenmiş de abartırken, engellemiş de oluyor zaten. Abartıyorsak zaten ulaşamaz yere koyuyoruz. Bizim ulaşmamız engelleniyorsa örnek alıp onun gibi yapamayız. Kitabın genel tasavvuru bu bence. Bize bir peygamber tasavvuru veriyor. Ama o peygamber çok yüce çok ulaşamaz. Ona nasıl ulaşip neler yapacağımızı bilmiyoruz.”* sözleriyle metnin aşırı yüceltme içerdiğini ve ulaşıp örnek alınamaz bir peygamber algısı oluşturduğunu ifade etmiştir.

Soru 4: Peygamberlik Öncesi Hz. Muhammet ünitesinde; “Hz. Peygamber’in katıldığı erdemliler cemiyeti ve ticaretler” konularının anlatımı esnasında Hz. Peygamber’in örnek alınabilecek hangi özelliklerine vurgu yapılmıştır?

Hz. Peygamber’in katıldığı erdemli cemiyeti ve ticaretlere ait katılımcı görüşleri incelendiğinde katılımcıların hepsi Kur’an-ı Kerim temelli bir algı oluştuğunu beyan etmiştir. Bütün katılımcılar Hz. Peygamber’in insani ve Kur’an temelli özelliklerine vurgu yapmışlardır. Aşağıda bazı katılımcıların görüşlerine yer verilmiştir:

Katılımcı 15 *“Mesela orda diyor ki, onun haksızlığa karşı sessiz kalmadığı mazlumların hakkını savunma erdemini gösterdiği özelliklerine vurgu yapılmış. Tam olduğu gibi. Hatta yine olsa yine erdemliler birliğine girerdim, diyerek dini bir şey aramayıp insanların haksızlıklar karşısında bir araya gelme eylemini güzel bir şekilde anlatmaya çalışıyor. Açıkçası bu vurguyu beğendim. İnsanların kazanması gereken duyguları vermiş diye düşünüyorum.”* diyerek anlatım esnasında Hz. Muhammed (s.a.v)’in mazlumun hakkını arayanlar safında olduğunun vurgusunu yaparak Kur’an-ı Kerim’e uygun bir anlatım olduğunu ifade etmiştir. Katılımcı 1’de Kur’an temelli Peygamber algısını dile getirmiştir. *“Onun buraya katılması bile toplumsal sorumluluk duygusu taşıdığını gösteriyor. Adalet tarafında olduğunu zulme karşı olduğunu böyle bir topluluğun içinde yer alması da peygamberin bu özelliklerine direk vurgu yapan bir şeydir. Erdemliler sözleşmesinin özelliği haklının yanında olmak, mazlumun yanında olmak, bunları kabul etmek böyle bir sözleşmede yer almak daha sonrasında da peygamberin aynı birlik kurulmuş olsaydı üye olurum, ifadesi onun toplumsal sorumluluk sahibi olduğunu ve adalet sahibi olduğunu doğrunun ve haklının yanında olduğunu zulme karşı olduğunu gösteriyor. Sosyal projelerde yer aldığına göstergesi. Burada daha peygamberlik de verilmeden önce peygamberin nasıl bir insan olduğunu gösteren bir anlatım erdemliler sözleşmesi.”* Katılımcı 7’de benzer görüşlere sahiptir. Hz. Muhammed’in erdemliler cemiyetine katılımı ile ilgili *“Erdemliler sözleşmesi konusunda Efendimizin yıllar sonra bile bu sözleşme hakkında övgü ile bahsedip kızıl tüylü deve sürüsünden daha kıymetli olduğunu ifade edişi manevi değerlerinin karşısında dünyevi menfaatleri hiçe saydığını gösteriyor bize.”* derken ticaretleri konusunda da *“Efendimiz Aleyhisselam’ın ticareti konusunda onun azimli itibar sahibi iyi ahlaklı olgun ve güvenilir bir tüccar olduğu vurgusu yapılmıştır. Bu özellikler biz ümmeti için örnek alınası özelliklerdendir.”* diyerek Hz. Muhammed (s.a.v)’in metinden çıkarılan örnek özelliklerini sıralamıştır.

Öte yandan, Katılımcı 13 Hz. Peygamber'in farklı insani özelliklerine dikkat çekmiştir. *"En çok güvenilir yönüne, erdemliler cemiyetine katılması da her zaman çıkar ilişkisine girmeden doğrunun yanında olduğunu söylüyor peygamber efendimizin. Gene böyle bir şey açılrsa oraya katılıp destek vereceğini söylüyor peygamber efendimiz. Çünkü bu evrensel. Erdemli olmak, evrensel"* Katılımcı 12 ise Hz. Peygamber'in erdemliler cemiyetine girmesi ile alakalı *"çok güzel bir konu gerçekten. Erdemliler birliğinde genç yaşta bile nefsanî arzulara düşmeyip de bu tarz yardımseverlik peşinde koşmak çok güzel. Bunu anlattığımız zaman gençlere de çok güzel örnek oluyor. Peygamber efendimizin halkın hep kanayan yaralarını düşündüğünü gösteriyor. Ve bu şekilde enerjimizi böyle güzel faaliyetlere akıtmamızı sağlıyor. Bu yönde düşünmemiz sağlıyor. Gençlere bu yönde çok güzel bir örnek oluyor."* derken yaptığı ticaretlerle ilgili ise şöyle yorumda bulunmuştur. *"Peygamberimizin ticaretinde günümüzdeki esnaf olgusu değil de ahlakını güvenilirliğini vurguluyoruz. Bence bir ev hanımına bile örnek olabilecek düzeyde ahlaki yönü çok güzel bilgiler var bu bölümde. Peygamberimizin o ticaret ahlakı, hepimizin hayatının her aşamasında bulunması gereken doğruluk ve dürüstlük göstergesi."*

Soru 5: "Peygamberlik Öncesi Hz. Muhammet" ünitesinde "Kâbe Hakemliği" okuma parçası ve görselinde Hz. Peygamber tasavvuru nasıl ifade edilmiştir?

Hz. Peygamber'in "Kâbe Hakemliği" okuma parçasına ait katılımcı görüşleri incelendiğinde katılımcıların büyük çoğunluğu okuma parçasının Kur'an'ın tanıttığı Peygamber tasavvuruna uygun olduğunu ifade ederken az sayıda katılımcı yüceltmeci ya da indirgemeci olduğunu ifade etmişlerdir. Aşağıda bazı katılımcıların görüşlerine yer verilmiştir:

Katılımcı 1 bu konu ile ilgili görüşünü şöyle ifade etmiştir: *"evet hocam Kur'an'da anlatıldığı şekilde. Yani Kur'an'a uygun bir şekilde herkesin güvendiği, peygamberlik öncesinde bile insanların güvendiği bir insan. Hakem olarak tayin edilmesinde kimsenin itirazı olmamış. Herkes mutlu olmuş şekilde anlatılıyor. Güvenilir doğru olduğu, bulunduğu toplumda sözüne güvenildiği sevildiği gösteriliyor. Görsel olarak da uygun. Belki biraz daha belirgin olabilirdi çizim olarak. Daha kalabalık olabilirdi. Burada çizim bana basit geldi."* Katılımcı 4, Hz. Peygamber'in, peygamberlik öncesi yaptığı Kâbe hakemliğini Onun güvenilir olmasına, güzel ahlakına bağlayarak Kur'an temelli peygamber algısı oluşmasına katkı sağladığını şu sözlerle ifade etmiştir: *"Kâbe hakemliği konusundaki görselde Hz. peygamberin bu konudaki*

tutumuyla uzlaşamayan insanları uzlaştırdığını, bize anlatmaktadır. Kur'an-ı Kerim insanların toplumda kargaşa kaos çıkartmasını bozgunculuk olarak niteler ve toplumu uzlaştıran hal ve tavırları över. Peygamberde kendisinde bu ahlaki taşıyan örnek bir kişiliktir. Onun ahlaki Kur'an'dır her zaman yapıcı her zaman sağduyulu hareket ederek insanlığı yeniden inşa etmiştir.”. Katılımcı 6'da diğer katılımcılarla aynı doğrultuda “adil hüküm vereceğini herkese eşit davrandığını. Kur'an'ın tanıttığı peygamber tanımına uyuyor.” diye yorumlamıştır. Katılımcı 7 “Kâbe hakemliği konusunda peygamber (a.s)'ın peygamber olmadan önce bile güvenilir oluşu sebebiyle toplumda saygın bir konuma sahip olduğu anlaşılıyor. Anlatım gayet yerinde bir anlatım ne aşağılayıcı ne de abartılı bir anlatım yapılmış. Görsel yetişkinler için gerekli değil, ancak çocuklar açısından ilgi çekici olabilir.” olarak soru hakkında fikrini ifade etmiştir. Katılımcı 10; “Kur'an'ın anlattığı peygamber tasavvuruna uygun onun ismet sıfatını gösteriyor. Olayları nasıl çözdüğümü akıllı ve adil oluşunu güzel bir şekilde örneklemiş.” derken, Katılımcı 13 parçadan “evet bence çok uygun. Çünkü peygamber efendimiz; birleştirici, bütünleştirici bir peygamber” sonucunu çıkarmıştır.

Katılımcı 8 ise diğer katılımcılardan farklı olarak, metnin Hz. Peygamber'i aşırı yücelttiğini iddia etmiş ve “ama oradaki hikâyede mucizevi birisi geliyormuş gibi. Anlatımda sıkıntı var.” demiştir.

Katılımcı 14 ise, “bu olayda yüceltecek şekilde anlatmamış. Normal, insani şekilde anlatmış. Sıradan bir insan da yapabilirdi. Kur'anî bir yönü yok Kur'an ile hiçbir alakası yok bence. Resimde de Kâbe'nin önünde bir örtü var çocuk dergilerinden alınmış gibi.” şeklinde yorumlamış ve hem anlatımı hem de görseli sıradan bulmuştur. Metinde oluşan Peygamber algısını indirgemeci olarak ifade etmiştir.

Soru 6: “Hz. Muhammed'in Peygamberliği: Mekke Dönemi” ünitesinde yer alan “İlk Vahiy” konusu nasıl bir Peygamber tasavvuru oluşturmayı amaçlamıştır?

“İlk Vahiy” konusuna ait katılımcı görüşleri incelendiğinde katılımcıların çoğunluğu, Kur'an-ı Kerim temelli bir algı oluştuğunu beyan etmiştir. Az sayıda katılımcı indirgemeci bir algı var derken yüceltmeci peygamber algısı oluştuğunu söyleyen katılımcı olmamıştır. Aşağıda bazı katılımcıların görüşlerine yer verilmiştir:

Katılımcı 4 ise soru ile ilgili olarak “Hazreti Peygamber'e ilk vahyin gelişini anlatıldığı bölüm, bugün bizlere Hz. peygamberin o dönemdeki ruh hali hakkında da bilgi vermeye müsait bir görseldir. Onun iç aleminde ki arayışı ruhunu tezkiye etme

anlamındaki çekilişi gerçekten müstesna bir yerde gerçekleşmiştir.” şeklinde cevap vermiştir.

Katılımcı 12 *“İlk 5 ayetten yola çıkaracak da anlatmış. Gayet güzel. Kur’an temeline uygun olduğunu düşünüyorum. Görsel konusunda yine yetersiz bence. Kitabımızın boyutu biraz daha büyük olabilir ve resimleri biraz daha büyütebiliriz. Ayet ve hadisler var şemalarda. Onlar nokta atışı oluyor.”* diyerek ayet ve hadislerle güçlendirilmiş bir anlatımın Kur’an-ı Kerim temeline uygun olduğunu ifade etmiştir.

Katılımcı 13 konunun kendisinde Kur’an temelli bir algı oluşturduğunu ifade etmiştir. *“İlk vahiy de sanki normal bir olay gibi anlatılıyor. Burada yüceltmeci bir tavır görmedim. Ama artık ilk vahiyle beraber normal insanlardan farklı olduğu ortaya çıkıyor. Ama burada bende şöyle bir şey uyandırdı. Hira mağarası görseline baktığımız zaman yüce bir dağ. Hira mağarasını, mağarasından değil de tepesinden çekmişler. Orasının heybetli durmasının çok önemli olduğunu düşünüyorum. Bu resim bana çok yüce göründü. Ama bu çok yüceltmeci olduğu için değil. Kur’an merkezinden ayrılarak bir tasvir yapılmış değil. Ben yine burada da Kur’an merkezli olduğunu gördüm. Ne aşırı bir anlatım ne de indirgemeci bir anlatım gördüm.”*

Soru 7: ‘Hz. Muhammed’in Peygamberliği: Mekke Dönemi ünitesinde işlenen ‘Hz. Peygamber’in daveti, Hz. Ömer ve Hz. Hamza’nın Müslüman oluşları ve Habeşistan’a hicret’ konuları görseller nasıl bir Peygamber tasavvuru oluşturmaktadır?

Hz. Peygamber’in daveti, Hz. Ömer ve Hz. Hamza’nın Müslüman oluşları, Habeşistan’a hicret konularının üniteye sunuluşu itibari ile okuyucuda nasıl bir peygamber algısı oluştuğu incelendiğinde katılımcıların büyük çoğunluğu Kur’an-Kerim temelli bir algı oluştuğunu beyan etmiştir. Az sayıda katılımcı, konuyu okuduktan sonra indirgemeci bir algıya sahip olduklarını ya da kararsız kaldıklarını söylemişlerdir. Aşağıda bazı katılımcıların görüşlerine yer verilmiştir:

Katılımcı 2 *“Peygamberimiz Rabbimizin izni dahilinde hareket ediyor. Yapılan davranışlardan insani olarak çıkış yolu arıyor. Ben aşırılık görmedim. Kafasına göre de hareket etmiyor.”* ifadeleri ile konunun Kur’an-ı Kerim temelinde olduğunu ifade etmiştir. *“Kur’an temelli peygamber tasavvuruna katkı sağlıyor hocam. Burada ayetleri tek tek ele almışlar. Neredeyse 20’ye yakın ayet vermişler”* şeklinde yorumda bulunan Katılımcı 3 ünite konularının Kur’an merkezli bir peygamber tasavvuruna katkı sağladığını ifade etmiştir ve *“Bir insan buradaki ayet meal ve tefsirlerine baksa bence*

çözer.” ifadeleri ile yorumunu kuvvetlendirmiştir. Ayrıca Katılımcı 3 “*Diyanetin peygamber tasavvuru zaten Kur’an odaklı bir tasavvur. Ama başından beri dikkat ettiğim şey Peygamber efendimizin beşeriyet yönü alınmış bu kitapta. Vahiy yönü değil de beşeriyet yönü alınmış gibi geliyor bu kitapta. Bazı yerlerde normal bir insan gibi bakıyorsunuz. Bazı yerlerde ise, örnek alacağımız şey gibi. Diyanetin diğer yayınlarında da bu çizgisini beğeniyorum.*” diyerek Diyanet İşleri Başkanlığı yayınlarında oluşan Peygamber tasavvurunun Kur’an temelli olduğunu ifade etmiştir. Katılımcı 11 ‘da konunun sunumu ile Kur’an merkezli bir peygamber tasavvuru oluştuğunu “*Burada yine çok ayete değinilmemiş ama Kur’an’dan bağımsız da değil. Anlatım Kur’an ışığında. İndirgemeci ya da yüceltmeci bir şey yok. Yine Kur’an kaynaklı.*” şu sözlerle ifade etmiştir.

Konuların anlatım olarak Kur’an merkezli olduğunu fakat kullanılan görsellerdeki basitlikten ötürü görsellerin indirgemeci bir peygamber tasavvuru oluşturacağını düşünen katılımcılardan, Katılımcı 12 “*Konular anlatım olarak Kur’an-ı Kerim merkezli anlatıyor. Görsel de burada belli belirsiz bir resim var. Bunlar daha geniş anlatılabilir. Habeşistan’a hicret bölümü bence yeterli değil. Biraz daha bir şeyler koyulabilirdi. Daha açık anlatılabilirdi. Resim zaten İslam’ın ilk hicretini gösteren resim. Hicret resmi koyulabilir. Burada gerçekten hicret resmi çok zor seçiliyor.*”. Katılımcı 15 ise, “*Görsel olarak da Ta-ha suresi de olabilir. Hz. Ömer’in okuduğu ve onu Ömer yapan ayetler olabilirdi. Okuyucunun gözündeki canlanması açısından ayetlere yer verilebilirdi. Habeşistan’a hicrette de görseli beğendim. Güzel yansıtılmış. Ama biraz daha zenginleştirilebilirdi.*” diye belirterek ayet ve görsel yetersizliğine dikkat çekmiştir. Katılımcı 14 ise konuların aktarımında Kur’an merkezli bir peygamber algısı fark edememiş, anlatımdaki ve görsellerdeki eksiklik ve yetersizliklerden ötürü, kendisinde indirgemeci bir algı oluşmuştur. “*Peygamber efendimizin halkı İslam’a davet etmesini sanki düğün davetiyesi resmi ile anlamlandırmış. Bence uygun olmamış. Konu anlatımı ise hep isimler üzerinden gitmiş. Müslümanların çektiği sıkıntılar çok üzücü bir şekilde verilmiş. Peygamberimiz hangi konuda uyarmış. Eziyetler ayrıntılı anlatılmış. Ama peygamberimiz hangi konuya davet etmiş. Bununla ilgili net bir anlatım yok. Hz. Ömer’in Müslüman oluşu anlatılırken yolda eniştesini görmüş gibi olaylar anlatılırken Hz. Ömer hangi ayeti duymuş da Müslüman olmuş. Hangi ayet onu etkilemiş bu hiç yok. Hz. Hamza’nın Müslüman olma*

sebebi akraba hassasiyeti olarak gösterilmiş burada. Sanki kan bağı hassasiyetinden. Hangi düşünceyi kabullenmiş de Müslüman olmuş o yok.”

Soru 8: “Hz. Muhammed’in Peygamberliği: Mekke Dönemi” ünitesinde işlenen “Boykot, Hüzün yılı, Taif’e yolculuk, İsrâ ve Miraç” konuları anlatımında nasıl bir peygamber tasavvuru oluşturulmuştur?

Boykot, Hüzün Yılı, Taif’e yolculuk, İsrâ ve Mi’rac konularının üniteye sunulduğu itibari ile okuyucuda nasıl bir peygamber algısı oluştuğu incelendiğinde katılımcılar büyük çoğunlukla Kur’an-ı Kerim temelli bir peygamber algısı ile karşılaştıklarını ifade etmişlerdir. Aşağıda bazı katılımcıların görüşlerine yer verilmiştir:

Katılımcı12 *“Burada aşırı kaçma veya alçaltıcı bir anlatım yok. Kitapta Hz. Peygamber’i olması gerektiği gibi anlatıyor.”* derken Katılımcı 10 *“bu konular Kur’an-ı kerim bakış açısına uygun olarak işlenmiş. Ne fazla yüceltmeci ne de indirgemeci”* sözleriyle konuların Kur’an-ı Kerim perspektifinde anlatıldığını ifade etmişlerdir. Katılımcı 7 tüm üniteye anlatılan konuların Kur’an-ı kerim temelli olduğunu şu sözlerle ifade etmiştir. *“Mekke dönemi ünitesinde işlenen bu konular Kur’an-ı Kerim temelli bir anlatım oluşturmuş.”* Katılımcı 4 ‘de *“Bu indirgemeci bir yaklaşım değildir bir gerçektir o dönemde oradaki yaşantının seviyesi bu şekildeydi ve dolayısıyla Müslümanlar ve Peygamberimiz sıkıntılar içindeydi aşırı yüceltmeci bir yaklaşım yok. Öyle bir yaklaşım olsaydı bu sıkıntıların hiçbirini çekmezdi zaten Rabbi onu melekleriyle ikramlarıyla muhafaza ederdi.”* ifadeleri ile konuların indirgeme veya yüceltme ifade etmediğini Kur’an-ı Kerim temelinde olduğunu söylemiştir.

Kur’an -ı Kerim temelli peygamber algısının oluştuğunu ifade ettikten sonra Katılımcı 1 Peygamber efendimizi, konunun anlatımından sonra şu sözlerle anlatmıştır: *“Azimli bir peygamber kararlı peygamber, çektiği sıkıntılara rağmen davasından vazgeçmeyen peygamber anlatımı var.”* Katılımcı 7’de kitapta ifade edilen bölümden sonra kendisinde oluşan peygamber algısını şöyle özetlemiştir: *“Bu bölüm her türlü zorluğa karşı davasından ödün vermeyen sabırlı fedakâr bir peygamber tasavvuru oluşturuyor zihnimizde. Mücadelesi için her türlü zorluğa sabırla göğüs geren kendisine verilen elçilik görevini hakkıyla ifa eden bir peygamber tasavvuru var.”* Katılımcı 13 ise *“Bu bölümde Hz. peygamberin insani yönü çok güzel vurgulanmış. Ona vurgu yapılmış. Örnek alınacak insani yönü. O bize bir örnek. O yaşanılmayacak bir örnek değil. Mücadeleci, bunun yanında üzülen acılarını yaşayan, sürekli kayıplarla ağır*

imtihanlarla imtihan edilmiş bir peygamber görüyoruz burada.” Sözleriyle okuduğu metinden sonra kendisinde oluşan peygamber algısının Kur’an-ı Kerim temelli olduğunu ve bu algıyla oluşan güzel özellikleri sıralamıştır.

Aynı perspektifte olsa da Katılımcı 9 konuların anlatımı Kur’an temelli olsa da sunumun yavan olduğunu şu sözlerle ifade etmiştir: *“burada da yavan. Anlatım biraz daha güçlendirilebilir. Bir de güncelleştirilebilir.”* Katılımcı 8 ‘de aynı şekilde oluşan Peygamber algısını Kur’an temelli bulurken anlatımdaki sadelikten ötürü *“Hüzünleniyor ama aynı zamanda farklı şeyler de yapıyor. Bu anlatımda sanki o yıllarda Peygamber efendimiz üzölmüş. Sonra da dönmüş işine bakmış gibi anlatılıyor.”* diyerek anlatımın yetersizliğini ve kopukluğunu ifade etmişlerdir.

Soru 9: “Hz. Muhammed’in Peygamberliği: Mekke Dönemi” ünitesinde Yesriplilerle görüşme ve davet konularının anlatımında Hz. Peygamber’i nasıl tasvir etmiştir?

Hz. Peygamber’in Yesripliler ile yaptığı görüşme ve davet konusu itibari ile okuyucuya Hz. Peygamber’i nasıl tasvir ettiğı sorulduğunda, katılımcıların çoğunluğu Hz. Peygamber’i Kur’an’a uygun tanıtıldığını, oluşan Peygamber algısının ise aşırı yüceltme ve indirgeme içermediğini, Kur’an -ı Kerim temeline uygun olduğunu belirtmişlerdir. Az sayıda katılımcı ise indirgemeci peygamber algısı oluştuğunu ifade etmişti. Aşağıda katılımcılar tarafından şu şekilde cevaplar verilmiştir:

Katılımcı 5, okuma parçasındaki bazı ifadeleri uygun bulmuş ve Kur’an temelli peygamber algısı için bu tarz katkılara ihtiyaç olduğunu belirtmiştir. *“Dünya malına değer vermeyen şu sahabînin kefeni.... Nasıl feda etmiş kendini. Bırakıp Allah yoluna veriyor kendini. Okuma parçası bu. Konu anlatımlarında da böyle detaylara ihtiyaç var. Siyer haritasında da güzel olmuş. Daha fazla olabilirdi. Kavram haritaları olabilirdi. Ayrı ayrı farklı birkaç harita daha olabilirdi. İnsanlar şey ya, insanlar görsele önem veriyor. Biraz daha fazla olabilirdi bunlar.”*

Katılımcı 1 metne göre Peygamber Efendimizi: *“yılmayan, olumsuzluklarla karşılaşsa da yılmayan bir peygamber var. Neticesinde de 6 kişi de olsa hedefine ulaşmış bir peygamber var.”* diye tasvir etmiş ve kendisinde zorluklara karşı yılmayan bir peygamber algısı oluştuğunu ifade etmiştir. Katılımcı13 görsel ve metinleri incelediğinde kendisinde oluşan algıyı şöyle özetlemiştir. *“Bunlar peygamber efendimizin bakış açısını gösterdi bana. Yani bir mahallenin içinde tıklıp kalmamış. Peygamber efendimizin ileri görüşlölüğünü, İslam’ın buraya sığmayacağını İslam’ın*

evrensel olduğunu burada başlatmış. Yesriplilerle görüşme Peygamber efendimizin ileri görüşlülüğünü aslında İslam dininin evrensel olduğunu Arap yarımadasına sığmayacağını bir göstergesi.” “Yesripliler ile görüşürken burası peygamber efendimizin ileri görüşlülüğünün, liderliğinin gösterildiği bir adımdır. O küçük bir adım atmıştır belki ama bu adımda çok büyük hedefler gizlidir.” konunun anlatımı ve görsel Katılımcı 13’e İslam’ın evrenselliğini ve Peygamber Efendimiz’ in ileri görüşlülüğünü göstermiştir. Katılımcı 2 ise bölümle alakalı olarak verdiği cevapta Peygamber Efendimizi “insani çabasını öne sürerek, ben bu kabuğumdan çıkıp farklı mekanlara çıkmam lazım. Müslümanları bu halden kurtarmanın çarelerini insani olarak problem çözme odaklı olarak görüyorum peygamber efendimizi.” diye tasvir etmiş ve kendisinde insani çabası ile İslam daveti için çözüm arayan bir peygamber algısı oluştuğunu ifade etmiştir. Katılımcı1 “indirgemeci ve aşırı yüceltmeci bir durum yok.” derken, Katılımcı 6 “Aşırı yüceltme yok. Ama indirgeme derken herkesin anlayabileceği bir tarz kastediliyorsa, evet herkesin anlayabileceği bir tarzda anlatılmış.” sözleriyle bu durumu açıklamıştır. Aynı doğrultuda Katılımcı 10’da “İndirgemeci değil Hz. peygamber hakkında kötü bir şey anlatmıyor. Fazla da yüceltmiyor. Olması gerektiği gibi olmuş.” diyerek katkıda bulunmuştur.

Anlatımdaki ve görseldeki sadelikten dolayı konunun indirgemeci bir peygamber algısı oluşturduğunu iddia eden Katılımcı 7, iddiasını şu sözlerle ifade etmiştir: “Buradaki görsel basit indirgemeci bir tasvir oluşturmuştur. Anlatımı indirgemeci olarak ifade edemem ancak daha saygın bir anlatım olabilirdi.” Aynı fikirde olan Katılımcı 5 ise, “Hz. Peygamber davetini yayacağı yeni ortam arayışındaydı. Bu cümle benim sinirimi bozdu. Sanki sıradan bir insan misyonerlik yapıyormuş gibi davetini yayacağı yer arıyor. Sanki sıradan bir insanın kendine ait bir şeyi. Sıradan bir cümle yani. Çok sıradan. Olmamış yani.” sözleriyle, metinde geçen ifadelerdeki sıradanlığın oluşturduğu indirgemeci algıdan şikâyet etmiştir.

Soru 10: “Hz. Muhammed’in Peygamberliği: Medine Dönemi” ünitesinde; “Hicret” konularının anlatımı esnasında nasıl bir peygamber tasavvuru oluşturulmuştur?

Hz. Peygamber’in hicreti konusuna ait katılımcı görüşleri incelendiğinde katılımcıların büyük çoğunluğu Kur’an- Kerim temelli bir algı oluştuğunu beyan etmişler ve Hz. Peygamber’in metne göre Kur’an temelli özelliklerini ifade etmişlerdir. Az sayıda katılımcı ise üniteye aşırı yüceltmeci peygamber algısı bulunduğunu tespit etmiştir. Aşağıda bazı katılımcıların görüşlerine yer verilmiştir:

Katılımcı11 *“Burası da Kur’an-ı Kerim temelli bir anlatım var.”* diyerek konuyu Kur’an-ı Kerim temelli olarak ifade ederken, Katılımcı 16’da *“ben yine Kur’an-ı Kerim tarzına uygun olduğunu düşünüyorum. Orta tarzda bir anlatım var.”* diyerek buna katılmıştır. Katılımcı 12 ‘de bunu destekler mahiyette *“Yine Kur’an ön planda tutulmuş, anlatımda bir aşırılık söz konusu değil. Kur’an-ı Kerim temeline uygun olmuş.”* demiştir. Katılımcı 1 konuları okuduktan sonra kendisinde oluşan peygamber tasavvurunu, tedbir ve tevekkül terimleri ile ifade etmiştir ve *“İşini garantiye alan, Yesriplilerle görüşünce onlardan söz almış, ben bir peygamberim giderim Allah beni korur falan diye düşünmemiş. Tedbirini alıp Allaha tevekkül ederek, insanlardan bununla ilgili söz alarak, tedbirini alarak yola çıkan bir peygamber.”* demiştir. Katılımcı 4 ‘de konuda oluşan peygamber algısını benzer şekilde ifade etmiştir. *“Hicret yolculuğu esnasında da peygamberin hayatında Allah’ın yardımının yönlendirmesinin varlığı ve de fetânet feraset sahibi olması dikkat çekmekte, bu sayede yaptığı planlarla düşmanlarından zarar görmeden amacına ulaşmıştır.”* diyerek Hz. Peygamber’in feraset sahibi olarak hicret için gerekli adımları attığını anlatmıştır. Katılımcı 7 de, konuya göre peygamber efendimizi diğer katılımcılara benzer şekilde *“Teslimiyet sahibi tevekkül sahibi temkinli cesur ve emin”* tasvir etmiş; Katılımcı 10 ise *“peygamber bile olsa işlerinin plan ve program ile hareket edilmesine en güzel örnek olarak”* konuya göre Peygamber efendimiz’ i tasavvur etmiştir.

Katılımcıların büyük kısmı konuların Kur’an-ı Kerim temelli Peygamber algısı oluşturduğunu söylerken, Katılımcı 3, konunun anlatımını çok sade bulmuş, fakat Kur’an-ı Kerim temelli Peygamber tasavvuru oluşmasının sebebi olarak da *“Diyanet de halka hitap ettiği için orta yollu gitmiş, mucizeleri falan çok anlatmamış, çok da indirgememiş, o yüzden orta yollu. Bu da diyanet yayını. Kaynakları belli olan bir kitap. O yüzden çok dolambaçlı konulara girmemiş. Sade, olması gerekeni vermiş.”* şeklinde ifade etmiş ve Diyanet yayınlarından olan bu kitabın, Diyanet Yayını başka kitaplar gibi Kur’an-ı Kerim temelli olma sebebini açıklamıştır.

Katılımcı 14 ise *“normal insanın yapacağı şey burada aşırı yüceltilmiş. Kur’an’da böyle bir ayrıntı yok. Bu konunun anlatımında mucizelere çok yer vermiş.”* sözleriyle, anlatımda mucizelerden bahsedildiği için aşırı yüceltmeci peygamber algısı oluştuğunu iddia etmiştir.

Soru 11: “Hz. Muhammed’in Peygamberliği: Medine Dönemi” ünitesinde; “Bedir, Uhud, Hendek savaşları ve Hudeybiye Antlaşması”nın anlatımı ile nasıl bir Peygamber tasavvuru kazandırılmaya çalışılmıştır?

Hiz. Peygamber’in Medine dönemi savaşları, Hudeybiye anlaşmasına ait katılımcı görüşleri incelendiğinde katılımcıların hepsinin beyanına göre konu sonucunda oluşan peygamber algısı Kur’an-ı Kerim temellidir. Aşırılık ya da indirgemeci bir şey sezilmemiştir. Konunun anlatımında son Peygamber efendimizin örnek alınacak güzel özellikleri fark edilmiş ve okuyucuda Kur’an temelli olarak örnek alınacak bir peygamber algısı oluşturmuştur. Aşağıda bazı katılımcıların görüşlerine yer verilmiştir:

Katılımcı 13 *“Kur’an-ı Kerim temelli net ve objektif bir anlatım var burada da.”* diye açıklarken Katılımcı 11 *“yine Kur’an kaynaklı. Kur’an’dan bağımsız kalmamış. Peygamber efendimizin yaşadığı olaylar anlatılmış.”* şeklinde açıklamıştır. Katılımcı 10 da *“Kur’an’a aykırı bir durum yok. Aşırı yüceltmeci ya da indirgemeci de değil. Konu anlatımı olaraksa eksik.”* olarak ifade etmiştir. Diğer katılımcılar da benzer ifadeler kullanmakla beraber anlatımın sadeliğine ve eksikliğine vurgu yapan katılımcılar da olmuştur. Katılımcı8 *“Aslında aşırı yüceltme de yok. İndirgeme de yok. Sadece çok fazla sade. Hiçbir şey yok. Sadece savaşta ordu nerede kaç kişiyle oldu. Ne zaman oldu. Bunlardan ibaret bilgiler. Ezber bilgileri. Ezberleyerek geçebilirdi bunları.”* anlatımın sadeliğini ve eksikliğini bu sözlerle ifade etmiştir. Konuda oluşan peygamber algısı konusunda Katılımcı 1 aşırı yüceltme veya indirgeme olmadığını ifade ettikten sonra metinde oluşan Peygamber efendimize has özelliklere şu sözlerle dikkat çekmiştir: *“Peygamber tedbir aldıktan sonra dua etmesi, planını yapan ve tedbir alan, vahiy gelmeyen durumlarda insanlara danışarak hareket eden, komutan bir peygamber; istişare özelliği peygamberimizin vurgulanmış. Daha çok davranışına yönelik özellikleri anlatılıyor gibi. Sahabeye uygun görünmeyen şeyde görüş belirtmenin gerektiği ve buna peygamberin bir şey dememesi. Burada da örnek alınabilir bir peygamber”* ve Peygamber Efendimizin örneklik yönüne dikkati çekmiştir.

Katılımcı 2 de metne göre peygamber efendimizin benzer özelliklerine dikkat çekmiştir. Şöyle ki; *“Başarılı bir komutan nasıl hareket etmesi gerekiyorsa peygamberimiz öyle davranıyor. Kendi kafasına göre hareket etmeden ashabının fikirlerine saygı gösteren istişareye önem veren bir peygamber. Aşırı yüceltme falan yok.”* Katılımcı 4 ise, *“Bu bölümlerdeki Hz. peygamber tasvirinde sahabelerinin fikrini*

soran, onlarla istişare eden, kendi acıları sevinçleri varken dahi vazifesinden ödün vermeyen, sahabelerini gereken talimatlarla yönlendiren ve bu kurallara uyulması gerektiğini ısrarla söyleyen zaferin de bu şekilde elde edileceğini bildiren bir peygamber tasviri görüyoruz.” Katılımcı7 “Cesur basiretli istişare eden barışçı bir lider tasviri oluşturulmuştur.” derken, Katılımcı 6 da benzer özellikleri vurgulamıştır. “Askerleri ile birlikte planlı programlı, zamanında ve akıllı bir şekilde davranan, askerleri ile birlikte birebir savaşan, savaşlarda mümkün mertebe galip gelen, bir peygamber.”

Soru 12: “Hz. Muhammed’in Peygamberliği: Medine Dönemi” ünitesinde Feth-i Mübin ve İslam’a Davet Mektupları konularında nasıl bir Peygamber tasavvuru verilmeye çalışılmıştır?

Hz. Peygamber’in “Medine dönemi feth-i mübin, islama davet mektuplarına” ait katılımcı görüşleri incelendiğinde katılımcıların hepsi Kur’an-ı Kerim temelli bir algı oluştuğunu beyan etmiştir. Bütün katılımcılar Hz. Peygamber’in insani ve Kur’an temelli özelliklerine vurgu yapmışlardır. Katılımcılar, hiç durmayan sürekli çalışan, rehavete kapılmayan bir peygamber, davası uğrunda, sadece bulunduğu şehirle sınırlı kalmayan dünyaya yönelik hedefi olan bir peygamber algısı Kur’an-ı kerim temelli olarak oluştuğunu tespit etmişlerdir. Aşağıda bazı katılımcıların görüşlerine yer verilmiştir:

Katılımcı 7 burada oluşan peygamber algısını şu sözlerle ifade etmiştir. *“İtaâtkar Rabbine sonsuz iman ve güven sahibi davetçi bir peygamber tasavvuru oluşturulmuştur.”* Katılımcı 8 ise *“Hiç eğip bükmeden ya da yüceltip alçaltmadan, birebir aslına uygun anlatmış. Mektuplar direk verilmiş, bu da güzeldi.”* sözleriyle ifade etmiştir. Katılımcı 10 *“Kur’an bu anlaşmayı övüyor. Ve gelecek fetihlerin önünü açılacağını belirtiyor. Hz. Peygamber de itiraz etmeden imzalıyor. Kur’an tasavvuruna uygun bir anlatım olmuş.”* diyerek Kur’an temelli bir algıdan bahsetmiştir. Aynı doğrultuda Katılımcı 11 de *“Görsel olarak Kelime-i Tevhid var. Görseller zayıf olmakla beraber Yine Kur’an temelli bir anlatım var.”* diyerek aynı fikre katkıda bulunmuştur. Katılımcı 13 de *“Kur’an-ı Kerim temelli net ve objektif bir anlatım var burada da.”* Katılımcı 16 *“Mektuplarda İslam’a davet var. Burada bir aşırı yüceltmecilik veya indirgemecilik yok.”* ifadelerinde bulunarak konunun Kur’an temelli olduğunu vurgulamıştır. Katılımcı 16 Kur’an temelli peygamber tasavvurunu ise şu örnek ile ifade etmiştir: *“Allah’tan aldığı emirleri insanlara ulaştıran, insanlığı düşünen bir*

peygamber tasavvuru. Bu merhameti ön plana çıkarıyor burada” Katılımcı 13 de “Peygamberin gönderdiği davet mektuplarına baktığımızda kabul edilmeyen daha çok aslında. Bir tek Necaşi Müslüman oluyor. Ne kadar objektif. Objektif olması benim hoşuma gitti. Amaç, sadece davayı ulaştırmak. Allah Rasulü hedef de göstermiş olabilir.” sözleriyle Allah’tan aldığı görevi eksiksiz yapan, hedefi sadece tebliğ olan bir peygamber tasavvurunu göz önüne seriyor. Son olarak bölümden çıkarılan peygamber algısını Katılımcı 4 şöyle yorumlamıştır. “Bu bölümde Allah’ın emriyle antlaşmayı imzaladığı ifade edilmektedir. Bunun üzerine sahabeler de ona karşı çıkmaktan vazgeçmişlerdir. Peygamberimizin hayatında zaman zaman sahabelerinin karşısında rahatlıkla fikirlerini söylemesi oldukça yaygındır. İtirazlarda bulunması Hz. peygamberin onlara karşı ne kadar özgürlükçü hoşgörülü davrandığının bir göstergesidir.”

Soru 13: “Hz. Muhammed’in Peygamberliği: Medine Dönemi” ünitesinde kaza umresi, Mute savaşı, Mekke’nin fethi ve Tebük seferi anlatımları Hz. Peygamber’i doğru tasvir ediyor mu?

Hz. Peygamber’in Medine dönemi, kaza umresi, Mute savaşı, Tebük seferi üniteye sunulduğu itibari ile okuyucuda nasıl bir peygamber algısı oluştuğu incelendiğinde katılımcıların büyük çoğunluğu Kur’an- Kerim temelli bir algı oluştuğunu beyan etmiştir. Az sayıda katılımcı, konuyu değerlendirdikten sonra indirgemeci bir peygamber tasavvuru tespit etmiştir. Aşağıda bazı katılımcıların görüşlerine yer verilmiştir:

Oluşan peygamber tasavvurunu Kur’an temelli olarak ifade eden Katılımcı 10 “Kur’an temelli peygamber tasavvuru var. Ama bu tasavvurun oluşturulmasında da yeteri kadar ayet kullanılmamış eksik kalmış.” demiş. Katılımcı 6 ise, “Aşırı bir yüceltme olmamış. Her okuyucunun anlayabileceği şekilde anlatılan bir peygamber. Her okuyucun bu metni okuyunca anlayabileceği bir peygamber tasavvuru yapılmış.” Katılımcı 3 ise “Savaşların anlatımı güzel yani. Ne çok fazla abartı ne de çok fazla basite alıcı. Güzel yani.” diyerek bölümde anlatılan konuların Kur’an temelli bir algıya sebep olduğunu ifade etmişlerdir. Katılımcı 2, oluşan fikirleri özetler mahiyetteki şöyle söylemiştir ki; “Burada peygamberimiz olması gerektiği şekilde tasavvur etmiş. Yerine göre peygamberlik yönünü yerine göre insani yönünü öne çıkararak çok güzel götürmüş. Olması gerektiği şekilde, itidal içinde anlatmış. Uçuk kaçıkmış değil kitap. Kitabı çok güzel buluyorum.”

Katılımcı 14 “Burada sıradan bir insanın Mekke’ye ziyareti anlatılmış. Herhangi bir insanın Mekke ziyareti gibi. Mute savaşı anlatılırken komutan tayin etmesi dışında Peygamber efendimizin bir etkisi yok.” İfadeleri ile anlatımın sıradan bir insan, indirgemeci bir peygamber tasavvuru oluşturduğunu belirtmiştir. Aynı minvalde Katılımcı 9 “Yeterli olmadığını düşünüyorum. Tarih kitabı okuyor gibi oluyor, özellikle savaşlarda. O yüzden biraz daha siyer hissi verilmeli. Oradaki savaş özel bir savaştır. Yenmemiz yenilmemizin değeri öne çıkarılmalı. Hudeybiye anlaşmasına oturmanın değeri öne çıkarılmalı. Ensar muhacir kardeşliği daha öne çıkarılmalı. Hayatın anlatımı esnasında çok sade çok eksik. Can alıcı yerlere vurmuyor.” diyerek konunun ruhsuz bir tarih kitabı gibi anlatıldığını, bunun da indirgemeci peygamber algısına sebebiyet verdiğini ifade etmiştir. Konunun sadeliğinden ve eksikliğinden şikâyetle bulunan katılımcılardan Katılımcı 3 “Konu anlatımı güzel. Ama bence görsel eksik bu konularda.” özellikle görsellerin zayıflığından dem vurmuş daha güçlü görsellerin Kur’an temelli peygamber algısı oluşturmadaki faydaya dikkat çekmiştir. Katılımcı 1 “Çizim ise çok basit çizim. Burada Mekke’nin fethi, çağrı filmi gibi görüntüler alıp konabilirdi. Konu ile alakalı değil. Mekke yeniden konusu ile alaka kurulacak bir şey yok. İki adam sohbet ediyor görüntüsü var. Biraz daha zenginleştirilebilir” diyerek çizimleri zayıf bulduğunu ifade ederken, Tebük seferinin anlatımında “Burada Müslümanların hiçbir fedakarlıklardan kaçınmaması güzel vurgulanmış.” diyerek olumlu görüş de ifade edilmiştir.

Soru 14: “Hz. Muhammed’in Peygamberliği: Medine Dönemi” ünitesinde; “Veda haccı, Veda Hutbesi, Görev Tamamlanıyor” konuları, zihninizde Kur’an’ın tanıttığı peygamber algısına uygun mudur?

Hz. Peygamber’in Medine dönemi, Veda haccı ve hutbesi, görev tamamlanıyor konularının ünite sunuluşu itibarı ile okuyucuda nasıl bir peygamber algısı oluştuğu incelendiğinde katılımcıların büyük çoğunluğu Kur’an- Kerim temelli bir algı oluştuğunu beyan etmiştir. Konu anlatımı esnasında Veda Hutbesinin sunulması, Hz. Peygamber’in veda hutbesi esnasında görevini yaptığına dinleyicileri şahit tutması, onun peygamberlik görevini benimsemesini göstermesi açısından katılımcılar tarafından olumlu değerlendirilmiştir. Fakat Hz. Peygamber’in vefatı esnasında ve sonrasında ashabın tepkilerinin anlatılması arzu edilmiştir. Kur’an temeline uygun olan anlatım aşırı yüceltmeci ve indirgemeci bulunmamıştır. Aşağıda bazı katılımcıların görüşlerine yer verilmiştir

Katılımcı 16: *“Veda hacı ve veda hutbesi bütün hak ve hukukların nasıl olması gerektiği, sonunda şahit ol ya rab diye elini kaldırması, kesinlikle Kur’an-ı Kerim temelli olduğunu düşünüyorum. Ne aşırı yüceltmeci, ne de aşırı indirgemeci. Veda hutbesinin burada metin olarak yer almış olması bence çok güzel olmuş. Bilgilendirici olmuş.”* diye soruya cevap verirken, Katılımcı 10 *“Veda hacı ve veda hutbesi peygamberin görevini en güzel şekilde yaptığı, sanki dünyaya veda ediyor gibi köleliği kaldırıp faizi yasakladığı gibi vs. güzel bir şekilde dini tamamladığını anlatırken, insanları da şahit tutması görev bilinci olduğunu gösteriyor. Görev bilincini yoğun bir şekilde yaşıyor. Çünkü insanları da şahit tutuyor.”* sözleriyle konunun Kur’an temelli bir peygamber algısına sebep olduğunu belirtiyor. Katılımcı 8 ise indirgemeci veya aşırı yüceltmeci bir algı oluşmadığını şu sözlerle ifade etmiştir: *“Bence burada görevine çok sadık peygamber algısı oluşturulmuş. Görevine ne kadar sadık olan sonra da tamam işim bitti ben gidiyorum demeyen bir peygamber. Sonrası için de yön açan yol açan bir peygamber algısı var. Bunu az çok kitap başarabilmiş. En azından veda hutbesinin birebir verilmesi ve sonrasında namazlara Hz. Ebubekir’in kaldırmasını istemesi burada bir nebze de olsa peygamber efendimizin yol göstermesine vurgu yapılmış. Özellikle Şahit ol ya Rab! bölümleri bunu sağlamış.”* diyerek konuyu Kur’an perspektifinde tanımlamıştır. Konunun Kur’an temelli peygamber algısı oluşturmaya katkı sağladığını ifade eden Katılımcı 6 *“Kur’an-ı Kerim’in bahsettiği peygamberimize uygun olarak anlatılmış. Yalın bir dille. Çok fazla süslenmemiş. Çok fazla abartılmamış. Gayet güzel ve yalın bir dille anlatılmış. Bence güzel uygun yani. Veda hutbesi ise, bizlere miras bırakıyor.”* demiştir. Katılımcı 5 ise konuyu Kur’an temelli olarak değerlendirse de *“Siyer alanına bu kadar sade bir yazı yakışmıyor. Biz zaten kaynakların dışına çıkılsın demiyoruz. Sahih hadisler sahih gerçek teferruatlara yer verilebilirdi. Onlar gerçekten çok var.”* Sözleriyle konuların sade vurgulanmasını eleştirmiştir.

Hiz. Peygamber’in hayatta geçirdiği son anların anlatıldığı son konu olan “Görev Tamamlanıyor” konusu ile ilgili olarak Katılımcı 12 şunu ifade etmiştir: *“Görev tamamlanıyor. Kitapta sanki bir bebek gibi konunun başından sanki peygamber efendimizi büyüttüyormuşuz gibi oluyor. Konunun başından itibaren peygamberimiz büyüyor. Çocukluk, gençlik dönemleri, peygamberlik dönemi. Bu aşamaya gelince Peygamber efendimiz sanki ellerimizden kayıp gidiyor gibi. Burada da vurgulanması gereken noktalara kitabımız vurgu yapmış.”* diyerek konu anlatımının sade bile olsa

anlatmak isteneni verebildiğini ifade etmiştir. Katılımcı 13 de benzer ifadelerle konuyu değerlendirmiştir: *“Herkes İslam’ın da kuruyup gideceğini düşünüyordu. Ama Allah onu korudu. Arap yarımadasının kaderine uygun yok olacaklarını düşündüler. Ama Allah onu yeşerip büyümesini sağladı. Ve artık dünyanın 4 bir tarafına uzandı. İşte görevin tamamlanması böyle bir başarının sonucu. Atabildiği adımları attı Efendimiz. Gene Kur’an temelli. Ve diyanet yayını olması, olanı olduğu gibi ifade ederek aşırıya kaçmasını engellemiş. Böylece kitap bize bir peygamber ve İslam tasavvuru ortaya koymuş.”* Böylece ilgili konuyu Kur’an temelli peygamber algısı oluşturuyor şeklinde değerlendirmiştir.

Soru 15: “Hz. Muhammed’in Kişiliği ve Örnekliği” ünitesinde; “Hz. Peygamber’in insani yönü, peygamberlik yönü ve ahlaki yönü” nasıl bir tasavvur oluşturmaktadır?

Hz. Peygamber’in insani yönü, peygamberlik yönü, ahlaki yönü konularının üniteye sunuluşu itibari ile okuyucuda nasıl bir peygamber algısı oluştuğu incelendiğinde katılımcıların büyük çoğunluğu Kur’an- Kerim temelli bir algı oluştuğunu beyan etmiştir. Az sayıda katılımcı konu anlatımı esnasında aşırı yüceltmeci ve de indirgemeci algı tespit etmiştir. Aşağıda bazı katılımcıların görüşlerine yer verilmiştir:

Katılımcı 6 anlatımın Kur’an temelli peygamber algısı oluşturmaya yeterli olduğunu ifade etmiş ve *“Bizim örnek almamıza uygun bir tarzda anlatılmış. Güzel ahlakından bahsetmiş. Diğer insanlarla olan ilişkilerinden bahsetmiş. Hiçbir şekilde insanlar arasında ayırım yapmamış. Komşu ziyaretlerinden, güler yüzünden bahsetmiş. Gelen vahiyleri yayma işinde insanların tavırlarına karşı ne kadar sabırlı olduğundan bahsetmiş. Bıkmadan usanmadan bizlere anlatma konusunda devamlı anlatmasından bahsetmiş. Yalın bir dille anlatılmış ama konu olarak çok basite kaçılmamış. Kur’an-ı Kerim’e dayalı olarak örnek almamıza uygun olarak anlatılmış.”* demiştir. Katılımcı 1’de *“Ayrı başlıklar halinde yer alması güzel bence. Peygamber olarak nasıl bir peygamber, insan olarak nasıl bir insan? Peygamberliğin anlatıldığı yer, tebliğ görevi mesela davet, ümmetini iyiye doğruya davet, uyarıcı, küçük kelimeler halinde italik ayrı yazılmış. Bunların bu şekilde fark edilecek tarzda yazılması da güzel. Özet olarak Hz. Peygamber’in Kur’an-ı Kerim’de nasıl anlattığını gösteren örnekler. Bunların burada yer alması güzel. Zaten altta da etkinlikte var.”* konunun anlatımını ve sunumunu bu şekilde güzel bulmuş. Kur’an temelli olduğunu savunmuştur. Katılımcı 13 de konuların Kur’an temelli olduğunu şu sözlerle ifade etmiştir: *“Kur’an-ı Kerim merkezli ifade*

edildiğini düşünüyorum. İnsani, ahlaki ve peygamberlik yönünün bir insanda olması gerektiği gibi, böyle bir insan olmak için, peygamber olmak lazım demiyoruz. Bunu her insanın yapabileceğini söylüyor. Bu manada ayakları yere basan bir örneklik göstermiş. Üstün olmak zorunda değil. İnsandan sadece peygamberlik vasfı ile üstün. Ama insani yönüne baktığımız zaman çok ağır imtihanlar başına gelmiş.” Katılımcı 16 da Kur’an temelli peygamber algısı olduğunu söyleyerek “bu maddeler beni benden aldı. Tabi üstünde tek tek düşününce insanı etkileyen şeyler. Ben okudum buraları, indirgemeciliği eliyorum. Aşırı yüceltme ise Peygamber efendimizi istediğiniz kadar yüceltin onun olduğu zirveye ulaşamaz bizim yüceltmelerimiz. İnsani yönü peygamberlik yönünü okudum. Hz. Aişe annemiz zaten Onun ahlaki kuranı buyuruyor. Kitap vermesi gereken bilgiyi veriyor ama alan kişiye göre değişir. Ben yeterli olduğunu düşünüyorum.” demiştir.

Katılımcı 2, anlatımdan kaynaklı aşırı yüceltmeci bir peygamber algısı oluştuğunu ifade etmiştir. *“Biraz yüceltmeci durum var. Mesela Resulullah’ın bir günü dolayısı ile biraz aşırı anlatıma gidilmiş. Mesela her sabah namazdan sonra güneş doğuncaya kadar oturup beklerdi. İbadet ve taatle meşgul olurdu ifadesi biraz aşırı geldi bana. Çok insani gelmedi.”* diğer katılımcıların ise buna benzer bir yorumu olmamıştır.

Katılımcı 8, anlatımın Kur’an temelli peygamber algısı oluşturmak için yeterli olmadığını savunmuştur: *“Bence yeterli değildi. Peygamber efendimiz güvenilirli diyor ama ne kadar güvenilir olduğunu bir örnekle söylemiyor bize. Ne kadar güvenilir olduğunu anlatmıyor bize. Nasıl güvenilir olduğunu anlatmıyor. Vefakardı...diyor ama ne kadar öyle olduğunu anlatmıyor. Genel olarak o özelliklerini sadece verip geçiyor. O özelliğin ne demek olduğunu Peygamber efendimizde hangi davranışlara yol açtığına kapı açtığı söylenmiyor.”* diyerek Kur’an temelli bir peygamber algısı oluşturmak için yetersiz olduğunu ifade etmiştir.

Soru 16: “Hz. Muhammed’in Kişiliği ve Örnekliği” ünitesinde; ibadetlerini yapması ya da ahlaki özellikleri itibarı ile nasıl bir tasavvur oluşturulmaktadır?

Hz. Peygamber’in ibadetlerini yapmasındaki örnekliği ve ahlaki özellikleri konularının üniteye sunulduğu itibarı ile okuyucuda nasıl bir peygamber algısı oluştuğu incelendiğinde katılımcıların büyük çoğunluğu Kur’an- Kerim temelli algı oluştuğunu beyan etmişlerdir. Bu katılımcılar anlatımın Hz. Peygamber’i örnek almaya yönlendirdiğini fakat konuların aktarımında ayet ve fiili sünnetlerin daha fazla

olmasının Hz. Peygamber'i örnek almak için daha etkili olacağını belirtmişlerdir. Az sayıda katılımcı ise konu anlatımı esnasında örnek almaya uygun bir anlatım olmayıp aşırı yüceltmeci ve indirgemeci peygamber algısı tespit etmiştir. Aşağıda bazı katılımcıların görüşlerine yer verilmiştir:

Katılımcı 6 ise konuların muhataba örnek olabilmesi konusunda “Genelde zaten sünnetlerini yapmaya çalışıyoruz. Birebir uygulamaya çalışıyoruz. En çok şey dikkatimi çekti. Korkutmak amaçlı da olsa çocuğuna yalan söylemenin haram olması dikkatimi çekti. Ben bunu bu kitaptan öğrendim. Ben bunu örnek aldım. Yani güzel tanıtılmış, güzel anlatılmış.” sözleriyle kitaptan örnek alınabileceğini ifade etmiştir. Katılımcı 10 ise muhatabın örnek alması için yeterli bulmuş ve bu soruya şöyle cevap vermiştir: *“Evet kişiliği hanımlarına davranışı ashabı ile ilişkileri anlatılmış. Her konuda örnek oluşu anlatılmış. Peygamber efendimiz örnek almamız gereken şahsiyet ve Kur'an'dan sonraki ikinci rehberimizdir. Yine de bazı eksiklikler var konuların anlatımı esnasında.”* Katılımcı 16 bu soruyla ilgili olarak *“Örnek almaya yeterli olmuş. Ama orada paragrafta bir şey var. Efendimiz kıyam esnasında o kadar ayakta dururmuş ki, ayakları şişermiş. Hangimizin ayakları şişiyor. İbadet esnasında mesela ben şöyle örnek alırım. Efendimizin ayağı şişiyorsa, bu 5 vakit namazın beni yormaması lazım. Gevşeklik göstermemem lazım. Bu şekilde örnek almamama vesile olur. Ben bu şekilde düşünüyorum. Ben her okuduğumda zaten yeni öğreniyormuşum gibi oluyor. Etkileniyorum.”* diyerek muhatabın örnek alması için uygun olduğunu ifade etmiştir.

Katılımcı 9 ise bu konuda *“Bu soruya kısmen diyebiliriz. Kitabın diğer bölümlerine bakarsak ciddi bir emek ve özet bir bilgi var. Kapsül bilgiler de var. Her yer aynı değil. İhtiyaç olan şeyler katılabilir.”* diye cevap vermiştir. Katılımcı 1’de *“ben ahlaki özelliklerinin anlatıldığı kısmı çok özet buldum. Güvenilirdi, cömertti deyip birer cümle ile açıklanması yerine Hz. peygamberin hayatından örnek ile vurgu yapılması daha kalıcı olabilirdi. Ahlakı özelliklerinizin anlatımını da basit ve kuru buldum. Örneklerle zenginleştirilebilirdi.”* derken *“peygamber efendimizin ibadetlerini yapmasındaki örnekliği yeterli gibi geliyor.”* diye ifade etmiş ve bu konuda örnekler vermiştir. Katılımcı 8 ise verilen örnekleri sayı ve içerik olarak yetersiz bulduğu için muhatabın örnek almasına katkı sağlamaya uygun olmadığını söylemiştir. *“Değil çok az ve yetersiz örnek verilmiş. En basitinden bence şu verilmeliydi. Ezan okunduğunda direk namaza dururmuş. Namaza verdiği önemi göstermek için bu hadis verilmeliydi. Aslında ibadete bizim ihtiyacımız olduğunu, imtihanlara karşı güçlenmemiz için ibadete*

ihtiyacımız var ama bu kitap ezber olduğu için bunu yansıtmıyor.” Katılımcı 5 de anlatılanları, muhatabın örnek almasına uygun bulmadığını şu sözlerle ifade etmiştir: “Tavsiye, örneklik babında değil de o böyle yaşıyordu. O bunu yapıyordu diyor. Ama biz ne kadarını yapalım. Tavsiye babında bir şey göremedim ben. Onu anlatmış uzaktan tavsiye eder gibi ama ümmetine tavsiye yönünden bir şey var mı? Yok. O yönde eksiklik hissettim ben isterdim ki okuyucuya uygun bir yönü olsun. Şöyleydi böyleydi diye anlatıyor ama ben nasıl örnek alacağım onu. Onun gibi tamamını mı yapayım. Örnek alınacak şekilde değil. Sadece onu anlatan cümleler var.”

Katılımcı 14 konu esnasında verilen örnekleri aşırı bulduğu için örnek almaya uygun olmadığını şu sözlerle ifade etmektedir: *“Peygamber efendimizin çok da örnek alınacak tarafı anlatılmamış. Peygamber günlerce oruç tuttuğunda Allah’ın kendisini doyurduğunu söylemiş. Yani örnek almaya uygun bir örnek yok burada.”*

Soru 17: Hz. Peygamberden davranış örnekleri ünitesinde Hz. Muhammet baba, dede, eş, akraba, komşu, arkadaş ve eğitimci olarak tanıtılırken kullanılanlar Hz. Peygamber’i doğru tanımak, örnek almak için yeterli midir?

Hz. Peygamber’in baba, dede, eş, akraba, eğitimci olarak tanıtıldığı üniteye sunuluşu itibari ile ortak görüşe göre, kullanılan ayet ve hadisler yeterli olmayıp daha fazla ayet ve sahih hadislerle ihtiyaç olduğunu belirtmişlerdir. Az sayıda katılımcı ise ilgili ünite anlatımının Hz. Peygamber’i örnek alabilmek için yeterli olduğunu ifade etmişlerdir. Aşağıda bazı katılımcıların görüşlerine yer verilmiştir:

Katılımcı 15 ise, kullanılan ayet, hadis, ifade ve görsellerin Peygamber Efendimizi doğru tanımak için yeterli olmadığını ifade ederken *“Yeterli değil, bunu madde madde vereceğine örneklendirerek verebilirdi. Bu örnekleri de daha belirgin bir şekilde tablo ve şemalarda kalın puntolarda dikkat çekebilirdi.”* demiş, fakat *“dede olarak Hz. Muhammed’e geldiğimizde etkinlik dikkat çekici olmuş. Bu güzel olmuş.”* diye konunun bir kısmında eksiklik tespit ederken bir kısmını ise yeterli bulmuştur. Katılımcı 11, konu anlatımını Peygamber efendimizi tanıyıp örnek almak için yeterli olsa da eksik bulmuş. Ayet ve hadislerle zenginleştirilmesi gerektiğini şu sözleriyle ifade etmiştir: *“Ayet ve hadis arıyorum yok ki ayet ve hadis. Sadece bir tane hadis alınmış. Onun dışında ayet yok. Baba olarak Hz. Muhammet bahsinde de ayet yok. Dede olarak Hz. Muhammet ünitesinde örnekler var. Onlar da bir nevi fiili sünnet oluyor. Akraba olarak komşu olarak Hz. Muhammet ünitelerinde birkaç tane var. Her*

ünitede yok ama araya biraz serpiştirmişler. Yeterli değil ama Kur'an kaynaklı tasavvur var. Daha zenginleştirilebilir örnekler." demiş ve İslam'ın iki temel kaynağından sünnet örnekleri ile konunun zenginleştirilmesi gerektiğini belirtmiştir. Katılımcı 8 ise, bu anlatım örneklik için yeterli mi sorusuna net bir şekilde olumsuz cevap vermiştir. *"Çok az örnek vardı. Yine özelliğini söylemiş geçmiş. Birkaç güzel örnek var ama daha geniş kapsamlı örneklerin olması gerekiyordu. Bir eğitim kitabı madem, daha çok eğitici örneklerin bulunması gerekiyor. 3 ünite peygamber efendimizin hayatının ezbere dayalı kısmı anlatılıp da örnek almaya yarayacak kısmının bu küçük üniteye sıkıştırılması öze inmemeye sebep oluyor. Ve de en sonda olması çok manidar. Bunları ezberleyin, bilmeseniz de olur der gibi."* diyerek anlatımın görsellerin ayet ve hadislerin örnek bir peygamber algısı için yeterli olmadığı kanaatinde olduğunu ifade etmiştir.

Katılımcı 12 ise Hz. Peygamber'den davranış örnekleri ünitesinin, Hz. Peygamberi örnek almak için yeterli olduğunu söylemiş ve şöyle demiştir: *"Eş konusunu, baba konusunu güzel bir şekilde ele almış. Madde madde ele almış. Güzel bence yeterli. Çok da dağıtmadan. Çok da anlatınca bir noktadan sonra dağılabiliyor. Bu noktalarda bir eksiklik görmüyorum. Yeterli olabilir"*. Katılımcı 16'nın ifadesine göre *"Örnek alınacak çok şey olduğunu düşünüyorum. Tezat bir durum yok. Tezat bir anlatış görmedim. Efendimizin ahlakını yanlış anlamamıza sebep olacak tezat bir cümleye rastlamadım."* Konuların anlatımını Peygamber Efendimizi doğru tanıyıp örnek almak için yeterli olduğunu ifade etmiştir.

Soru 18: Ders kitabının siyer konularının işlenişi sonrasında öğrencilerinizin/sizin Peygamberimizle ilgili duygularınızda ve davranışlarınızda ne gibi değişiklikler oldu?

Kitabın siyer üniteleri sonucunda, katılımcıların pek çoğuna göre davranış olarak hayatlarında olan en önemli değişimin Hz. Peygamber'i daha fazla düşünmeye ve Onun gibi olabilme isteğine katkı sağlamasıdır. Bunun yanında kitabın Hz. Peygamber'i örnek almaya herhangi bir katkısının olmadığını ifade eden az sayıda katılımcı da olmuştur. Siyer ünitelerinin, katılımcıların Hz. Peygamber ile ilgili duygu ve davranışlarında ne gibi bir değişikliğe sebep olduğunun yöneltildiği soruya katılımcılar aşağıdaki şekilde cevap vermişlerdir.

Siyer konularının Hz. Peygamber'e sevgi ve muhabbeti arttırdığını savunan Katılımcı 16 aynı zamanda siyer derslerinden sabır ve hoşgörüyü öğrendiğini şu sözlerle ifade etmiştir: *"Ona yönelik zaten var olan muhabbetim daha da çok arttı. Ben çok*

sabırsız bir insanım kendimi bu konuda çok eleştiriyorum. Gerçekten o kadar sabırlı ve hoşgörülü peygamberin sabırsız bir ümmeti nasıl oluyorum. Davranışlarımda biraz daha olaylara karşı hoş görülü sabırlı olmaya gayret ediyorum.” Katılımcı 13 ise, “Özellikle duygusal bazda insanımızı çok etkiliyor. Bizim insani yönünü dinlemeyi çok ihtiyacımız var. Mesela peygamber efendimizin hanımlarını biz tek tek anlatmalıyız. Kadınlar peygamber efendimizin aile hayatını dinlemek, öğrenmekten çok mutlu oluyorlar. Öğrendiklerinde duygusal bağ kuruyorlar. Bunu da talep ediyorlar. O yüzden son kısım güzel olmuş. Peygamber efendimizi anlatıp tanımları. En faydalı, en öğretici en sonda en toparlayıcı bir bölüm olmuş.” demiş, fakat kitabın son ünitesi ile ilgili şöyle bir teklif de bulunmuştur: “Bence aralara serpilmesi daha iyi olur. Her konunun anlatımında peygamber efendimizin insani yönünü öğrenmemiz iyi olur” Katılımcı 1 “Örnek olarak yok gibi. Ama şöyle bir şey var. Zaten önemli olan geçmişi öğrenip zamanımızla kıyasladığımızda ona göre bir davranış sergilemek, zaten amacımız o. Daha fazla düşünmeye başladık. Biz daha çok peygamberlik yönüne vurgu yapıyoruz. Aslında kitabımız peygamberimizi örnek almak için farkındalık oluşturuyor. Örnek alınabilir bir peygamber anlayışı var. Fakat biraz daha zenginleştirilerek anlatılabilirdi.” Katılımcı 3 ise, siyer konularının işlenişi ile öğrenci ve öğretici olarak duygu ve düşüncelerimizde olan değişiklik var mı sorusuna “Daha önce de bahsettiğim öğrencimizin sadece Hz. Hatice’nin hayatını öğrenerek boşanmaktan vaz geçmesi. O kadın Hz. Hatice’nin hayatı ile kendi eksiklerini görmüş. Hz. Hatice sayesinde anlattığın şeyler sayesinde ben boşanmaktan kurtuldum dedi. O, siyerin verdiği enerji. Peygamber efendimizin ve sahabe-i kiramın hayatlarını daha iyi bilsek ve onları yaşasak gerçekten de bizim hayatımızın yönü değişir. Bu örnek gördüğüm yaşadığım somut bir şey.” Katılımcı 5 “tanımayan biri için, efendimizin hayatını hiç bilmeyen birisi için tabi ki içine duygu katarak az önce bahsettiğimiz boşlukların dolmasını sağlayarak kendi gücümüz kadarıyla bir yardımcı kaynakla bunu hadis ve ayetle tamamladığımız zaman o zaman tesirli oluyor. Kitabın hakkını yemeyelim. İslam tarihi bilgisi peygamber efendimizin hayatı bilgisi zihninde bir yer ediyor. Duygusal anlamda da bir sorumluluk duygusu, layık olma duygusu, biraz daha çaba olma duygusu oluşturuyor. Ben bunu gördüm.” Katılımcı 6 “Mesela normalde de yapıyoruz ama komşu ilişkilerinde, hasta ziyaretlerinde bu tip şeylere daha çok önem vermem gerektiğini anladım. Sonra gideriz deyip geciktiriyoruz. Ama bunların yapılmaması gerektiğini anladım. En çok hasta ziyaretleri, komşu akraba ilişkilerinin önemli bir şey olduğunu kitabı okurken daha çok anladım. Bunun gibi daha birkaç şey var. İnsan her

okuduğunda farklı şeyler öğreniyor. Belki ikinci defa okusam daha farklı şeyler öğreneceğim. Hayatımda belki daha farklı şeyleri değiştireceğim.” sözleriyle kitabın siyer ünitesinin kendisine kattıklarını özetlemiştir.

Bunun yanında Katılımcı öğrenci 8 siyer ünitelerinde Hz. Peygamber’in çok yüce anlatıldığını ve nasıl örnek alınacağını anlatılmadığını ifade etmiştir. *“Çok az olurdu. Neden? Çünkü ben o peygambere ulaşamazdım. O kadar yüce ve kutlu ki, üstün özellikleri ile anlatılıyor ki. Ben bu peygamberi nasıl örnek almalıyım. Çok güvenilir ama ben nasıl güvenilir olacağım. Çok vefakar ama ben nasıl olacağım. Vefa, güvenmek, emanet ne demek bunlar sadece bir kavram olarak söylemiş geçmiş. O yüzden ben de çok değişiklik olmazdı.”* Katılımcı 9 ise Katılımcı 8’den farklı yönde *“birebir kitabı okuyunca değil de kitabı destek anlatımlarla kuvvetlendirirsek o noktaya ulaşıyor. Ama destekleme olmadan tek başına şu bölümü okuyun demek ya da kuru bir anlatımla konuyu anlatırsak burada öğrenciler uykuya dalabiliyor. Çünkü kitap tarih gibi geliyor. Peygamber efendimizin hayatını anlatmamız birebir uygulamaya geçmiyor.”* sözleriyle sadece kitabın Hz. Peygamber’in hayatını örnek almayı sağlayamadığını ifade etmiştir. Katılımcı 11 ‘de bu doğrultuda *“var olan peygamber tasavvurumun üzerine bu kitap çok bir şey katmadı. Efendimiz ile alakalı bir duygu değişikliği de yaratmadı bende. Yeterli değil. Biyografik tarzda o dönemi toplumsal olarak anlatan manevi anlamda derine inmeyen bir kitap. O yüzden örnek alma açısından zayıf bir kitap.”* diyerek kitabı, peygamber tasavvuru açısından kendisine bir katkı sağlamadığını ve Hz. Peygamber’in örnek alınmasına da bir katkı sağlamadığını belirtmiştir.

Soru 19: “Dinim İslam Temel Bilgiler” ders kitabı genel olarak nasıl bir Peygamber tasavvuru oluşturmaktadır?

“Dinim İslam Temel Bilgiler” ders kitabı genel olarak nasıl bir Peygamber tasavvuruna sebep olduğunun yöneltildiği soruya katılımcılar aşağıdaki şekilde cevap vermişlerdir:

Katılımcı 15 kitabı şu sözlerle değerlendirmiştir: *“Kitap Kur’an temelli olsa da çok bir şey katmıyor. Doğru anlatımda bulunsay da eksik anlatımda bulunuyor. Hayatımıza katması gereken değerler daha fazla olması gerekirken bu bilgilerin bize fayda sağlayacağı yok.”* demiş ve kitaptan daha fazla verim alabilmek için teklifte bulunmuştur. *“İlk etapta sireti sonra siyeri anlatılmış olsaydı, olaylardan çıkan*

kazanımlar verilmiş olsaydı çok büyük şeyler kazanabileceğimizden emindim.” Katılımcıların çok büyük kısmı kitabın Kur’an temelli peygamber tasavvuruna katkı sağladığını ifade etmişlerdir. Katılımcı 2 bunu “*Kur’an’ın vermiş olduğu gibi beşer ve Rasul yönüne dikkat çekerek vermiş. İkisi bir arada yer almış.*” sözleriyle ifade ederken, Katılımcı 6 ise, “*Örnek alınabilecek, davranışlarını hayatımızda uygulayabileceğimiz, çok aşırı yüceltilmiş değil, çok aşırı basit de anlatılmamış, ama hayatımızda benimseyip itaat edebileceğimiz bir peygamber olarak tasvir edilmiş.*” olarak ifade etmiştir. Katılımcı 7 ise “*Kitap genel olarak Kur’an-ı Kerim temelli bir peygamber tasavvur etmiştir. Güvenilir, sabırlı, temkinli, basiret sahibi, itaatkar bir kul, ailesi ile ilgili iyi bir eş, şefkatli bir baba, davasına sadık her türlü zorluğa göğüs geren bir peygamber tasavvuru var kitapta.*” sözleriyle kitabın oluşturduğu peygamber tasavvurunu özetlemiştir.

Katılımcı 5 siyer bölümü peygamber tasavvurunu Kur’an -ı Kerim temelli olarak ifade etse de siyer bölümü okurken hissettiği eksikliği şu sözleriyle ifade etmiştir: “*Kitabın sıradan cümlelerinin bir türlü derinleşememesi, ayetlerden ve hadislerden aldığı desteğin zayıf olması. Kitap, en kıymetli duygusunu vermiyor da yeryüzünde gelmiş geçmiş en kıymetlilerden biri duygusunu veriyor. İşte o sıkıntı. Biri geçti bu diyardan o da çok değerliydi duygusunu hissettiriyor. Genel olarak hissettirdiği duygu bu. Peygamber’e yetişemezsiniz duygusu verilmediği için aşırı yüceltme zaten yok, sizin onun gibi olmanıza gerek yok gibi. Aşırı indirgemecilik de yok. Ama Kur’an-ı Kerim bakış açısına da çok uygun değil. Çünkü Kur’an-ı Kerim onun hem beşer hem Rasul olduğunu hem de en güzel ahlaka sahip olduğunu sürekli vurguluyor. Kitap bu vurguyu vermiyor.*” ifadeleri ile belirttiğine göre siyer ünitelerinde ayet ve hadis kullanımı da sınırlı sayıda kaldığı ve Hz. Peygamber’in örnek alınmasını emreden ayeti kerimeler de bulunmadığı için Kur’an -ı Kerim temelli peygamber tasavvurunu da tam oluşturamıyor.

Katılımcı 11’de aynı noktadan sıkıntı duymuş ve şöyle belirtmiştir: “*Peygamber efendimizin Kur’an bağlamında nasıl bir insan olduğunu bize anlatan, Kur’an dışına çıkmayan, indirgemeci ya da yüceltmeci değil. Hatta yüceltmeci hiçbir tasvir yok. Onun sıra dışılığına vurgu yapılabilirdi. Bazı yerlerde biraz daha yüceltebilirdi. Peygamber efendimizin bu kadar sıradan tanıtılmasının biraz indirgemeciliğe düştüğünü düşünüyorum.*” diye belirterek kitaptaki anlatımın peygamber tasavvurunu da Kur’an merkezli olmaktan uzaklaştırdığını ve indirgemeciliğe sebep olduğunu iddia etmiştir.

Katılımcı 15 ise, kitabın eksik de olsa Kur'an temelli peygamber tasavvuru oluşturduğunu ifade etmiştir: *“Kur'an temelli bir peygamber oluşturuyor. Fakat Rasulullah'ın hayatımıza katmış olduğu şeyler bakımından eksik bir peygamber tasavvuru oluyor. Kitapta kullanılan ayetler genel itibari ile bu peygamber tasavvurunu oluşturmakta eksik. Okuyucu düz metinden ziyade yanlardaki tablolara bakıyor. Kitabın Mekke kısmı daha canlı anlatılırken Medine dönemi daha özensiz ve soluk anlatılmış.”* diyerek gördüğü eksiklikleri belirtmiştir. Katılımcı 16 ise kitabı şu şekilde özetlemiştir: *“yani bu kitap açıklayıcı bilgilendirici bir peygamberi anlamamız için yeterli bir kitap olmuş. Eksik arasak o kadar çok eksik çıkar ki, ama bunun sonu yok. Efendimizi anlatmaya hiçbir kitap sığmaz. O yüzden bana göre yeterli. Çünkü bunun sonu yok. Bu kitaplardan 10 tane yazılsa 10 tane daha eklenebilir. O yüzden bunun sonu olmadığını düşünerek yeterli olduğunu düşünüyorum.”*

Kitabın siyer konularının okurlara kattığı en önemli katkı, kitabın Hz. Peygamber'i örnek almayı zorlaştırmaması kolaylaştırmasıdır. Aşırı yüceltmeci bir peygamber algısının oluşmadığı kitap ile Hz. Peygamber örnek alınabilir, onun gibi yaşanılabilir ve tabi olunabilir bir peygamber algısı ile Kur'an-ı kerim temelli olarak anlatılmıştır. İndirgemeci bir algının da katılımcıların çoğuna göre tespit edilmediği kitapta örnek alınabilir insan peygamber algısı oluşturulma amacı güdülmüştür.

SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

“Dinim İslam Temel Bilgiler” kitabı, içinde temel dini bilgileri ihtiva eden bir ders kitabıdır. İnceleme sonucunda, Kitabın, Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından Eğitim Danışmanlığı ve Araştırmaları Merkezi’ne (EDAM) Kur’an kurslarında ders kitabı olarak okutulması maksadı ile hazırlatıldığı tespit edilmiştir. Kitabın içeriğinde üniteler halinde siyer konuları bulunduğu, siyer ünitelerinin Hz. Peygamber’in doğumu öncesi cahiliye döneminin özeti ile başlayıp Hz. Peygamber’in vefatı ile nihayete erdiği, son ünite olarak da Hz. Peygamber’in örnek bir beşer olmasına dair konulara yer verildiği belirlenmiştir. Kitaptaki siyer konuları, geleneksel siyer kaynakları ile çelişmediği gibi, Diyanet İşleri Başkanlığı yayınlarına ait diğer siyer kitapları ile de uyumludur. Kitap dil ve üslup açısından oldukça sade bulunmuştur. Ağdalı kelimelerden, uzun cümle ve paragraflardan uzak sade bir anlatım ile okuyucuya sunulmuştur. Kitapta muhtevanın yoğunlaşmasına sebep olacak ayrıntılardan ve özellikle peygamber algısının Kur’an temelli olmasını etkileyecek mucize ve abartı anlatımlardan uzak durulduğu anlaşılmıştır. Kitap konuları, siyer kaynaklarına ters düşmemekle beraber, kitapta anlatım esnasında alıntı, dipnot yoktur. Kitap bitiminde kaynakça bulunmaktadır. Fakat bu kaynakça, siyer konularına özel değildir. Konuların anlatımının yer aldığı metin, kendi içinde de diğer metinlerle de uyum içindedir. Kitapta dikkat çeken bir yazım yanlışı tespit edilmemiştir. İnceleme kitabı yetişkinlere hitap eden bir kitaptır. Kitapta bu sebeple fazla görsel bulunmamaktadır. Kitapta bulunan görsel öğeler için, canlı fontlar tercih edilmemiştir. Görsel öğeler silik, flu tarzdadır. Görsel öğeler anlattığı konularla uyumlu fakat eksiktir.

Kitap, siyerle hiç tanışmamış ya da az çok siyer bilgisi olan okuyucu için yeterli fakat daha önce farklı siyer okumalarında veya dinlemelerinde bulunmuş okuyucu için özet mahiyetinde bir kitaptır. Kitabın siyer konularında okuyucunun bilmediği kavramlar bulunmamakta ve bulunan kavramlar konu içinde açıklığa kavuşturulmaktadır. Kitapta okuyucu için müphem olan bir kavram yoktur. Kitapta, önemli bir uygunsuzluk tespit edilmemiştir. Kitap özet olarak Hz. Peygamber’in hayatını sade bir dille anlatmış ve aşırı abartıdan uzak bir anlatım seçmiştir.

“Dinim İslam Temel Bilgiler” kitabı Diyanet İşleri Başkanlığı için hazırlanıp okuyucuya sunulmuştur. Başkanlığın amacı, muhataba Kur’an-ı Kerim ve sahih sünnete dayanan doğru bilgiyi sunmaktır. Dinin amacı ise, Kur’an-ı Kerim ve Hz. Peygamber’in sünneti ve uygulamaları ile, insanı dünya ve ahiret saadetine ulaştırmaktır. İnceleme

kitabı bu doğrultuda hazırlanmıştır. Kitap, siyer konularının sunumu esnasında Kur'an-ı Kerim ve sahih sünnet temellini esas almıştır. Fakat sınırlı sayıda ayet ve hadis kullanmıştır. Konuların anlatımında daha fazla ayet ve sahih sünnetten yer verilmesi amaca ulaşmak için daha faydalı olacaktır. Görsel ve metin olarak siyer konularının okuyucuya sunulması aşırılık içermemektedir. Bundan dolayı, Tevhid ilkesini zedeleyecek bir sunum siyer konularında bulunmamaktadır. Siyer konuları üniteler halinde sıralanmaktadır. Son ünite Hz. Peygamber'in beşerî yönü, insan ilişkilerine yer vermektedir. Kitabın siyer konuları, din ve Diyanet'in amacı için uygun fakat yeterli değildir. Kitaptaki peygamber algısı Tevhid ilkesine uygun, vahiy alan beşer algısı oluşturmaktadır. Bunu oluşturmak için abartıya, fazla yüceltmeye yol açacak anlatım ve mucize anlatımlarından uzak durmaktadır. Sade ve özet bir sunum tercih etmiştir. Bu esnada Kur'an'ı Kerim ve sahih sünnetten yeterli derecede faydalanmadığı için amaca uygun fakat eksik kalmaktadır.

Kitabın siyer üniteleri anlatımı esnasında deist bir tanrı anlayışı oluşmamaktadır. Hz. Peygamber'in hayatı ve ahlakının anlatıldığı üniteler, âlemle ilişkisini devam ettiren Allah anlayışı ile yazılmıştır. Kitap, hurafe ve bidatlere yer vermemektedir. Buna sebep olacak anlatımdan uzak durmaktadır. Kitapta siyer konularının özet bir şekilde anlatıldığı tespit edilmiştir. Anlatım esnasında, dinin amacı ile ters düşecek ayrıntılara yer verilmemiştir. Bu şekilde olması, vahiy alan beşer algısı ile örtüşmekte ve Kur'an-ı kerim temelli bir peygamber algısı oluşmasına zemin hazırlamaktadır. İncelemeden çıkan bir netice olarak kitabın tarih öğretme amacı ile yazılmadığı İslam'ı sevdirmeye amacı ile hazırlandığı belirlenmiştir. Kitap yetişkinler için hazırlanmış, özet ve sade bir kitaptır.

İncelenen “Dinim İslam Temel Bilgiler” kitabının kapsadığı tüm konulara ilişkin katılımcılara 19 adet soru yöneltilmiştir. Sorulan tüm sorular indirgemeci peygamber algısı, aşırı yüceltmeci peygamber algısı ve Kur'an-ı Kerim temelli (vahiy alan beşer) peygamber algısı temaları çerçevesinde sorulmuştur. Katılımcılar sorulan her soruya bu temalarla ilişkili cevaplar vermişlerdir.

Hz. Peygamber'i sıradanlaştıran, vahiy alma özelliği dışında Kur'an'ın bize peygamberi tanıttığı tüm özellikleri Hz. Peygamber'den alarak onu basitleştiren bir anlayış demek olan indirgemeci peygamber algısı, Hz. Peygamber'i yaşadığı döneme hapseden, örnek alınacak hiçbir özelliğini bırakmayan bir anlayıştır.

Katılımcı görüşleri değerlendirildiğinde, katılımcıların büyük çoğunluğunun böyle bir anlayışa sahip olmadıkları ortaya çıkmıştır. Kitapta geçen ifadelerin yalınlığından, Peygamberim kelimesi yerine Hz. Muhammed (s.a.v) isminin kullanılmasından dolayı kitaptaki siyer yazıcılığının sahiplenme içermediğini, çok sade kaldığını ve bunun Hz. Peygamber'in mükemmelliğine gölge düşürdüğünü ifade eden katılımcılar da çıkmıştır. Hz. Peygamber'in hayatının anlatımında kullanılan "bir bebek doğdu" gibi ifadelerin Hz. Peygamber'i ifade etmekten aciz kaldığı, kullanılan görsellerin basitlik derecesine varan sadeliği katılımcıları rahatsız etmiştir. Buna indirgemeci peygamber algısı dememekle beraber fazla sade bulan katılımcılar olmuş ve Bundan duydukları rahatsızlığı ifade etmişlerdir.

İnsan basite indirgediğini örnek almaya gerek duymaz, bunun yanında aşırı yücelttiğini de örnek alamaz. Bu iki birbirine zıt peygamber algısı, Hz. Peygamber'i Müslümanın hayatının dışına çıkarmaktadır. İki tehlikeli kutuptan biri olan aşırı yüceltmeci peygamber algısını ölçmeye yönelik sorulara katılımcıların çok büyük kısmı kitapta aşırı yüceltmeci bir algı ile karşılaşmadıklarını ifade etmişlerdir. Bunun yanında kitabın aşırı sade ve özet olduğunu ve Hz. Peygamber'i aşırı yüceltmeyelim diye bir anlayışla yazıldığını, fakat aşırı yüceltmeyelim derken sıradanlaştırıldığını belirten katılımcılar olmuştur. Bu katılımcılara göre, bir kaynak Hz. Peygamber'i Allah'ın yücelttiği kadar yüceltmiyorsa orada sıradanlaşma, indirgeme vardır. Katılımcılardan sadece 1 tanesi Siyer üniteleri öncesinde yer alan Aşık Yunus dörtlüklerindeki aşırı sevgiyi, aşırı yüceltme olarak yorumlamıştır.

Katılımcılara yöneltilen sorulara verilen cevaplara göre, katılımcıların tamamına yakını, kitabın vahiy alan beşer peygamber algısı ile yazıldığını, okuyucunun zihninde Kur'an temelli peygamber algısı yerleşmesine katkı sağladığını ifade etmektedirler.

Katılımcıların büyük kısmının ifadelerine göre gerek konu anlatımlarında gerek kullanılan dörtlüklerde geçen aşırı muhabbet, Kur'an temellidir. Çünkü Kur'an-ı Kerim Hz. Peygamber'e sevgiyi emretmektedir. Metinler sade, aşırıya kaçmadan vahiy alan beşer algısı ile yazılmıştır. Fakat siyer ünitelerinde kullanılan Kur'an-ı Kerim ayetleri ve sahih hadisler yeterli sayıda değildir.

Katılımcıların tamamına yakını tarafından aşırı yüceltmenin ve indirgemenin olmadığı, Kur'an-ı Kerim temelli peygamber algısının ağır bastığı kitaptaki siyer konuları, Hz. Peygamber'i örnek alabilmek için yeterli değildir. Katılımcıların az bir kısmı, siyer konularını okuduktan sonra örnek aldığım durumlar oldu derken, katılımcıların çoğunluğu kitabın son siyer ünitesinin Hz. Peygamber'in örneklik yönüne vurgu yaptığını fakat bunun da kitabın sonunda yer alması ve örneklerin çok az olması sebebi ile örnek alabilmek için yeterli olmadığını ifade etmişlerdir.

Katılımcıların ifadelerine göre kitapta, Hz. Peygamber örnek alınabilecek şekilde anlatılmamaktadır. Kitapta Hz. Peygamber'in sözleri kullanılmakta fakat Hz. Peygamber'in nasıl yaşadığını gösteren fiili sünnetten yararlanılmamaktadır. Hz. Peygamber'in örnek alınabilmesi için fiili sünnetin daha çok öğrenilmesi ve kitapta daha çok yer almasına ihtiyaç vardır.

Siyer metinleri veya peygamber algıları ile ilgili çalışmalar incelendiğinde karşımıza üç algı tipi çıkmaktadır. Bunlar, aşırı yüceltmeci, indirgemeci ve vahiy alan peygamber algılarıdır. Peygamberin kul- peygamber olduğunu es geçip Tanrı seviyesine yükseltme veya sıradan insan konumuna indirgeme, siyer yazımında büyük sorun teşkil etmektedir. Aslında bunun ilacı Hz. Peygamber'in (s.a.v) siyer yazıcılığında kul peygamber olduğu vurgusunun Kur'an-ı Kerim temelli olarak oluşturulmasıdır. Hz. Peygamber'in (s.a.v) vefatından sonra İslam'a yeni giren Ehl-i kitap, Hint, Yunan kültürlerinin etkisi ile Hz. Peygamber (s.a.v) mitolojik bir karakter gibi algılanmış, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) beşer, kul olduğunu unutmuşçasına ona beşer üstü nitelikler atfedilmiş, bunun için de özellikle mucizelerden yararlanılmış ya da mucize oluşturulmuştur. Hz. Peygamber'in (s.a.v.) beşer üstü bir konuma yüceltilmesi onun insanlar tarafından örnek alınmasını, ona tabi olunmasını imkânsız hale getirmiştir. Oysa ki Kur'an'ın ifade ettiği gibi onda biz insanlar için en güzel örnek vardır. Aşırı yüceltmeci peygamber algısının karşısında gelişen Peygamber algısı ise indirgemeci bir algıdır ki, Allah'ın birliğini korumak için, Tanrı seviyesine yüceltilen bir peygamberi beşer seviyesine indirmeyi amaçlar. Fakat indirgemeci algı da Hz. Peygamber'deki Resul vasfını ortadan kaldırmaktadır. Bununla beraber Hz. Peygamber'i (s.a.v.) sadece haber getiren, mesaj ulaştıran bir görevli konumuna hapsederek yine zıt bir kutba itmektedir. Bu da yine Hz. Peygamber'in (s.a.v.) tabi olunacak en güzel örnek vasfını ortadan kaldırmaktadır.

Oysa ki iki uca itilen peygamber algısını mutedil bir noktaya getirmek mümkündür. Hz. Muhammed (s.a.v.) son peygamberdir. Rasuldür. İnsanüstü değil, üstün insandır ve insanlık için en güzel örnektir. Bu şekilde oluşan peygamber algısını sahabenin hayatında görmek mümkündür. Sahabe, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) her an yanında, hayatının her anına şahitlerdir. Ona saygı ve sevgileri doruk noktadadır. Bunu, “anam babam sana feda olsun” sözleriyle ifade etmişler, O'nun bir zerresine bile zarar gelmemesi için Hz. Peygamber'i (s.a.v.) her zaman kendilerine tercih etmişlerdir. Buna rağmen O'nu hiçbir zaman ilahlık mertebesine çıkarmamışlardır.

Vahiy alan beşer, kul peygamber algısında ise Hz. Muhammed (s.a.v.) bir beşerdir ki aynı diğer beşerler gibi yer, içer, uyur, gezer. Bir peygamberdir ki, en güzel ahlak sahibidir ve Allah son peygamber olarak O'nu seçmiştir. O üsve-i hasenedir. O'na iman etmek imanın şartıdır. O'na itaat Allah'a itaattir ve O'na itaat Allah'ın sevgisini kazandıracak bir ameldir. O Kur'an'ın ilk muhatabı, Kur'an'ın ilk uygulayıcısıdır. O ilahi vahyin mübelliğidir. O müjdeleyen ve uyarandır. Kur'an'ın Hz. Peygamber'e (s.a.v.) verdiği değer ve konum ile Hz. Peygamber'i (s.a.v.) tanımak, bir Müslümanda oluşması gereken peygamber algısıdır.

Araştırma problemini teşkil eden “Dinim İslam Temel Bilgiler” kitabı siyer bölümünde oluşan peygamber algısı ve Hz. Peygamber'i (s.a.v.) örnek almayı sağlıyor mu? sorularına cevap aramak için incelenmiştir. Konular, muhataplarına sorular yönlendirilerek tartışılmış ve yorumlanarak sonuca varılmıştır. İnceleme kitabı, konuların anlatımı, kullanılan görseller, konuların anlatımında tercih edilen ifade tarzı, bazı konuların anlatımı esnasında mucizevi anlatımdan uzak durulması, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) beşer oluşunu onu indirgemedi Kur'an'ın tanıttığı şekliyle anlatılması gibi sebeplerle, katılımcıların hepsine göre kitabın tamamından çıkarılan bir netice olarak indirgeme yoktur. Konuların, katılımcılar gözüyle incelenmesi sonucunda kitabın tamamından çıkarılacak bir sonuç itibari ile Hz. Peygamber aşırı yüceltmeci bir şekilde tanıtılmamaktadır. Katılımcılara göre anlatımın duygusallıktan uzak bir şekilde sade sunulması indirgemeci bir algıya sebep olmamakta Kur'an-ı kerim temeline uygun düşmektedir. Fakat Hz. Peygamber'in aşırıya kaçılmadan yüceltilmesi okur kitlesinin arzu ettiği bir şeydir.

Hz. Peygamber, Kul-Resul, vahiy alan-beşer olarak tanıtılmıştır. Kitap sonucunda okurda oluşan peygamber algısı Kur'an-ı Kerim temellidir ve örnek almayı teşvik eder mahiyettedir. Katılımcılardan bir kısmının ifadesine göre kitaptan çıkan

peygamber algısı DİB'nin diğer kitaplarındaki peygamber algısı ile örtüşmektedir. DİB, Kur'an-ı Kerim temelli sahih sünnet anlayışının mündemiç olduğu bir algı ile eğitim vermektedir. Bir siyer kitabının sahih rivayetlerle, ayet ve hadislerle desteklenmesi ve Hz. Peygamber'e (s.a.v.) muhabbet duygusunu da ihmal etmeyerek hazırlanmış olması okuyucu açısından faydalıdır. Anlatılan konuya uygun ve en can alıcı ayet ve hadislerin kullanılması Hz. Peygamber'i (s.a.v.) doğru tanıyıp örnek almakta katkı sağlamaktadır. Bir siyer kitabında dipnot ve kaynakçanın bulunması da okuyucunun kitaba ve kaynaklara olan güvenini sağlamakta ve ileri okumalar yapabilmesine zemin hazırlamaktadır.

Diyanet İşleri Başkanlığı'na bağlı Kur'an kurslarında kullanılan dini bilgiler kitaplarındaki siyer ünitelerinin ve Kur'an-ı Kerim eğitimlerinde okunup öğrenilecek ayet-i kerimelerin birbiri ile uyum içinde işlenmesi, aynı zamanda ayet-i kerimelerin nüzul zamanı ve yeri olan Siyer'in Kur'an-ı Kerim ile bütünlük içinde okunup öğrenilmesinin eğitim açısından daha faydalı olacaktır.

Araştırma bulgularından hareketle şu öneriler geliştirilmiştir:

- 1) Kur'an kurslarında okutulacak Siyer konusu işlenen ders kitapları belli kriterlere göre hazırlanmalıdır. Bu kriterler Diyanet İşleri Başkanlığı ve Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu tarafından ortak olarak belirlenmelidir.
- 2) Kur'an kurslarında okutulacak Siyer kitaplarının yazımında kullanılan dil ve üslup çok önemlidir. Kullanılan dil ile Hz. Peygamber'e hak ettiği değer verilebilmeli; aşırı Kur'an-ı Kerim esas alınarak yüceltmeye kaçılmamalıdır.
- 3) Ders kitabı olarak kullanılan siyer kitaplarında, Hz. Peygamber'i Kur'an-ı Kerim'in nasıl tanıttığına mutlaka dikkat çekilmelidir. Kitapta kullanılan ayet sayısı ve ayet mealleri yeterli olmalıdır. Hz. Peygamber'in hayatı, aynı zamanda ayetlerin nüzul mekanı ve zamanı olduğu için Hz. Peygamber'in hayatını anlatırken, o dönemde nazil olan ayetlere yer verilmelidir. Bu Hz. Peygamber'in kul ve Rasul olarak algılanmasına katkı sağlayacağı gibi Kur'an-ı Kerim'in doğru anlaşılıp doğru yaşanmasına da tesir edecektir.
- 4) Araştırma bulgularına göre bir siyer kitabında, Siyer ilmi ile aynı kaynaktan beslenen ve Hz. Peygamber'in sözleri, fiilleri, takrirleri olan hadislerden faydalanılmalıdır. Hz. Peygamber'in daha iyi tanınmasına ve örnek alınmasına katkı sağlayacak kavli, fiili, takrirî sünnetlerine sınırlı sayıda yer verilmemelidir. Hz. Peygamber'in nasıl yaşadığını

somut bir şekilde okuyucuya ifade edebilen fiilî sünnetler okuyucuya aktarılmalıdır. Siyer kitabında en sahih hadis kaynakları olan Kütüb-ü Sitte ve özellikle de Buharî ve Müslim hadislerinden çokça faydalanılmalıdır.

5) Araştırma bulgularında ifade edildiği gibi, bir kitabın dipnot ve kaynakçası çok önemlidir. Bu, okuyucunun okuduğu metne güvenine katkı sağlarken hem de okuyucunun daha ileri okumalar yapmasının önünü açar. Bu sebeple ders kitabı olarak hazırlanacak bir siyer kitabının da klasik kaynaklardan ve güvenilir kaynaklardan beslenmesi ve bunu okuyucu ile paylaşması gereklidir.

6) Araştırma bulgularına göre, bir ders kitabının öğretmen kılavuzuna sahip olması, öğrencinin zihninde eksik kalan ya da anlaşılamayan meselelerin çözümünde öğreticiye yol gösterecektir. Ders kitabına uyumlu hazırlanan bir öğretmen kitabı, öğreticiye kolaylık sağlayacaktır.

7) Araştırma sonuçlarına göre, bir ders kitabı olarak kullanılacak siyer kitabında, muhatap kitleye uygun görsel materyallerin kullanılması, Hz. Peygamber'in hayatının okuyucunun zihninde somutlaşmasına sebep olacaktır. Okuyucu kendisinden yüzlerce yıl önce yaşayan Hz. Peygamber'e kendisini zaman ve mekân olarak daha yakın hissedecektir. Bu manada özellikle harita ve fotoğraflardan yararlanılmalıdır.

8) Araştırmaya göre, Diyanet İşleri Başkanlığı Kur'an kurslarında yıllardan beri aynı kitap ders kitabı olarak okutulmaktadır. Aynı öğrencilerin birkaç sene üst üste kurslara gelmesi durumunda öğrenciye Hz. Peygamber'in hayatı daha da detaylandırılarak anlatılabilir. Eşleri ve aile hayatı, ashabı gibi farklı konuları da içine alan kitaplar okutulması, öğrenci için daha faydalı olacaktır. Bunun için Hz. Peygamber'in eşleri ya da ashabı ile münasebetleri gibi örneklerle yer verilerek kitabın güncel basımlarının hazırlanması Hz. Peygamber'i tanımakta daha etkili olacaktır.

KAYNAKÇA

- Acar-Çınar, H. (2020). Dinî Tutum ve Peygamber Tasavvuru Arasındaki İlişkiye Dair Mukayeseli Bir Araştırma: Ülkü İmam Hatip Lisesi Ve Mevlana Ortaokulu Örneği. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 7(13), 83-118.
- Akyürek, Y. (2019). VII. /XIII. Yüzyılda Siyer Yazıcılığı (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Apak, A. (2011). Siyere Kaynaklığı Açısından Kur'an'ın Değeri ve Önemi. *İstem*, (16), 9-18.
- Ay, M. (2008). Sufi Teolojinin Peygamberlik Algısı. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 49(1), 17-47.
- Aydın, M. (2019). Kur'an'da Peygamber Tasavvuru. *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 8(15), 35-60.
- Aydın, M. Ş. (Ed.). (2018). *Dinim İslam Temel Bilgiler*. Ankara: DİB Yayınları.
- Azimli, M. (2007, 20-22 Nisan). Olağanüstü Anlatımlar Arasında Hz. Peygamber'i Anlamak. *H. Muhammed ve Evrensel Mesajı Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, Türkiye, 55-61.
- Azimli, M. (2013). *Siyeri Farklı Okumak*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları.
- Bağcı, H. M. (2004). Ulaşılmaz Örnek Peygamber Tasavvurunun Tarihsel Teşekkülü. *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 19 (2004), 111-120.
- Bağcı, H. M. (2004, 29-30 Mayıs). Sünnet ve Hadislerin Anlaşılmasında Ehl-i Hadisin Beşerüstü Peygamber Tasavvurunun Etkisi. *Günümüzde Sünnetin Anlaşılması Sempozyumu Bildiri Kitabı*, Türkiye, 67-88.
- Bowen, G. (2009). Nitel Bir Araştırma Yöntemi Olarak Doküman Analizi. *Nitel Araştırma Dergisi*, 9(2), 27-40.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç-Çakmak, E., Akgün, Ö., Karadeniz, Ş., ve Demirel, F. (2023). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Demircan, A. (2019). *İslam Tarihi Kaynakları*. İstanbul: Mana Yayınları.
- Demircan, A. (2019). Sahih Bilgi Ekseninde Siyeri Öğrenmenin Önemi. *İçinde; İslam Düşüncesi Kılavuzu İçinde*, Ed: A. Koç, ss. 117-129. İstanbul: Ensar Neşriyat.
- Demircan, A. (2022). *Siyer*. İstanbul: Beyan Yayınları.
- Deruze, İ. (2021). *Kur'an'a Göre Hz. Muhammed'in Hayatı*. İstanbul: Yarın Yayınları.
- Diyanet İşleri Başkanlığı (t. y.). İhtiyaç odaklı kuran kursları öğretim programları <https://egitimhizmetleri.diyanet.gov.tr/Documents/%C4%B0htiya%C3%A7%20Odaklı%C4%B1%20Kur'an%20Kurslar%C4%B1%20%C3%96%C4%9Fretim%20Programlar%C4%B1%20-%202019.pdf> (Erişim Tarihi: 02. 12. 2022).
- Diyanet İşleri Başkanlığı (t. y.). Kur'an kursları uygulama esasları. <https://hukukmusavirligi.diyanet.gov.tr/Documents/2022-2023%20E%C4%9Fitim%20%C3%96%C4%9Fretim%20Y%C4%B1%C4%B1%20Kur'an%20Kurslar%C4%B1%20Uygulama%20Esaslar%C4%B1.pdf> (Erişim Tarihi: 02. 11. 2023).
- Diyanet İşleri Başkanlığı (t. y.). Diyanet işleri başkanlığı temel ilke ve hedefleri. <https://diyanet.gov.tr/tr-TR/Kurumsal/Detay//3/diyanet-isleri-baskanligi-temel-ilke-ve-hedefleri> (Erişim Tarihi: 02. 11. 2022).
- Durmuş, İ. (2012). *Üslup*. TDV İslâm Ansiklopedisi içinde. 42. Cilt. İSAM, İslam Araştırmaları Merkezi. <https://islamansiklopedisi.org.tr/ustup#1> (Erişim Tarihi: 12.10.2022).
- Eggen, P. & Kauchak, D. (2004). *Educational Psychology: Windows On Classrooms*. Upper Saddle River: Pearson Prentice Hall.

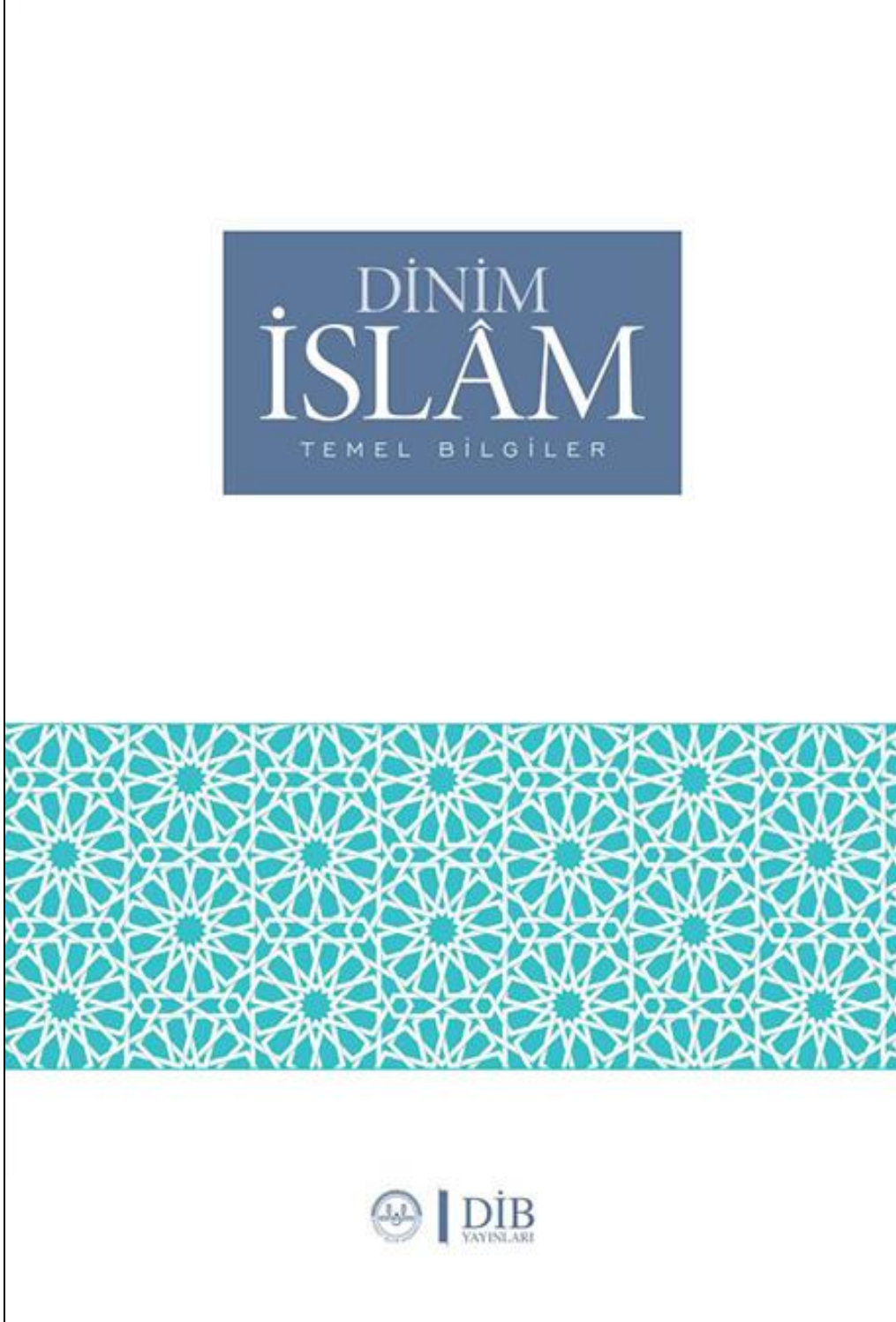
- Elmas, R. ve Pamuk, S. (2021). Öğretmen Adaylarının Kavram Yanılgılarının Üç Aşamalı Kavram Yanılgısı Testi İle Belirlenmesi. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 23(4), 1386-1403.
- Erdem, H. (1994). *Deizm*. TDV İslam Ansiklopedisi içinde.9. Cilt. İSAM, İslam Araştırmaları Merkezi. <http://islamansiklopedisi.org.tr/deizm> (Erişim Tarihi: 15.10.2022).
- Erşahin, S. (2017). *İslam Tarihini Anlama Kılavuzu*. Ankara: Otto Yayınları.
- Erul, B. (2003). Hz. Peygamber'in Risalet Öncesi Hayatına Farklı Bir Yaklaşım. *Diyanet İlmi Dergi, Özel Sayı*, 33-66.
- Eser, M. (2009). Eseri Günümüze Ulaşan İlk Siyer Müellifi İbn İshak'ın Güvenilirliği. *İstem*. (13), 261-280.
- Evkuran, M. (2014, 17-19 Ekim). Farklı Peygamber Tasavvurlarının Sebepleri.Hz. *Peygamber'in Nübüvvetinin Süresi ve Kapsamı Çalıştayı Bildiri Kitabı*, Gaziantep, 169-176.
- Fayda, M. (1992). *Belazuri*. TDV İslam Ansiklopedisi İçinde. 5.Cilt. İSAM, İslam Araştırmaları Merkezi. <http://islamansiklopedisi.org.tr/belazuri> (Erişim Tarihi: 09.08.2022).
- Fayda, M. (1999). *İbn Hişam*. TDV İslam Ansiklopedisi İçinde. 20.Cilt. İSAM, İslam Araştırmaları Merkezi. <http://islamansiklopedisi.org.tr/İbn-hişam>(Erişim Tarihi: 09.08.2022).
- Fayda, M. (1999). *İbn İshak*. TDV İslam Ansiklopedisi İçinde. 20.Cilt. İSAM, İslam Araştırmaları Merkezi. <https://islamansiklopedisi.org.tr/ibn-ishak> (Erişim Tarihi: 09.08.2022).
- Fayda, M. (1999). *İbn Sa'd*. TDV İslam Ansiklopedisi İçinde. 20.Cilt. İSAM. İslam Araştırmaları Merkezi. <http://islamansiklopedisi.org.tr/ibn-sad> (Erişim Tarihi: 09.08.2022).
- Fayda, M. (2009). *Siyer ve Megazi*. TDV İslam Ansiklopedisi içinde. 37. Cilt. İSAM, İslam Araştırmaları Merkezi. <https://islamansiklopedisi.org.tr/siyer-ve-megazi> (Erişim Tarihi: 09.08.2022).
- Fayda, M. (2010, 16-17 Ekim). Siyer Ve Türkiye'de Siyer Yazıcılığı Meselesi. *Türkiye'de Siret Yazıcılığı Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, Ankara, 1-19.
- Hançerlioğlu, O. (1984). *İslam İnançları Sözlüğü*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Hizmetli, S. (1991). *İslam Tarihçiliği Üzerine*. Ankara: Diyanet Yayınları.
- İslamoğlu, M. (2020). *Üç Muhammed*. İstanbul: Düşün Yayıncılık.
- Kabakcı, Y. (2016). *H. Muhammed'in Hayatına Savunmacı Yaklaşım: Seyyit Emir Ali'nin The Spirit of Islam Örneği* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Kahraman, M. (2007). *Müslüman Kelamında Peygamberin Görevi*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Kandemir, M. Ş. (2010). *Şemail*. TDV İslâm Ansiklopedisi içinde. 38. Cilt. İSAM, İslam Araştırmaları Merkezi. <https://islamansiklopedisi.org.tr/semail> (Erişim Tarihi: 01.08.2022).
- Kaya, M. (2011). *Tasavvur*. TDV İslâm Ansiklopedisi içinde. 40. Cilt. İSAM, İslam Araştırmaları Merkezi. <https://islamansiklopedisi.org.tr/tasavvur> (Erişim Tarihi: 05.08.2022).
- King, C. J. H. (2010). An Analysis Of Misconceptions İn Science Textbooks: Earth Science İn England And Wales. *International Journal of Science Education*, 32(5), 565-601

- Koca, F. (2014, 17-19 Ekim). İslam Geleneğinde Farklı Ekollerin Peygamber Tasavvurları ve Bunların Değerlendirilmesi. *Hız. Peygamber'in Nübüvvetinin Süresi ve Kapsamı Çalıştayı Bildiri Kitabı*, Gaziantep, 107-128.
- Kurt, E. (2019, 21-24 Mart). Diyanet İşleri Başkanlığınca Yürütülen Kuran Kurslarının Yaygın Din Eğitimi Açısından Değerlendirilmesi. *Uluslararası Bilim ve Eğitim Kongresi Bildiri Kitabı*, Afyonkarahisar, 596-600.
- Kutluer, İ. (2000). *İlim*. TDV İslâm Ansiklopedisi içinde. 22. Cilt. İSAM, İslam Araştırmaları Merkezi. <https://islamansiklopedisi.org.tr/ilim> (Erişim Tarihi: 09.08.2022).
- Maşalı, M. E. (2011). Kur'an Merkezli Bir Peygamber Tasavvuru: Böyle Bir Tasavvurun Riskleri ve İmaları. *Vahyin Nüzulünün 1400. Yılında Hz. Muhammed (s.a.) Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, Türkiye, 153-160.
- Merriam, S. B. (2015). *Nitel Araştırma: Desen Ve Uygulama İçin Bir Rehber*. Ankara: Nobel Yayınevi.
- Neuman, W. L. (2009). *Toplumsal Araştırma Yöntemleri: Nitel Ve Nicel Yaklaşımlar*: İstanbul: Yayınodası.
- Oruçoğlu, İ. (2008). *Başlangıcından Günümüze İslam Dünyasında Peygamber İmajı* (Yayınlanmamış Doktora tezi). Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- Öz, Ş. (2012). *Siyere Giriş*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları.
- Öz, Ş. (2006). *İlk Siyer Kaynakları Ve Müellifleri*. (Yayınlanmamış Doktora tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Öz, Ş. (2015). *Siyer Tasarımı*. İstanbul: Mana Yayınları.
- Öz, Ş. (2019). *Siyer Usulü*. İstanbul: Endülüs Yayınevi.
- Öz, Ş. (2020). *Nebevi Medeniyet Tasarımı*. Endülüs Yayınevi.
- Özdemir, M. (2007). Siyer Yazıcılığı Üzerine. *Milel ve Nihal*, 4(3), 129-162.
- Özler, M. (2012). *Tevhit*. TDV İslâm Ansiklopedisi içinde. 41. Cilt. İSAM, İslam Araştırmaları Merkezi. <https://islamansiklopedisi.org.tr/tevhid#2-tasavvuf> (Erişim Tarihi: 09.08.2022).
- Salih, M. M. (2011). Kur'an-I Kerim'de Hz. Muhammed'in (Sa) Hayatı Karakteristikleri Ve Sîreti. *Vahyin Nüzulünün 1400. Yılında Hz. Muhammed (s.a.) Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, İstanbul, 10-13.
- Sarıçam, İ. (2006). Hz. Muhammed'in Hayatının Güncel Sunumu Üzerine Bazı Düşünceler. *İstem*, (7), 9-13.
- Son Peygamber.info (t. y.). Hilye nedir? 10. 12. 2022 tarihinde <https://www.sonpeygamber.info/hilye-nedir> (Erişim Tarihi: 10.12.2022).
- Son Peygamber.info (t.y.). Siyer yazıcılığı. <https://sonpeygamber.info/kategori/siyer/siyer-yaziciligi-hakkinda> (Erişim Tarihi: 11.12.2022).
- Sönmez, V., ve Alacapınar, F. G. (2013). *Örneklendirilmiş Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Şahin Utku, N. (2013). Biyografik Tarih Yazımı İçinde Siyer. *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (44), 263-290.
- Şahin, H. (2004). Etkili Bir Sosyal Bilgiler Ders Kitabının Nitelikleri. *Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, (9), 365-375.
- Şenel-Çoruhlu, T., ve Çepni, S. (2015). "Güneş Sistemi Ve Ötesi: Uzay Bilmecesi" Ünitesinde Karşılaşılan Öğretmen Problemleri Ve Yanılgıları: Bir Özel Durum Çalışması. *Kuramsal Eğitimbilim Dergisi*, 8(2), 268-281.
- Şulul, K. (2021). *Siyer Usulü*. İstanbul: Siyer Yayınları.

- Tümer, G. (1994). *Din*. TDV İslâm Ansiklopedisi içinde. 9. Cilt. İSAM, İslam Araştırmaları Merkezi. <https://islamansiklopedisi.org.tr/din#1-genel-olarak-din> (Erişim Tarihi: 07.08.2022).
- Türk Dil Kurumu (TDK). (2023). Türk Dil Kurumu Sözlüğü. <https://www.tdk.gov.tr/sozluk> (Erişim Tarihi: 11.12.2023).
- Uzun, M. İ. (1998). *Hilye*. TDV İslâm Ansiklopedisi içinde. 18. Cilt. İSAM, İslam Araştırmaları Merkezi. <https://islamansiklopedisi.org.tr/hilye> (Erişim Tarihi: 01.08.2022).
- Yanmaz, A. N. (2013). *İmam Hatip Öğrencilerinin Peygamber Tasavvuru* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas.
- Yardım, A. (2011). *Peygamberimizin Şemali*. İstanbul: Damla Yayınevi.
- Yates, T. B. & Marek, E. A. (2014). Teachers Teaching Misconceptions: A Study Of Factors Contributing To High School Biology Students' Acquisition Of Biological Evolution-Related Misconceptions. *Evolution: Education and Outreach*, 7(1), 1-18.
- Yavuz, Y. Ş. (1994). *Delâilü'n-Nübüvve*. TDV İslâm Ansiklopedisi içinde. 9. Cilt. İSAM, İslam Araştırmaları Merkezi. <https://islamansiklopedisi.org.tr/delailun-nubuvve> (Erişim Tarihi: 09.08.2022).
- Yavuz, Y. Ş. (2007). *Peygamber*. TDV İslâm Ansiklopedisi içinde. 34. Cilt. İSAM, İslam Araştırmaları Merkezi. <https://islamansiklopedisi.org.tr/peygamber> (Erişim Tarihi: 09.07.2022).
- Yel, A. M. (1998). *Hurafe*. TDV İslâm Ansiklopedisi içinde. 18. Cilt. İSAM, İslam Araştırmaları Merkezi. <https://islamansiklopedisi.org.tr/hurafe#1> (Erişim Tarihi: 09.07.2022).
- Yıldırım, L., ve Karaman, F. (2020). Bid'at Ve Hurafelerin Ortaya Çıkış Sebepleri. *Mesned İlahiyat Araştırmaları Dergisi*, 11(2), 471-489.
- Yıldırım, M. E. (2018). *Neden Ve Nasıl Siyer Öğrenmeliyiz?* İstanbul: Siyer Yayınları.

EKLER

Ek 1: Kitabın Kapak Görseli

Ek 2: Araştırma izni

T.C.
AFYONKARAHİSAR VALİLİĞİ
İl Müftülüğü

Sayı : E-83191748-254.04-
Konu : Araştırma izni

08.03.2021

VALİLİK MAKAMINA

İlgi : Afyon Kocatepe Üniversitesi Rektörlüğünün 03.02.2021 tarihli ve 38907166-11019 sayılı yazısı.

Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü ve Sanatları Anabilim Dalı Tezli Yüksek Lisans Programı öğrencisi Seda TÜRKÖĞLÜ'nün "Dinim İslam Temel Ders Kitabı Siyer Bölümünün Siyer Yazıcılığı Açısından İncelenmesi ve Değerlendirilmesi" başlıklı çalışması için Müftülüğümüze bağlı İl Merkezinde bulunan Kur'an Kurslarında araştırma yapmak üzere; ilgi yazı ve ekinde belirtilen çerçevede araştırma izni verilmesi hususlarını; Olurlarınıza arz ederim.

Sinan KAZANCI
İl Müftüsü

OLUR
Mehmet KEKLİK
Vali a.
Vali Yardımcısı

Ek: 03/02/2021 tarihli 38907166-11019 sayılı yazı. (23 Sayfa)